

Українська академія банківської справи

На правах рукопису

БАШЛАЙ СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 336.717.42:338.436.33(477)

**РОЛЬ БАНКІВ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ**

Спеціальність 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
кандидат економічних наук
доцент
Слав'янська Н.Г.

Суми 2003

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСУВАННЯ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ
БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ 10

1.1. Економічний потенціал банківської установи при фінансуванні підприємств реального сектору економіки 10

1.2. Особливості формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками 27

1.3. Банківський кредит та його вплив на рівень забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських товаровиробників 47

Висновки до розділу 1 66

РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ СТАНУ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ
ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ТОВАРОВИРОБНИКІВ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ 70

2.1. Аналіз сучасного організаційно-фінансового стану банківської системи України 70

2.2. Особливості функціонування регіональної мережі банківських установ (на прикладі Сумської області) 92

2.3. Аналіз стану фінансування сільськогосподарських товаровиробників регіону 105

2.4. Сутність, передумови та необхідність впровадження іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників банками в Україні 120

Висновки до розділу 2 136

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ
БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

3.1. Визначення напрямків удосконалення процесу фінансування банками сільськогосподарських товаровиробників	140
3.2. Методологічні підходи щодо використання іпотеки при кредитуванні банками сільськогосподарських товаровиробників	151
3.3. Обґрунтування механізмів фінансування сільськогосподарських товаровиробників кооперативними банківськими установами	168
Висновки до розділу 3	181
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	195
ДОДАТКИ	210

ВСТУП

Україна сьогодні може і повинна мати стійкий агропромисловий комплекс, спроможний вирішувати складні соціально-економічні задачі, забезпечувати продовольчу безпеку країни. Система фінансово-кредитних структур, що сприяють ресурсному забезпеченню суб'єктів господарювання, повинна підтримувати державну політику створення нових виробничих відносин на селі, прогресивних форм ведення господарства, орієнтованих на підприємницьку, конкурентоспроможну діяльність. Перехід до ринкових принципів формування взаємовідносин в системі функціонування сільськогосподарських товаровиробників, як базової складової АПК, вимагає розробки та реалізації нових, адекватних цим умовам, підходів до фінансово-кредитного обслуговування галузі. Практично всі сільськогосподарські товаровиробники, незалежно від організаційно-правової форми і способу виробництва, в практиці господарської діяльності вимушені до зовнішніх запозичень грошових коштів. Проте, в останні роки питома вага кредитів у джерелах фінансування знизилась до критичного рівня. Це в значній мірі пояснюється низькою віддачею на вкладений капітал у сільськогосподарське виробництво, невисокою ліквідністю товаровиробників, отже реальне становище сільськогосподарських товаровиробників свідчить про низький рівень їх кредитоспроможності. В той же час діюча система комерційного додаткового фінансування часто орієнтована на прибутковість у галузях із високою оборотністю капіталу. Таким чином, ситуація, що склалася вимагає визначення напрямків удосконалення як механізмів фінансово-кредитного обслуговування, так і в цілому системи фінансування сільськогосподарських товаровиробників банківськими установами різних організаційно-правових форм.

Специфічні умови господарювання сільськогосподарських товаровиробників обумовлюють необхідність не тільки в додатковому їх фінансуванні на строк більший ніж 9 – 12 місяців. Позичальники повинні мати можливість забезпечувати свої зобов'язання по кредитах відповідними активами,

а кредитори - враховувати особливості фінансового стану підприємств галузі. Результати аналізу зарубіжного досвіду підтверджують гіпотезу про можливість формування для цього в Україні адаптованої системи різномасштабного фінансово-кредитного обслуговування.

Таким чином, загострення уваги на процесах формування та використання фінансових ресурсів товаровиробниками сільськогосподарської продукції, враховуючи спрямованість наукового дослідження, необхідне для оперативного виявлення, правового забезпечення та методичного оснащення адаптованих схем фінансово-кредитного обслуговування банками суб'єктів галузі. Тому тема дисертаційного дослідження є актуальною, має важливе теоретичне та практичне значення і потребує подальшої розробки.

Результати вивчення та означені напрямки подальшого дослідження питань активізації фінансових потоків в сільськогосподарському обороті за участі банків знайшли своє відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, у дослідженнях Гончаренка В.В., Дем'яненка М.Я., Євтуха О.Г., Єпіфанова А.О., Козьменка С.М., Міщенко В.І., Мороза А. М., Науменкової С.В., Опаріна В.М., Поддєрьогіна А.М., Саблука П.Т., Сала І.В., Ющенко В.А., а також Жукова Є.Ф., Заутера В., Кудрявцева В.О., Кудрявцевої О.В., Лаврушина О.І., Меннінга Д., Сінкі Дж., Смирнова В.В., Фрідмана Дж., Хікса Дж., Штеккера О. та ін.

Основна частина теоретичних, методологічних та прикладних аспектів проблеми забезпечення сільськогосподарських товаровиробників фінансовими ресурсами за участю банків, вченими-економістами була досліджена. Однак, зміни економічної ситуації загострюють старі і породжують нові проблеми, що вимагають своєчасного пошуку нових та удосконалення існуючих механізмів банківського фінансування сільськогосподарських товаровиробників.

Всі вище зазначені аспекти й обумовили вибір спрямованості теми, об'єкта, предмета та методичної бази дослідження.

Теоретичні положення, наукові результати та висновки дослідження були використані при виконанні науково-дослідних тем: "Стан та перспективи

розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965). До звіту за цими темами включено пропозиції автора щодо використання альтернативних механізмів фінансування сільськогосподарських товаровиробників банками України.

Обраний напрямок дослідження здійснювався також в рамках формування основних положень проекту “Комплексної програми розвитку банківської системи України на 2003-2005 роки”. Роль автора полягала у здійсненні розробок, пов'язаних з удосконаленням організації іпотечного кредитування.

Метою дисертаційного дослідження є узагальнення теоретичних основ організації фінансування сільськогосподарських товаровиробників, з'ясування сучасних механізмів забезпечення їх фінансовими ресурсами та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення механізмів фінансово-кредитного обслуговування даного сектору економіки банківськими установами.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні наукові й практичні задачі:

- проаналізувати вплив сучасних умов банківського обслуговування на розвиток сільськогосподарського підприємництва;
- дослідити сучасний стан та визначити особливості функціонування банківської системи України та регіональних мереж банківських установ;
- дослідити особливості формування фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників та необхідність використання при цьому зовнішніх джерел;
- узагальнити зарубіжний досвід фінансування сільськогосподарських товаровиробників й визначити можливості його використання в умовах України;
- встановити рівень доступності кредитних ресурсів сільськогосподарським товаровиробникам і визначити фактори, що впливають на активність банків у процесі фінансово-кредитного обслуговування суб'єктів галузі;

- дослідити роль держави у формуванні та регулюванні фінансово-кредитних механізмів підтримки сільськогосподарських товаровиробників;
- провести аналіз діючих механізмів банківського кредитування і на підставі отриманих результатів розробити пропозиції по їх вдосконаленню;
- обґрунтувати прийнятність нових організаційно-правових форм здійснення банківської діяльності для забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами;
- визначити рівень та виявити пріоритетні напрямки розвитку системи іпотечного кредитування з метою адаптації існуючих механізмів для кредитування банками сільськогосподарських товаровиробників;
- вдосконалити методичні підходи до організації довгострокового кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі фінансово-кредитного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників банківськими установами.

Предметом дослідження є організація процесу фінансування банківськими установами сільськогосподарських товаровиробників.

В процесі роботи залежно від конкретних цілей і задач використано відповідні методи аналізу та дослідження економічних процесів: монографічний, економіко-статистичний, нормативно-розрахунковий, порівняльного та багатофакторного регресійного аналізу, експертних оцінок, моделювання процесів та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- поглиблено та конкретизовано сутність економічного потенціалу як складової формування ресурсної бази банку;
- виявлено особливості системи фінансового обслуговування сільськогосподарських товаровиробників в практиці вітчизняних та зарубіжних банків;
- визначено чинники, що впливають на формування фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах господарювання;

▪ вперше досліджено залежність рівня виробництва сільськогосподарських товаровиробників окремого регіону від обсягу фінансування їх банківськими установами;

▪ удосконалено методичні підходи щодо визначення економічних та правових засад функціонування кооперативних банківських установ для обслуговування сільськогосподарських товаровиробників;

▪ обґрунтовано необхідність та визначено напрямки реалізації механізмів іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників через системи кооперативних банківських установ;

▪ запропоновано схему рефінансування банків при довгостроковому кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається пропозиціями щодо розробки та запровадження методологічних і методичних засад функціонування мережі банків кооперативного типу як в межах окремо взятого регіону, так і в Україні взагалі, а також механізмів іпотечного кредитування ними сільськогосподарських товаровиробників.

Пропозиції автора щодо вдосконалення механізмів фінансування сільськогосподарських товаровиробників на засадах іпотечного кредитування можуть бути використані банківськими установами з метою адаптації та підвищення ефективності їхньої діяльності в умовах реформування галузі.

Уточнені методика розрахунку сум плати за наданими іпотечними кредитами та методичні підходи до визначення умов функціонування повноцінного фінансового та товарного ринків країни можуть бути використані органами державного і місцевого управління для створення ефективної цілісної системи збору і розкриття інформації в режимі реєстрації прав власності, іпотеки та інших обтяжень на нерухоме майно.

Рекомендації та пропозиції стосовно розробки схем перерозподілу об'єктів застави (зокрема, земельних ділянок) недобросовісних позичальників на засадах кооперації фінансово-господарських зусиль та інтересів, прийнятні для

започаткування процесу обігу земель сільськогосподарського призначення без зміни характеру їх використання.

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються в процесі викладання навчальних дисциплін “Банківські операції”, “Маркетинг в банку”, “Аналіз банківської діяльності”.

Наукові результати, що виносяться на захист, одержані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

У статті Башляя С.В. Кредитування підприємств АПК: досягнення та перспективи // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Серія. Економічні науки.-2001.-№3.-С.236-239 автором висвітлюються головні досягнення реалізованих аспектів кредитної політики банків стосовно сільськогосподарських товаровиробників, особливості її компонентів, виділено фінансово-економічні стимулятори і недолки організаційного та нормативно-правового характеру подальшого її становлення.

Стаття Башляя С.В. Необхідність та основні засади формування регіональної мережі банківських установ на сучасному етапі розвитку фінансово-господарських відносин в Україні // Регіональна економіка.-2002.-№4.-С.220-227 присвячена обґрунтуванню необхідності формування регіональної мережі банківських установ, з акцентом уваги на ролі фінансово-кредитної інфраструктури в системі обслуговування сільськогосподарських товаровиробників.

У статті Башляя С.В. Концептуальні засади формування системи кооперативного банківського обслуговування підприємств АПК в Україні // Вісник НБУ.-2003.-№5.-С.34-37 автор визначає основні організаційно-економічні складові функціонування кооперативних банків, покликаних обслуговувати агропромисловий сектор вітчизняної економіки.

Теоретичні положення, висновки та наукові результати дисертаційного дослідження, що виносяться на захист отримані автором самостійно.

Основні положення і результати виконаного дослідження були оприлюднені на конференціях і семінарах. Серед них: II Всеукраїнська науково-

практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 1999); III Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2000); Міжнародна науково-практична конференція “Реформування фінансово-кредитної системи і стимулювання економічного зростання” (м. Луцьк, 2001); Міжнародна науково-практична конференція “Роль малих та середніх банків у розвитку підприємництва” (м. Львів, 2002); V Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2002); II Всеукраїнська науково-практична конференція “Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України” (м. Харків, 2002).

Крім того, результати дослідження доповідалися автором на науково-практичних конференціях та семінарах професорсько-викладацького складу Української академії банківської справи.

Результати досліджень знайшли відображення в 12 наукових працях, опублікованих в фахових виданнях загальним обсягом 4,4 д.а., із яких особисто автору належить 4,4 д.а.

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох частин, висновків, списку використаної літератури і додатків.

Повний обсяг дисертації - 111 сторінок, у т. ч. на 11 сторінках розміщено 11 таблиць і 11 ілюстрацій, 11 додатків і список використаних джерел із 111 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБСЛУГОВУВАННЯ БАНКАМИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

1.1. Економічний потенціал банків при обслуговуванні суб'єктів господарської діяльності

За ринкових засад господарювання, підвалини яких закладаються на сучасному етапі формування економічної сфери ряду країн, провідна роль належить фінансово-кредитному сектору. Розвиток національної економіки неможливий без широкомасштабних, але в той же час зважених і ефективних, вкладень в її реальний сектор.

Банківська система, яка концентрує значну масу кредитних і фінансових операцій та основну частку її позикових ресурсів, є ключовим елементом кредитної системи кожної країни з ринковою економікою. Ступінь розвитку товарно-грошових відносин, грошового обороту визначає масштаби та зміст банківської діяльності. Попит на банківські послуги збільшується по мірі розширення виробництва, масштабів обміну між товаровиробниками. Не менш важливими чинниками під дією яких формується і розвивається банківський сектор є соціальні та економічні умови створені в суспільстві, які, в свою чергу, визначають правові засади і тенденції в законодавстві. Суттєвий вплив, особливо на етапі становлення (або відновлення після значної перерви) банківського сегменту ринкової системи країни, мають і уявлення членів суспільства про сутність і роль банківського інституту в економіці [38, с.269].

Стабільна і ефективно діюча система банківських установ держави – значущий фактор розбудови ринкових економічних відносин. Суб'єкти господарювання, держава та приватні особи мають можливість реалізувати цілий ряд життєво важливих проектів засобами функціонуючих інститутів відповідних банківських систем.

Банки – це комерційні інститути, які в поточній діяльності реалізують передусім власні економічні інтереси. Комерційною метою їх діяльності при обслуговуванні суб'єктів господарської діяльності є отримання прибутку, що вимагає від них здатності проявляти гнучкість у взаємовідносинах з клієнтами та підприємницький хист у проведенні як пасивних, так і активних операцій. Комерційний статус дає банку відчутну самостійність у визначенні цілей, умов і строків залучення коштів та кредитування, розмірів процентних ставок, розвитку різноманітних форм банківської діяльності, у використанні отриманого прибутку формування штату і рівня оплати праці своїх працівників, зміцнення матеріально-технічної бази та вирішення інших питань.

Сучасні банки пропонують своїм клієнтам широкий спектр послуг, беруть участь у найрізноманітніших фінансових операціях, забезпечуючи професійне виконання покладених на них функцій. Іншими словами, це автономні, універсальні, економічно самостійні і незалежні комерційні фінансові інститути, які надають фінансові послуги, здійснюють професійне управління грошовими ресурсами як окремо взятих осіб, так і суспільства взагалі, а також виконують інші численні специфічні функції в економіці згідно умов визначених діючим законодавством [7, 130].

На нашу думку, наведені економіко-правові ознаки визначення суті сучасного фінансово-посередницького інституту можна виразити також і через певну конкретизацію функціональної ролі банку в системі суспільно-економічних відносин. Поряд з цим варто погодитися з позицією Пітера С. Роуза про те, що в умовах існування нерозривного зв'язку між економічними та політичними принципами розвитку суспільства, для банку властива функція посередника, з'єднуючого інституту. Тобто, через функціонування таких закладів як банки створюються умови для держави в системі регулювання нею розвитку економіки і досягнення соціальних цілей суспільства [130, с.5-13].

Банки виступають важливим компонентом при формуванні економічного ладу з ознаками ринкового господарства. Однак, без розвитку суб'єктів реального сектору, як відомо, фінансова трансформація економіки втрачає

фундаментальність цього процесу. Ланцюг відносин “заощадження – банківська система – кредити (інвестиції)”, що носить характер взаємопов’язаності учасників не реалізується за відсутності будь-якої із задіяних ланок. Кінцевий етап пов’язаний з активною стороною балансу банківської системи. Ефективність вкладень реально забезпечується при їхньому надходженні у сферу виробництва. Саме тут створюється додаткова вартість, що і є базовою складовою прирощення економічної віддачі кредитно-інвестиційних вкладень. У зворотному напрямку відбувається збагачення вихідних ресурсних можливостей учасників (капіталізація, поповнення заощаджень).

Ринок, на якому діють банки, характеризується багаточисельними змінами. І хоча банки й надалі будуть відігравати центральну роль при наданні фінансових послуг, вона принципово буде змінюватися. З метою забезпечення довгострокового успіху, менеджери банку мають розробляти курс ділової політики на перспективу, визначаючи рівень існуючого і можливості збагачення потенціалу свого фінансово-кредитного закладу.

Економічний потенціал сучасного банку – це узагальнюючий показник сукупності його фінансових, професійних і організаційно-технічних ресурсів та навиків ефективно ними оперувати.

Схема наведена на рис. 1.1, на наш погляд, відображає взаємозв’язок та шляхи реалізації перерахованих факторів при формуванні ресурсної бази, засобів та зусиль, що можуть бути спрямовані на досягнення зазначених цілей при наявності сприятливого інвестиційного клімату і обґрунтованої зацікавленості банку.

Враховуючи природу походження і форми вираження можна говорити про те, що в широкому розумінні, ресурсна база банку – це комплекс матеріально-грошових та інтелектуально-професійних ресурсів. Здійснюючи відповідні дії в межах визначених діючим законодавством повноважень, банк реалізує цей потенціальний запас, трансформуючи його фінансову форму. Таким чином, формується фінансова ресурсна база (в вузькому розумінні) як сукупність власних, залучених та запозичених фінансових ресурсів банку.

Особливістю банківського бізнесу є те, що власні кошти банку займають незначну частину у загальному обсязі капіталу і це, в свою чергу, обумовлено специфікою діяльності банківської установи яка мобілізує тимчасово вільні грошові кошти на фінансовому ринку та надає їх у позики. Значна частина цієї групи ресурсів формується на етапі створення фінансово-кредитного інституту (внески акціонерів (учасників) в статутний капітал) та поповнюється при безпосередній діяльності за рахунок заробленого прибутку чи збільшення розмірів фондів. Капітал банку впливає на визначення надійності банку, будучи базою його стабільності та одним із основних засобів захисту вкладників банку.

Обсяг залучених ресурсів (вклади населення, депозити юридичних осіб, нарахована і капіталізована плата за користування та ін.) свідчать про спрямованість і здатність банку реалізуватися як посередника трансформації вільних грошових коштів клієнтів в кредити та інвестиції.

Ініціатива такого руху походить від клієнта і банк, оперуючи відповідними економічними важелями (види, строки, валюта вкладів та депозитів, рівень доходів по них), формує свою політику по використанню ресурсів із зазначеного джерела.

Запозичені ресурси відрізняються від залучених характером виникнення зобов'язань – ініціатором руху засобів є банк. Потреба в зверненні до цих засобів виникає, при недостатньому рівні поточної ліквідності чи при намаганні збалансувати платіжні потоки на визначені дати в умовах коли отримати залучені кошти проблематично.

Ресурсний потенціал, як правило, характеризується станом, структурою та обсягом фінансових ресурсів якими може оперувати банк. Запропонований нами підхід базується на багатосторонності економічної оцінки можливостей фінансово-кредитної установи і відображає тісний взаємозв'язок фінансових, професійних та організаційно-технічних умов функціонування банку.

Доцільність включення кадрових структурних параметрів до складу комплексної оцінки економічного потенціалу банку, на нашу думку, підтверджують позиції ряду науковців та практиків.

Методичне визначення показників взаємозалежності праці і капіталу знайшло відображення у виробничій функції, обґрунтованій в 20-х роках американськими вченими Х.Коббом і П.Дугласом. Пізніше такі економісти, як Б.Уолл, Е.Денісон, Р.Солоу модифікували і розширили формулу Кобба-Дугласа шляхом введення інших факторів зростання (в т.ч. рівня технологій, вікового і технічного стану основного капіталу, кваліфікації робітників і т.д.).

Сучасні підходи відзначаються більш поглибленим обґрунтуванням об'єктивності значення професійно-трудового фактору. Так, професор А.Єпіфанов, вивчаючи досягнення, проблеми та шляхи їх подолання у вітчизняному банківському секторі зближує ролі кількісно-якісних параметрів фінансового характеру (мережа банківських послуг та їх обсяги, капітал та доходність банків і т.д.) і професіоналізму управління діяльністю банківської установи та її матеріально-технологічним забезпеченням. На думку вченого, при побудові ефективної банківської системи “перш за все необхідно сконцентрувати увагу на формуванні кваліфікованого кадрового потенціалу” [46, с.14]. Доктор економічних наук С.Козьменко, досліджуючи особливості банківського менеджменту, в своїй роботі акцентує увагу на ролі людського фактору при формуванні та реалізації економіко-соціального призначення фінансово-кредитних установ банківського типу. В певній мірі ототожнюючи зміст понять “фактор ефективної діяльності банку” та “потенціал діяльності” банку вважаємо, що автор, визначаючи умови досягнення рівня конкурентоздатного банку перелічує не що інше, як складові його економічного потенціалу [66, с.16].

Виважена кадрова політика і передові технології – основні складові успішної ринкової стратегії будь-якої бізнес-структури. Для формування ефективної довгострокової стратегії розвитку банківської установи на ринку, на думку самих банкірів, необхідна ретельна робота з персоналом і впровадження комп'ютерних технологій. За такого стану речей система створює надійну основу для своєї діяльності і набуває гнучкості при поведінці на ринку [149, с.35]. Динамічний розвиток ринкового середовища, особливості банківської конкуренції, зростання капіталів та поглиблення універсалізації банків мають

сприяти не тільки збільшенню обсягу та видів банківських продуктів, а і підвищенню якості задоволення запитів клієнтів [18, 67, 149, 179].

Остання позиція нерозривно пов'язана з професійними навиками кадрового складу банківської установи та її організаційно-технічним рівнем. Обсяги і ефективність реалізації людського потенціалу як складової ресурсної бази можна визначати за допомогою економіко-математичних показників (кількісний склад персоналу; рівень сформованого капіталу, розмір досягнутої депозитної бази, обсяги отриманого прибутку в розрахунку на одного чи групу працівників і т.д.), соціально-психологічними параметрів (імідж банку, доступність, культура і етика обслуговування та ін.). Що стосується власне форм побудови організаційних структур, то управління виявляється ефективним при розумному поєднанні класичних (функціональних і дивізіональних) та адаптованих структур. Організаційно-структурні засади функціонування банку як цілісної одиниці суспільства визначаються в кожному випадку персонально і зумовлені вибраною нею стратегією.

Стрімке зростання зацікавленості клієнтів в послугах банку, що реалізуються із застосуванням сучасних електронних технологій викликане як практичною необхідністю, так і оперативністю їх отримання. Під впливом посиленої міжбанківської конкуренції на фінансово-кредитному ринку учасники просто зобов'язані формувати належну техніко-технологічну базу. Адже кожен банк не може залишатися байдужим до можливості зміцнення власних прибутків, мобілізації додаткових ресурсів та розширення спектру клієнтів, підвищення власного рейтингу на ринку. Вочевидь важливим є використання у банківській діяльності сучасних інформаційних технологій, здатних вчасно забезпечувати правильну та змістовну інформацію, що дозволяє банкам тримати під контролем увесь комплекс своїх операцій, управляти всіма видами ризику.

Ришкові засади господарювання спонукають потенційного клієнта банку, в свою чергу шукати прийнятні напрямки співпраці з банківськими установами стосовно підтримки і нарощуванню бази фінансових ресурсів: оновлення основних, поповнення обігових, обслуговування наявних та спрямування вільних.

В місці перетину реальних та потенційних інтересів банку і запитів клієнта формується ринок – як віртуальне місце взаємовідносин стосовно купівлі-продажу своєрідного банківського товару.

Мікросфери діяльності як банківських установ, так і підприємств, організацій чи громадян (клієнтів) функціонують під впливом факторів макросередовища. Соціальний стан та політична ситуація, рівень благоустрою громадян, правове поле, рівень економічної активності, стан фінансово-кредитного ринку, зовнішньоекономічні відносини, демографічна ситуація та інші чинники глобального масштабу впливають на вироблення загальних принципів взаємовідносин в суспільстві. В нашому випадку вони визначають загальні умови і порядок формування, параметри існування та напрямки реалізації банківського ресурсного потенціалу при обслуговуванні суб'єктів реального сектору економіки, загальні правила функціонування яких знаходяться також під впливом макросередовища.

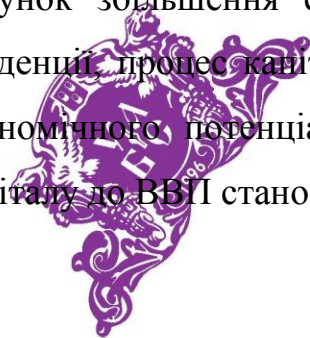
Банківська система України на сьогоднішній день справляється з рядом своїх базових функцій. Подальший хід реформи в банківській системі повинен бути адекватним переходу економіки України до ринкової моделі, зміні відносин власності, запровадження повної відповідальності всіх суб'єктів господарювання за результати своєї діяльності. Доказом такого зв'язку банківського сектору і реалізації економічних пріоритетів є положення Указу Президента України “Про заходи щодо зміцнення банківської системи та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень” від 14 липня 2000 р. Даний документ визначає основні напрямки подальшого реформування з метою становлення конкурентноздатної національної банківської системи, яка відповідала б рівню індустріально розвинених країн. Отже, питання реорганізації і модернізації банківського сектору України треба розглядати у контексті з радикальним реформуванням національної економіки і програмою макроекономічної стабілізації [114].

В умовах стагнації спекулятивних ринків для вітчизняних банків перспективним і обґрунтованим є інтенсивний напрямок розвитку їхнього бізнесу. Загальний аналіз даних, що характеризують функціонування банківського

сектору, також дозволяє зробити висновок про завершення екстенсивного етапу його розвитку. Об'єктивними чинниками подібної переорієнтації можна вважати підвищення платоспроможного попиту потенціальних клієнтів на послуги банків. Важливим стратегічним завданням сучасного етапу розвитку економіки є збереження та зміцнення позитивних тенденцій, що проявилися в останні два-три роки. Попередній етап (1991-1998 рр.) характеризувався, в більшій мірі, як період трансформаційної кризи, за час подолання якої загальний випуск товарів та послуг знизився майже на 60 %, випуск промисловості – на 65 %, сільського господарства на 50 %, транспорту і зв'язку – на 80 %, будівельної галузі майже на 90 % [152, 156].

Нова філософія роботи банків на ринку полягає в намаганні отримати більше прибутку за рахунок розширення клієнтської бази і нарощуванні обсягів продажу банківських послуг. Як свідчать дані табл. 1.1 при зменшенні кількості зареєстрованих банків з 214 станом на 01.01.1999 р. до 182 станом на 01.01.2003 р. (на 32 банки або 15 %) темп приросту їх балансового капіталу за 1998-2002рр. склав 108,6 %, а обсяг активів, зменшених на суму створених резервів, збільшився в 3,2 рази (на 43,881 млрд. грн.). Обсяг капіталу українських банків на 1 січня 2003 року досяг 9983 млн. грн. (15,6 % пасивів), тобто 54,852 млн. грн. Загальна сума зареєстрованих і сплачених статутних фондів по системі банків на початок 2003 року склала 5998 млн. грн., що на 3895 млн. грн. більше значення показника на кінець 1998 року, і в розрахунку на один зареєстрований банк складає 32,956 млн. грн. (6,552 млн. євро).

Обсяги банківського капіталу зростають з кожним роком, в основному за рахунок збільшення статутного фонду (рис. 1.2). Незважаючи на позитивні тенденції, процес капіталізації залишається надважливим питанням формування економічного потенціалу вітчизняних банків, адже відношення балансового капіталу до ВВП становить лише 4,7 %.

Водночас в Україні балансовий капітал усіх банків складає близько 10 млрд. грн., тоді як в таких країнах як США і Канада 70 комерційних банків мають капітал понад 5 млрд. доларів [78, с.58; 84].

Стабільність діяльності банків та своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками значною мірою залежить від обсягів регулятивного капіталу. За останній звітний період (2002 р.) він збільшився на 25,8 % або на 2080 млн. грн. і на 1 січня 2003 (за даними НБУ) склав 10 099 млн. грн. [121, с.43; 177, с.7]. Таким чином, питання збільшення обсягів капіталу банками, це, з одного боку, необхідність дотримуватися нормативних вимог НБУ, а з іншого – впевненість, довіра і ресурси для роботи на фінансово-кредитному ринку.

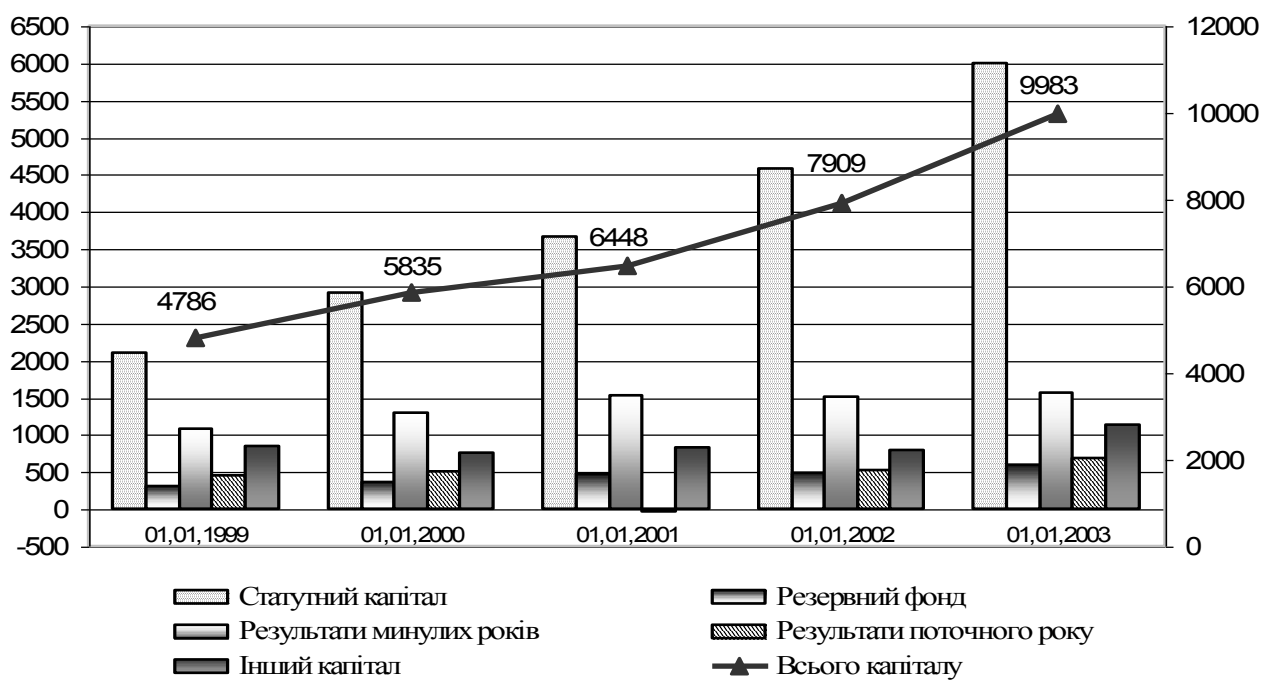

Рис.1.2. Динаміка та структура капіталу банків України за 1998-2002 рр.

Огляд досвіду формування банківських систем ринкового типу в країнах Східної Європи вказує на певні особливості цього процесу щодо кожної із них, а також виявляє закономірності, окреслюючи спільну проблематику. Історично банківським сферам майже кожної із країн згаданого регіону притаманний яскраво виражений монополізм. На 7-10 найбільших банків другого рівня припадає до 50-70 % обсягу ринку банківських послуг [16, 48, 107].

Характерною особливістю і вітчизняного банківського сектору є концентрація відносно вагомого обсягу ресурсів у невеликої кількості банків. На початок 2003 року десять найбільших банків володіли більше 50 % сукупних банківських активів та зобов'язань і третиною балансового капіталу 157 діючих банків.

Наведені в табл.1.2 значення основних показників у розрізі груп банків за 2001-2002 рр. вказують на тенденцію збільшення частки найбільших банків практично по всіх напрямках.

За статистичними даними банків України в 2002 р. банківський сектор досяг позитивного фінансового результату в обсязі біля 684,5 млн. грн. Однак, такий рівень прибутковості банків на сьогоднішній день не може суттєво впливати на формування їхньої ресурсної бази та приваблювати учасників рівнем доходності установчих цінних паперів. Варто працювати над удосконаленням більш “традиційних” способів поповнення як грошової так і клієнтської ресурсних баз.

Позитивним явищем як для самих банків, так і в цілому, для формування кредитно-ресурсного потенціалу країни є ріст довіри до банків клієнтів-вкладників - юридичних осіб та громадян. Збільшення зобов'язань пасивної частини балансу банківського сектору України за період, що досліджується, виглядає обнадійливо і вимагає продовження пошуку належних важелів управління і механізмів захисту інтересів відповідного сегменту клієнтури (особливо фізичних осіб), при здійсненні пасивних операцій банками в системі створення і ефективного використання накопичених в такий спосіб ресурсів.

Для структури зобов'язань банків станом на 01.01.2003 р. характерно збільшення всіх її складових (рис. 1.3). Найбільшого прогресу досягнуто в роботі по залученню вільних коштів фізичних осіб (близько 12,4 млрд. грн.) та юридичних осіб (14,9 млрд. грн.). Поступове виведення із системи розрахунків бартерної їх форми, реалізація принципу “вільного вибору банківської установи”, ріст загальноекономічних показників діяльності підприємств та добробуту громадян, сприяли збільшенню ресурсної бази банків.

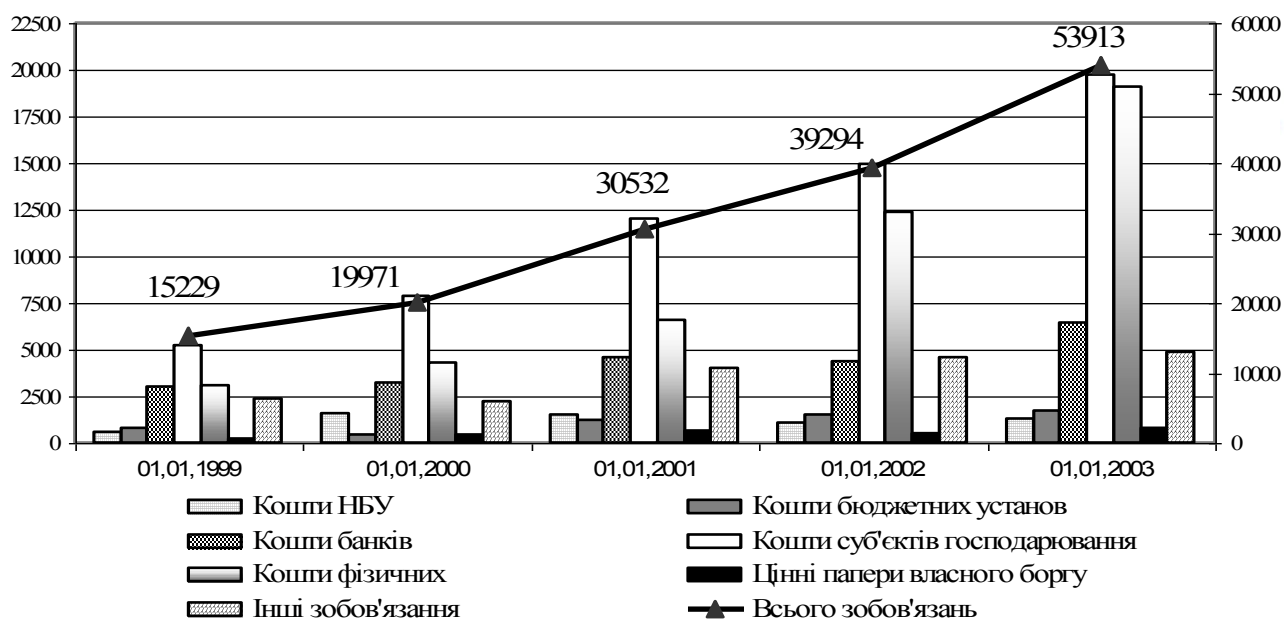

Рис.1.3. Динаміка та структура зобов'язань банків України за 1998-2002 рр.

В складі активів значне місце на сьогоднішній день займають кредитні операції, обсяг яких за 1998-2002 рр. зріс майже більше ніж в два рази (рис. 1.4). Зобов'язання всіх позичальників на кінець періоду склали 46736 млн. грн. Звичайно динаміка кредитування залежить від ділової активності окремих галузей яким властива різна кредитоемність. Вагомий відбиток накладають на даний вид активних операцій такі різнобічні фактори: строки вкладень, валюта фінансування, обсяг ресурсної бази, рівень обов'язкового резервування та ін.

Водночас розвиток активних операцій банків має супроводжуватися адекватним контролем за рівнем їх ризику. Об'єктивно необхідними умовами ефективного управління кредитними ризиками є як власний професіоналізм менеджерів самих фінансових кредитних інститутів, так і подальший належний розвиток НБУ системи банківського нагляду.

Банки повинні відслідковувати фінансовий стан позичальників, об'єктивно оцінювати ризик невиконання ними зобов'язань і вартість внесеної застави, формувати в необхідних розмірах резерви на покриття можливих збитків. З метою підвищення якості управління кредитним портфелем та рівнем його схоронності

банкам доцільно: активно застосовувати рекомендації Базельського комітету по банківському нагляду; використовувати адаптовані до національних стандартів методи із міжнародної банківської практики по управлінню ризиками (в т.ч. побудовані на засадах використання економіко-математичних оцінок вірогідності настання несприятливих для банку подій); забезпечувати постійний моніторинг ринку кредитних продуктів; добиватися ефективності функціонування системи управління і внутрішнього контролю.

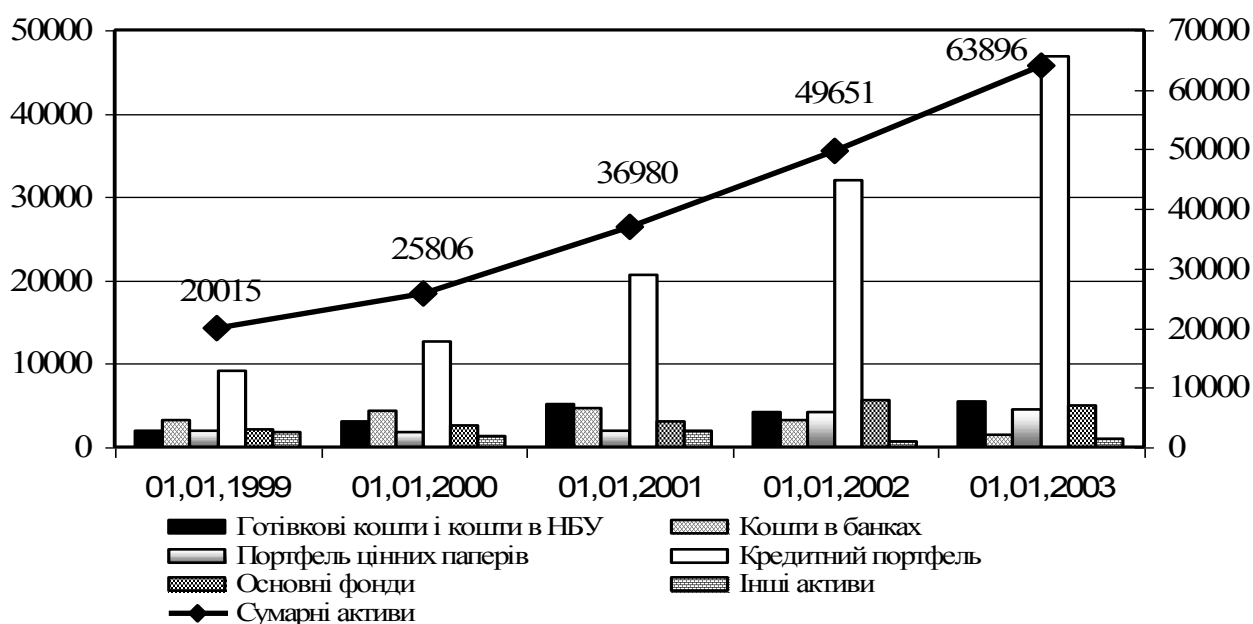

Рис.1.4. Динаміка та структура активів банків України за 1998-2002 рр.

Для вітчизняного ринку кредитно-інвестиційних ресурсів притаманна різноманітність інтересів його учасників, спектр цілей яких прагнуть досягти суб'єкти досить широкий – від демонстративно утилітарної потреби збереження робочих місць і отримання заробітної плати до стратегічної задачі - підвищення ефективності економіки. Прогресуючі процеси одних суб'єктів відображаються на діяльності і ефективності господарювання взаємопов'язаних виробничо-споживчим циклом учасниках, стимулюючи їх до відповідних дій. Як джерело оборотного капіталу банківські кредити традиційно відіграють важливу роль в легкій і харчовій промисловості, будівництві, виробництві обладнання, в той час,

як в добуванні і переробці природних ресурсів (паливній промисловості, виробництві електроенергії та ін.) більше 90 % оборотних ресурсів надходить із внутрішніх джерел [174, 175]. Хоча в останні два-три роки картина змінилася із-за росту питомої ваги сировинного сектору, сьогодні саме слабкі компанії в депресивних несировинних галузях інтенсивніше використовують кредити. Галузева структура кредитування має zdeформований вигляд: обсяги кредитування торгівлі та громадського харчування (30-37 % від загальної суми залишків банківських кредитів реальному сектору) майже дорівнюють обсягам кредитування всієї промисловості – 40-42 % при цьому частка підприємств промисловості перевищує питому вагу торгівлі в загальному обсязі випуску продукції в шість-вісім разів, а в створеній доданій вартості – в три-чотири рази [152, с.34-38].

Росту показників економічного та соціального стану країни поряд з великими промисловими підприємствами в сучасних умовах значно сприятиме розвиток діяльності суб'єктів малого і середнього бізнесу харчової та легкої промисловості, виробництва, заготовки та переробки сільськогосподарської продукції, будівельного комплексу та ін. Стабільність фінансового стану цих підприємств здатні забезпечити і підтримати банківські установи. Виробництво товарів першої необхідності створює передумови для надійних і вигідних банківських вкладень в підприємства цих галузей.

Всебічність підходу до визначення сучасного потенціалу банківського сектору щодо можливостей ефективного обслуговування його інститутами підприємств реального сектору економіки України, на нашу думку, вимагає належної оцінки і виявлення тенденцій розвитку регіональних інфраструктурних фінансово-кредитних сфер. Адже з метою оптимізації фінансових потоків в цілому в країні, необхідно не тільки нарощувати постачальницько-виробничий базис, але й активно працювати над формуванням працездатної місцевої банківської сфери – відносно самостійної, орієнтованої на конкретні потреби даного регіону в банківських послугах та інвестиційних ресурсах.

Прогресивним кроком в цьому напрямку, і одним із складових загальнодержавного економічного потенціалу банківського сектору, виступає формування регіональних мереж, з метою доступності банківських продуктів до клієнтів вищезгаданого сегменту їх споживачів. Банківська сфера на рівні регіону може бути представлена наступними видами фінансово-кредитних організацій і їх підрозділів з різним спектром широти переліку функціональних можливостей:

- універсальні банки з правом реалізації різних видів продуктів;
- спеціалізовані регіональні банки (в тому числі за участю регіональних органів влади);
- кооперативні банки;
- філії банків (як регіональних так і системоутворюючих);
- відділення банків;
- представництва банків.

Дослідження сукупності зв'язків та відношень банківських установ, а також аналіз сучасних тенденцій в банківському секторі, свідчить про те, що для України притаманні складні територіальні процеси. Найбільші наглядні з них – територіальні концентрація та деконцентрація.

Концентрація банківських інститутів на території зумовлена масштабами і характером банківських операцій які, в свою чергу, залежать від структури діяльності підприємств і населення в регіоні. Функціонування будь-якого рівня має бути організовано таким чином, щоб мати змогу надати клієнту максимум необхідних послуг, що користують попитом з мінімальними витратами.

Структура насиченості банківськими установами різних територій України свідчить про переваги політики концентрації банківських ресурсів в великих містах і регіонах. За звітними даними НБУ, в місті Києві та Київській області розміщені головні контори половини зареєстрованих в Україні банків. Водночас, юридичною адресою міста інших областей (Дніпропетровської, Харківської, Донецької, Одеської) та Республіки Крим є лише для 8 % банків. Ряд регіонів (Вінницький, Житомирський, Кіровоградський, Миколаївський, Сумський, Хмельницький та Черкаський) взагалі не мають місцевих банків юридичних осіб.

Підтримка пріоритетних галузей економіки територій та підвищення життєвого рівня населення забезпечується за умови дотримання наступних умов функціонування всіма ланками регіональних банків:

- доповнення основної мети (отримання прибутку) прагненням стимулювати розвиток регіонального реального сектору економіки та пріоритетних його галузей;
- формування економічного потенціалу банків, в значній мірі, за рахунок трудових, грошових та матеріальних ресурсів регіону;
- участь органів державної влади у фінансуванні інвестиційних заходів та гарантування компенсацій, за надання банками послуг на пільгових умовах, за рахунок бюджетних територіальних фондів та ін.

Вочевидь, залежність від територіальної специфіки розміщення виробничих сил визначає спеціалізацію регіональних банків. На відміну від універсальних банків, регіональні є установами комплексного обслуговування і їм притаманні більш широкі функції, що проявляється, перш за все, в активній участі в економічних перетвореннях регіону [45, 136, 141].

Однак, на кінець 2002 року із 157 фактично діючих банків – юридичних осіб, які територіально охоплювали 17 регіонів (16 областей та Автономну Республіку Крим) більше половини (79 банків або 52,6 %) були зареєстровані в столичному регіоні. В п'яти наступних областях: Дніпропетровській (7,79 %), Харківській (7,79 %), Донецькій (5,84 %), Одеській (5,84 %) та Республіці Крим (4,55 %) сукупний рівень концентрації становить майже третину банків України (31,8 %). На решту одинадцять областей приходить лише 15,6 % банків (Додаток А)

Водночас, результати аналізу відносних показників розміщення всіх діючих банківських установ, з одного боку, вирівнюють загальну картину доступності до банківських послуг потенційних клієнтів через чисельну кількість філій та регіональних відділень банків, рівень концентрації яких вже більш “розсіяний” (від 1,4 % до 15,19 %), а з іншого черговий раз підтверджує донорський статус функціонування ряду регіонів.

У Волинській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській та Черкаській областях більше половини сформованої таким шляхом ресурсної бази становлять вклади населення, а рівень заощадження доходів громадян цих регіонів (питома вага вкладів у сукупних доходах населення) перевищує середнє значення цього показника для України (7,6 %) і становить від 7,7 до 12,7 відсотки.

Показники ступеня трансформації залучених коштів в активні операції (в першу чергу, кредитні) свідчать про дефіцит таких ресурсів в регіонах з пріоритетними орієнтирами на розвиток виробничих галузей економіки та надлишковий характер в інших областях.

Концентрація зусиль фахівців на вивчення стану та розвитку місцевої складової реального сектору економіки сприяє появі різноманітних оптимізаційних моделей функціонування регіональних банківських мереж, прийнятність яких визначається ступенем адаптації до сучасних умов господарювання та обґрунтованим рівнем ефективності їх втілення.

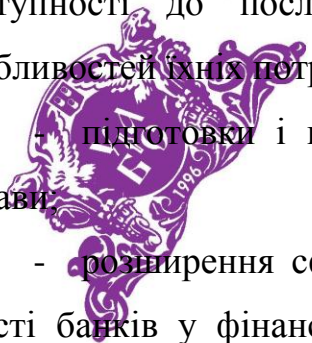
Наведена в додатку Б схема комплексної взаємодії учасників різних економіко-політичних рангів на нашу думку, відображає основні фінансові, господарські і змішані (фінансово-господарські) внутрішні і зовнішні зв'язки як в глобальному масштабі (в загальнодержавному), так і в локальному (з виділенням регіональної банківської мережі).

На схемі виділені фінансові потоки як між однорідними по величині суб'єктами, так і рух грошових коштів в режимі ресурсоутворення та перерозподілу. Останній вид фінансових потоків передбачає і рух грошових коштів (вільних та залучених) з метою забезпечення ними учасників спільних проектів інвестування в інтересах більшого партнера-кредитора. Зазначений також рух грошових засобів в середині господарюючого комплексу (серед підприємств, в банківській системі), тобто в режимі фінансової підтримки більшими учасниками менших і навпаки формування значних ресурсних накопичень пулів (консорціумів, холдингів).

Згідно цієї схеми передбачено як фінансова підтримка реального сектору з боку банків, зовнішніх інвесторів (іноземних), державних (додаткових) джерел так і фінансування груп середніх і малих підприємств з боку великої виробничої структури, яка є ядром локальної економічної системи. Важливим учасником типової схеми відносин є фізичні особи із статусом як приватної особи, так і приватного підприємця. Система державної підтримки може бути реалізована шляхом стимулювання відповідних ресурсних запасів (бюджету різних рівнів, державні доходи та ін.) через систему оподаткування доходів юридичних та фізичних осіб з метою подальшого їх перерозподілу в режимі кредитування, видачі гарантій (поручительств), а також створення умов максимального сприяння з боку виконавчих органів та бюджетів всіх рівнів (допомоги, субсидії).

Узагальнюючи вищезазначене, можна констатувати, що формування економічного потенціалу життєздатного банківського сектору України на різних етапах може бути забезпечене на основі:

- створення сприятливого конкурентного інвестиційного клімату в межах економіко-правового простору функціонування установ банківської системи різних організаційно-правових форм;
- універсалізації банківської діяльності;
- підвищення ролі територіальних банківських систем шляхом формування ефективних мереж місцевих банківських установ;
- розвитку модернізованих форм банківської кредитно-інвестиційної підтримки реального сектору економіки (спеціалізовані, іпотечні, кооперативні банки), впровадження нових банківських технологій з метою забезпечення доступності до послуг відповідним клієнтським групам, з урахуванням особливостей їхніх потреб і умов функціонування;
- підготовки і виховання висококваліфікованих спеціалістів банківської справи;
- розширення сфери діяльності шляхом створення умов і стимулювання участі банків у фінансових, фінансово-промислових, банківських об'єднаннях, статутних капіталах підприємств реального сектору економіки;

- організації регулювання і контролю діяльності банків в економічному просторі відповідними інститутами державної влади з урахуванням міжнародних норм і стандартів та національних особливостей розвитку фінансово-кредитних відносин.

1.2. Особливості формування та використання фінансових ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками

Основу ринкових перетворень в агропромисловому комплексі складає програма роздержавлення, приватизації і створення нових господарюючих суб'єктів на засадах приватної власності на землю та майно. Даний сектор підприємництва в рамках економічної системи країни належить до пріоритетних галузей народного господарства, від функціонування суб'єктів якої, в значній мірі, залежить підвищення добробуту народу, становлення цивілізованої державності, зміцнення політичної єдності нації. Як зазначено в проекті Національній програмі розвитку виробництва і соціального відродження села України на 1999-2010 роки: "Агропромисловий комплекс є одним з найбільших секторів економіки України. Тут формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три чверті роздрібно-товарообігу, що має вирішальне значення для гарантування продовольчої безпеки держави, розвитку внутрішнього і зовнішнього ринку, поліпшення життєвого рівня населення" [98, с.3].

Розвиток ринкових відносин в аграрному секторі економіки країни характеризується двоякістю його ролі функціонування. По-перше, як постачальника продукції на внутрішній і зовнішній ринки, а по-друге, як споживача ресурсів, вироблених в інших галузях. Перехід до комплексного, всебічного використання ринкової мотивації та економічного інструментарію

управління має принципово змінювати і роль фінансових регуляторів у розвитку виробництва, переробки та реалізації продукції підприємств аграрної сфери. На перший план виходить вплив фінансового механізму на всі аспекти економічного життя сільськогосподарських товаровиробників. Більшість ринкових регуляторів є компонентами фінансів і фінансового механізму, а тому фінансові відносини господарюючих суб'єктів сьогодні вимагають пошуку нових шляхів розвитку. Ринкова трансформація економічних відносин передбачає зміну підходів до управління фінансами, заміну директивних показників перспективними розрахунками реальних фінансових планів прогнозного характеру, уніфікацію фінансових відносин з бюджетом. Бути конкурентноздатним неможливо без ефективного використання фінансових ресурсів і управління ними [80, с.3].

Слід зазначити, що фінансові відносини є похідними певної системи економічних відносин, які формуються в суспільстві. Чим більшого значення набувають та більше ускладнюються, останні, тим більша роль фінансових відносин при регулятивному впливі на економіку країни і створення паритетних умов для ефективного функціонування всіх суб'єктів підприємництва незалежно від форм власності. Організація всього спектру складових сфери фінансових відносин "... базується на формуванні, русленні и ефективном использовании финансовых ресурсов предприятия" [164, с.28].

Необхідність виявлення, дослідження і обґрунтування специфіки форм та методів впливу фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників на виробничий процес, вимагає поступальності розгляду питання. Зауважимо, що існує значна кількість підходів до визначення поняття "фінансові ресурси" взагалі і "фінансові ресурси підприємства" зокрема. Враховуючи вибраний напрямок дослідження, на нашу думку, інтерес представляють тлумачення терміну які, по-перше, наближені по своїй суті до умов господарювання окремо взятого суб'єкта (підприємства, організації), а, по-друге, носять відтінок ринкового підходу з акцентом уваги на сучасних ознаках і джерелах формування. Спрощенню умов ознайомлення і подібного відбору нам сприяли висновки по багатосторонньому дослідженню категорії "фінансові ресурси" сучасних науковців і зокрема: В.М.

Опаріна, В.І. Міщенко, С.В. Науменкової А.О. Єпіфанова, І.В Сало, А.В. Чупіса, А.М. Поддєрьогіна та інших.

Завдяки комплексному аналізу проведеному вітчизняними та зарубіжними авторами нами було розглянуто десятки визначень поняття.

Ряд існуючих підходів до тлумачення суті та складу фінансових ресурсів, на думку В.М. Опаріна, ґрунтується “... на розширеному їх трактуванні. Йдеться як про саме поняття “фінансові ресурси”, так і про джерела їх формування, форми концентрації та напрямки використання” [101, с.10]. Так, ще за радянських часів російський економіст В.К. Сенчагов, вивчаючи сутність поняття, дійшов висновку: “Фінансові ресурси народного господарства є сукупністю грошових накопичень, амортизаційних відрахувань та інших грошових коштів, які утворюються у процесі створення, розподілу і перерозподілу сукупного суспільного продукту” [167, с.49]. Тобто, автор акцентує увагу на обов’язковій ув’язці фінансових ресурсів із грошовими засобами та з процесом формування і використання сукупного суспільного продукту.

Згідно визначення М.Я. Коробова фінансові ресурси – це “... грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу і перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту, національного доходу і використовуються в цілях підприємства” [71, с.14]. Автори вітчизняного “Фінансового словника” пропонують розглядати фінансові ресурси як “... – сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб’єкта господарювання” [49, с.404]. В даному випадку, практично ототожені поняття “фінансові ресурси” і “грошові кошти”. Р.М. Поддєрьогін теж схиляється до думки, що фінансові ресурси не що інше як: “... грошові засоби, що є в розпорядженні підприємства. Таким чином, до фінансових ресурсів належать усі грошові фонди і та частина грошових коштів, яка використовується в нефондовій формі” [169, с.10]. Близьким до наведеного є визначення російських економістів-сучасників М.Л. Лищанського та І.Б. Маслової: “Финансовые ресурсы – это денежные доходы и поступления, находящиеся в распоряжении субъекта хозяйствования и предназначенные для выполнения обязательств, а

также осуществления затрат по расширенному воспроизводству и экономическому стимулированию работающих. Они являются материальным носителем финансовых отношений и используются в фондовой ... и нефондовой ... формах “ [80, с.13-14].

Багатосторонність дослідження (розглянуто більше 30 визначень) все-таки фокусує увагу авторів навчально-методичних видань на тому, що фінансові ресурси – це “ ... всі грошові засоби підприємства, накопичені в процесі розподілу і перерозподілу внутрішнього валового продукту, акумульовані в цільових джерелах і перетворені у відповідну матеріальну форму або призначені для здійснення певних витрат” [164, с.33]. Автори останніх двох тлумачень звертають нашу увагу на “активний” характер походження та форм перебування фінансових ресурсів у розпорядженні підприємства. Наведені визначення дають підстави вважати, що на сучасному етапі господарювання фінансові ресурси включають робочі елементи фінансової діяльності підприємства, виражають їх обсяг залучення та використання. Підтвердженням цього можна вважати підхід А.О. Єпіфанова та І.В. Сало. На їхню думку фінансові ресурси підприємства – це: “... кошти, що знаходяться в його постійному або частковому володінні для забезпечення безперебійної роботи, а також забезпечення в процесі діяльності грошових доходів і накопичень” [47, с.106]. Прийнятність такого підходу - в посиланні на можливість знаходження ресурсів у частковому володінні суб'єкта, що, на нашу думку, по-перше, передбачає наявність моменту пайової участі у формуванні фінансово-ресурсної бази компанії, а, по-друге, вказує на сучасні джерела її поповнення (наприклад, кредитування). Про “дійовий” характер, причому ефективного змісту, йдеться і у визначенні В.М. Опаріна, згідно з яким “Фінансові ресурси – це сума коштів спрямованих в основні засоби та обігові кошти підприємства. Це авансовані кошти, які вкладаються в оборот і повинні обов'язково повертатися.... Причому не всі грошові кошти, а лише ті гроші, які “роблять” гроші, тобто на основі використання котрих формується додана вартість, у яку входять і прибуток, і заробітна плата” [101, с.11].

Базовою сферою формування фінансових ресурсів є матеріальне виробництво, де створюється нова вартість, яка, в свою чергу, закладає підвалини процесу відтворення. З позиції кругообігу діяльність будь-якого підприємства являє собою процес безперервної трансформації одних ресурсів в інші. Звідси, фінансові ресурси сільськогосподарського підприємства, синтезуючи з матеріальними і трудовими, забезпечують безперервність виробництва на різних його стадіях. З такої позиції виходить у своєму методологічному моделюванні сутності фінансових ресурсів В.В. Ковальов (рис.1.5). Поєднання матеріального і людського факторів як факторів виробництва є важливою функцією відтворювального процесу.

Засоби виробництва і предмети споживання в натуральній формі створюють продукт праці, в якому фокусується рух поєднаних факторів і який призначений для їх відтворення. [64, с.28]. Тобто, в процесі отримання продукції сільського господарства, останні забезпечують формування фактичного відтворювального потенціалу підприємства, який може визначатися обсягом виробничих ресурсів.

Фактори виробництва і виробничі ресурси сільськогосподарського товаровиробника – це відповідні форми представлення його економічних ресурсів, які, в свою чергу, на етапі обміну можуть вже виражатися у вартісній формі, при якій їх рух уособлюється від переміщення в натуральній формі. Накопичення і розподіл сформованих і оцінених ресурсів сприяє появі їх новій формі – фінансові ресурси, які фактично сприяють реалізації економічних можливостей на тому чи іншому етапах кругообігу.

Розглянутий спектр тлумачень поняття “фінансові ресурси”, вказує на те, що основні характеристики внутрішнього змісту терміну притаманні для будь-якої сфери господарювання. Однак, варто зазначити, що сільськогосподарська сфера виробництва має ряд особливостей які суттєво впливають на організацію не тільки фінансової роботи, а всього виробничого процесу:

1. В сільському господарстві важливим засобом виробництва є земля яка не амортизується, а від так безпосередньо не впливає на формування собівартості продукції. Вона служить водночас і знаряддям, і предметом праці; незамінна

ніякими засобами виробництва; при правильній експлуатації не тільки не старіє і не вибуває з використання, а навпаки підвищує родючість, забезпечуючи товаровиробникам ріст обсягів і якості продукції. Рівень родючості землі суттєво впливає на ефективність виробництва. При однакових витратах на виробництво може бути отримано різну кількість продукції із різною рентабельністю. Тобто, відмінний рівень природної родючості і відмінності місцезнаходження сприяють утворенню диференційованого доходу.

2. Істотною особливістю даної галузі народного господарства є самовідновлення, за рахунок власної продукції яка не реалізується на ринку, а залишається у суб'єкта в якості молодняка, кормів, насіння, органічних добрив. Ці компоненти не входять до складу товарної продукції і не набувають грошової форми, а приймають участь лише у внутрішньогосподарському обороті. Природність процесу отримання продукції тваринного і рослинного походження визначає особливості кругообігу засобів. Нерівномірність їхнього руху в поєднанні з відносною тривалістю виробничого процесу, авансований характер витрачання коштів створюють потребу в залученні необхідних ресурсів на протязі значного періоду.

3. Інвестиційне забезпечення суб'єктів сільського господарства передбачає ряд специфічних, відмінних від інших галузей, напрямків здійснення капіталовкладень. Фінансові ресурси спрямовуються на формування основного стада, закладання багаторічних насаджень, підвищення родючості ґрунтів та ін.

4. Аграрна сфера виробництва характеризується органічним зв'язком між економічними і природними процесами відтворення. Кінцевий результат як ні в якому іншому секторі господарювання залежить від біологічних процесів та погодних умов. Для економічних законів проявляється нерозривно з дією природних законів розвитку живих організмів. Вплив біологічних процесів обумовлює сезонний розрив між строками здійснення витрат і отримання доходу, в зв'язку з чим товаровиробники повинні мати значний запас фінансових ресурсів (оборотних засобів). Але, через сезонність виробництва вони не використовуються постійно, що викликає відволікання значної суми власних

ресурсів. Тому мінімальні запаси, витрати і засоби в розрахунках доцільно формувати за рахунок власних джерел, а перевищення потреби в фінансових ресурсах – запозичених, шляхом отримання кредитів.

5. Залежність виробництва в сільськогосподарській галузі агропромислового комплексу від природних явищ вимагає створення на підприємствах натуральних і грошових страхових та резервних фондів (на випадок неврожаю, засухи та інших стихійних явищ). Особливості розвитку живих організмів вимагають обов'язкового дотримання комплексності і строків виконання необхідних робіт, оскільки порушення технологічних етапів призводить до значних витрат та збитків. Тому важливе значення для результатів діяльності має повне забезпечення товаровиробника необхідними трудовими, матеріальними і фінансовими ресурсами.

Перехід до ринкових засад господарювання, втілення підприємницьких принципів діяльності, приватизація державних підприємств, реформування внутрішніх та міжгалузевих відносин в сільському господарстві вимагають оптимізації виробництва шляхом удосконалення фінансової діяльності, управління фінансовими ресурсами, раціонального маневрування грошовими потоками. Побудова раціональної структури джерел фінансових ресурсів суб'єктів господарювання відповідних організаційно-правових форм з метою формування необхідного обсягу та забезпечення бажаного рівня доходів є одним із найважливіших завдань. За умов ринку, на думку вчених В.М. Опаріна та М.Я. Дем'яненка, фінансові ресурси оптимізуються для підвищення ринкової вартості підприємств, яка залежить від рентабельності власних коштів та норми доходності цінних паперів [100, 170]. Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають фінансовий стан підприємства, його фінансову стійкість, платоспроможність.

Враховуючи спрямованість наукового дослідження, на нашу думку, загострення уваги на наведеному спектру визначень та переліку особливостей умов формування і використання фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників, є доцільним з позиції необхідності подальшого виявлення і

обґрунтування ефективних форм їх банківської підтримки. З точки зору засад реалізації фінансово-кредитного механізму для селян банками України, матеріалізованим, загально необхідним засобом виступають грошові кошти. Банківські установи при формуванні (пайова участь у статутному капіталі), поповненні (кредити, інвестиції) чи обслуговуванні (депозитні послуги, проведення розрахунків, консалтинг) фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників вступають у взаємовідносини з клієнтами даної групи тільки відносно грошових засобів або послуг по їх обігу. Вибрана нами позиція стосовно тлумачення внутрішнього змісту фінансових ресурсів виражається думкою, що “фінансові ресурси – категорія фінансів суб’єкта господарювання” [101, с.49].

На наш погляд, основну спрямованість такого підходу найбільш повно можна передати через наступне визначення: фінансові ресурси сільськогосподарського товаровиробника на певний момент часу включають усі грошові кошти, отримані ним в процесі формування та діяльності суб’єкта з певних джерел і на визначені цілі у відповідній формі з метою забезпечення безперервності процесу господарювання.

Створення фінансових ресурсів здійснюється за рахунок власних і прирівняних до них засобів. Спиралеподібний характер процесу виробничої діяльності спонукає до виділення на першому етапі кругообігу початкових та прирощених фінансових ресурсів. Мобілізація перших первинно відбувається в момент створення сільськогосподарського товаровиробника відповідної організаційно-правової форми господарювання. Цей вид ресурсів є, в свою чергу, джерелом формування основних і оборотних засобів в розмірах, необхідних для повноцінного функціонування. Ефективна участь в обороті первинних накопичень сприяє їх доповненню за рахунок залучених та запозичених ресурсів і поповненню частиною прибутку. Останні, в свою чергу, відносять до прирощених фінансових ресурсів. Вихідний (первинний) капітал, інвестований у виробництво, сприяє появі виручки – грошового вираження створеної вартості і трансформованої в ціну реалізованих товарів та послуг. Матеріальні витрати, знос

основних виробничих фондів (окрім землі), заробітна плата працівників, платежі в бюджет, відсотки за кредит і т.д. становлять собівартість отриманої продукції. До виникнення виручки ці витрати фінансуються за рахунок авансування оборотних засобів товаровиробників. Після реалізації продукції оборотні засоби відновлюються, а нанесені витрати повертаються. Прибуток, що залишається в розпорядженні суб'єкта – багатогранне джерело фінансового забезпечення. Основні напрямки його використання можна визначити як накопичення і споживання (пропорції розподілу вказують перспективу розвитку господарюючого суб'єкта). Амортизаційні відрахування – один із суттєвих компонентів надходжень в складі фінансових ресурсів підприємства, який забезпечує просте відтворення основних виробничих фондів.

Однак, в Україні значний дефіцит фінансових ресурсів зумовлює звуження можливостей використання сільськогосподарськими товаровиробниками прибутку для розширення відтворення. Нестача оборотних коштів у суб'єктів галузі змушує їх зменшувати вибуття основних фондів, продовжуючи термін їх експлуатації та зберігаючи переамортизовані засоби виробництва. За останні роки колективні підприємства галузі значно знизили темпи оновлення основних засобів. Якщо в 1990 р. частка нових основних засобів становила 10 %, то в 2000 р. вона знизилась до 0,3 %. Знос основних засобів більш як у 10 разів перевищує їх оновлення. В певній мірі, про процес деіндустріалізації виробництва, свідчить той факт, що, наприклад, технологічна потреба сільгоспвиробництва у машинах та устаткуванні на початок 2002 року було забезпечена на 50-70 %, а з урахуванням їх фізичного зносу на польових роботах було задіяні лише 20-35 % парку машин [108, 145].

Досвід передових країн світу, черговий раз свідчить про доцільність державного впливу на регулювання виробництва, через використання фінансових, цінових та інших важелів. Об'єктом першочергової уваги їхніх державних органів був і залишається аграрний сектор. Так, скажімо, у США, на певних порах господарювання 50 % доходу фермерів забезпечували державні субсидії. Товаровиробники-аграрії країн Європейського Союзу за рахунок субсидій

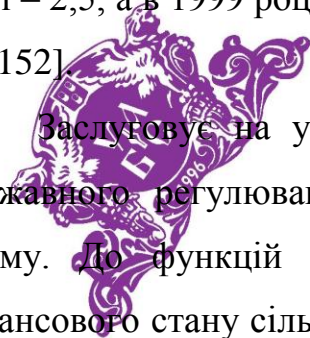
держави подвоїли власні доходи, а в Японії вони майже в 2 рази перевищують виручку від реалізації продукції. При цьому ціновий протекціонізм формується без порушення конкурентного середовища. Такий підхід сприяв упорядкуванню доходів виробників сільськогосподарської продукції і упередженню різних коливань їх рівнів [37].

Різноманітність функцій держави передбачає значні витрати не тільки із бюджету, а й через дію цінового механізму. За підрахунками, зробленими В. Назаренко і Г. Шмельова [95], кошти, що надходять у сільське господарство із бюджету, у 9 разів перевищують зворотній потік фінансових ресурсів, а якщо додати і цінові субсидії, то у 18 разів. Майже половину засобів, наданих товаровиробникам, становлять бюджетні кошти, а половину - субсидування цін.

В Україні ситуація характеризується наступними значеннями ряду показників (визначених на основі даних щорічної статистичної звітності): в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь – близько 4 дол. США; в розрахунку на 1 працівника, зайнятого в аграрній сфері – близько 33 дол. США. держаних вкладень спрямованих в сільське господарство [152].

На відміну від загально визлених тенденцій в згаданій групі країн, реальний фінансовий стан підприємств аграрної сфери із року в рік погіршується, а обсяги державних вкладень незначні і реальної віддачі не приносять. А на думку Івануха Р.А. та Колобової Л.В. цільове державне фінансування вітчизняного аграрного виробництва майже припинилося. За підрахунками науковців у 1992 році питома вага цільових надходжень із державного бюджету у джерелах фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств становила 47,4 %, в 1998 році – 2,5, а в 1999 році – 0,3 % [60, с.50]; за нашими – в 2000 році вона склала 1,8 % [152].

Заслуговує на увагу думка про створення в країні спеціальних органів державного регулювання сільського господарства і ринкових перетворень в ньому. До функцій таких інститутів будуть віднесені: об'єктивний аналіз фінансового стану сільгоспвиробників, визначення потреби та вироблення форм і пошук джерел фінансової підтримки аграріїв. У державах Східної Європи, які

стали на шлях підтримки реформ значно раніше за Україну, подібні інститути вже діють, зокрема, у Польщі - це Агентство реструктуризації і модернізації сільського господарства, в Угорщині – Фонд гарантій сільського кредиту, у Чехії – Фонд підтримки і гарантій для фермерів і лісового господарства, в Словаччині – Державний фонд підтримки сільського господарства харчової промисловості, в Румунії – Фонд гарантій сільського господарства [37, с.58].

За часів застосування командно-адміністративних методів регулювання економічних процесів значними джерелами формування фінансових ресурсів підприємств були надходження в режимі внутрішнього перерозподілу та бюджетного фінансування. Ринкові принципи господарювання вимагають перегляду позицій селян до даного виду ресурсів, а в умовах, що склалися змушують суб'єктів господарювання виявляти підприємницький хист, здатності нести повну матеріальну відповідальність. Не випадково збільшується їх об'єктивна зацікавленість до взаємовідносин зі страховими організаціями. Вже згадана вище залежність результатів господарювання від природнокліматичних умов спонукає сільськогосподарських товаровиробників до хеджування ризику через звернення до послуг продавців страхового продукту. При цьому можна виділити стимулюючі моменти (з економічної точки зору) і для самих страховиків. По-перше, далекоглядні універсальні страхові компанії вбачають потребу у вкладеннях частини страхових премій в довгострокові активи, відповідно до очікуваних довгострокових виплат по страхуванню життя та іншими постійними виплатами. По-друге, циклічність розвитку економічних процесів в сільському господарстві може не співпадати з циклічністю розвитку економіки в цілому, що сприяє страховим компаніям у пошуку шляхів диверсифікації і, відповідно, зменшенню інвестиційного ризику [106, с.158].

На нинішньому етапі розвитку економіки в Україні формуються передумови розвитку страхового обслуговування учасників сільськогосподарського виробництва. Результати аналізу свідчать про те, що вітчизняне страхове поле за основними видами добровільного страхування освоєно лише на 5-7 %, але досвід таких країн як Великобританія, Німеччина,

Нідерланди та інших (даний показник перевищує 90 %) підтверджує доцільність функціонування даної інфраструктури у сільському господарстві.

Важливим компонентом залучення ресурсів для корпоративних господарств є вільні кошти юридичних осіб та заощадження громадян, які мобілізуються шляхом випуску та реалізації різних видів цінних паперів. Емісійні методи збільшення фінансових ресурсів в нинішніх умовах господарювання носять двосторонній характер. З одного боку, вкладаючи свої власні кошти члени трудового колективу (акціонери чи пайовики) поповнюють обсяги фінансових ресурсів і самі зацікавлені у підвищенні ефективності виробництва, збільшення віддачі вкладеного капіталу. З іншого, часто номінальний характер розпаювання абсолютно не сприяє додатковим надходженням, а на руки вкладників потрапляють нічим незабезпечені акції та облігації. Отже, розвиток ринку цінних паперів сприяє появі таких джерел поповнення обсягів фінансових ресурсів як доходи по цінних паперах (дивіденди, проценти) суб'єктів господарювання та доходів від здійснення фінансових операцій фондовому ринку.

Наявність значного сезонного лагу між укладанням коштів та їх поверненням після реалізації готової продукції, безперервність процесу відтворення, внутрішньогосподарський обмін загострюють роль кредитних засобів для підприємств агропромислового комплексу. В умовах ринкової економіки суттєвої ролі набувають фінансово-кредитні відносини. І хоча ринковий принцип самостійності базується на засадах фінансової особистості, одній із позицій фінансової діяльності та ефективності безглуздо намагатися досягти абсолютного самофінансування [101, с.11; 103; 170, с.99-100]. Тому велике значення для успішного господарювання має структура джерел формування ресурсів. Для селян, які, по суті, працюють в борг і на розрахунки по ньому [80, с.14-15] одним із основних джерел стає банківська позика. Однак, це має бути не вимушена міра тільки у певних ситуаціях, а об'єктивна необхідність підприємницької діяльності в умовах ринку. В цьому контексті заслуговує на увагу позиція колективу вчених на чолі з М.Я. Дем'яненко: "... найбільш доцільним для організації фінансів і найбільш ефективним для виробничої

діяльності є положення, коли власними джерелами покривається тільки мінімальна потреба в оборотних коштах. Тимчасова потреба у фінансових ресурсах, яка виникає при нагромадженні окремих елементів оборотних засобів вище мінімальної потреби (нормативу), покривається кредитом” [170, с.100].

Детальніше обґрунтування доцільності і можливостей використання банківських кредитів в процесі формування фінансових ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками розглянуто в наступних розділах.

Повноцінне функціонування будь-якого суб'єкта господарської діяльності (особливо виробничого характеру) потребує інвестування значного капіталу. Однак, як відомо, таке фінансування триває роками, а дохід інвестиції починають приносити лише після введення об'єкта в дію. Але й після цього інвестиційний процес продовжується через фінансування реконструкцій та технічного переозброєння, розвитку виробництва і завоювання нових ринків збуту. Тому необхідним і важливим джерелом поповнення фінансових ресурсів (особливо, довгострокового характеру) для сільськогосподарського виробництва є інвестиційне забезпечення як механізм довгострокового вкладення капіталу з метою його зберігання і примноження. При цьому можна оперувати технологіями реального (капіталоутворюючого) інвестування при якому інвестор (учасник), вкладаючи засоби, сприяє збільшенню виробничий капітал – основні виробничі фонди і необхідні для їх функціонування оборотні кошти та фінансових (портфельних) вкладень в придбання акцій, інших цінних паперів емітентів з метою отримання доходу і водночас забезпечення останнім умов для його отримання. В умовах дефіциту доступних грошових коштів та недостатньої активності інвесторів-резидентів можливі звернення до залучення іноземного капіталу.

Серед основних чинників, що негативно впливають на інвестиційну активність в Україні слід визнати наступні: нестабільність законодавства; слабе функціонування вторинного ринку цінних паперів; нерозвиненість механізмів профілактики та зниження рівня ризику за рахунок прийнятої в світовій практиці системи взаємного захисту, гарантій та страхування інвестицій (у т.ч. із

залученням державних інвестицій); практична відсутність стимулювання з боку держави фінансово-кредитних установ суто інвестиційного спрямування, пільгових ставок при оподаткуванні інвестиційних активів, резервування та рефінансування. Відтак, за підрахунками вчених науковців Інституту аграрної економіки УААН за 1990-1998 рр. коефіцієнт вибуття основних виробничих фондів у сільському господарстві України зменшився з 2,4 до 0,5 відсотків, а коефіцієнт відновлення основних засобів – з 8,1 % до 4,4 % [2]. В грошовому виразі вкладення в основний капітал підприємств галузі в 2000 році (за даними статистичної звітності) склали лише 496 млн. грн., що майже в 23,5 рази менше ніж в 1990 році (11 799 млн. грн.) (табл. 1.3).

Це лише 3,5 відсотки від загального обсягу інвестицій та менше на 91,2 % (5176 млн. грн.) ніж в промисловий комплекс; на 78,5 % (1806 млн. грн.) ніж в сферу житлового господарства; на 73,4 % (1370 млн. грн.) ніж в транспортну галузь [152, с.202].

Таблиця 1.3

Інвестиції в основний капітал сільськогосподарських
товаровиробників України

Види інвестиційних вкладень	1985		1990		1995		2000	
	Млн. грн.	Пит. вага, %	Млн. грн.	Пит. вага, %	Млн. грн.	Пит. вага, %	Млн. грн.	Пит. вага, %
Інвестиції, всього	8339	100,0	11799	100,0	1296	100,0	496	100,0
- в тому числі:								
Державних інвесторів	4093	49,1	4455	37,8	382	29,5	57	11,5
Колективних інвесторів	4246	50,9	7344	62,2	872	67,3	342	69,0
Приватних інвесторів	-	-	-	-	33	2,5	85	17,1
Міжнародних інвесторів	-	-	-	-	-	-	8	1,6
Інші види інвестицій	-	-	-	-	9	0,7	4	0,8

За десятирічний період (1990-2000 рр.) інвестиції в сільському господарстві скоротилися в 23,8 рази, тоді як у промисловості – в 3,4 рази, в будівництві – в 4,2

рази, у транспорті – в 2,5 рази. Істотно змінилася участь державних структур в інвестуванні сільського господарства. Частка держаних інвестицій в галузь зменшилася з 49,1 % в 1985 р. до 11,5 % в 2000 р.

Сільське господарство належить до тих сфер господарювання де реальною необхідністю є розвиток форм малого та середнього бізнесу. Фермерські та особисті селянські господарства формують нішу подібного прошарку підприємців. На землях, переданих господарствам населення, вони у 2001 році одержали сільськогосподарської продукції на 2,8 млрд. грн. більше ніж могли б одержати на цих землях сільськогосподарські підприємства. Селянські господарства вимушені продуктивніше використовувати не тільки землю, але й увесь сукупний ресурсний потенціал сільськогосподарського виробництва, оскільки для багатьох збільшення власного виробництва стало безальтернативним способом виживання. Для них можливість поповнення фінансової бази функціонування, багато в чому пов'язана з існуванням небанківських фінансово-кредитних інститутів або рентабельних господарств, великих агроформувань. Як перші (кредитні спілки, ломбарди) так і другі (великі сільгоспідприємства колективного типу, агро-промислово-фінансові об'єднання) не замінюють банківську систему, а навпаки доповнюють можливості фінансово-кредитного сектору. Особливими інститутами подібної фінансової підтримки є кооперативні формування.

Недоліки економічної політики за роки незалежності країни з особливою гостротою проявилися в сільському господарстві. Головними причинами цього стали як галузеві особливості даної сфери так і більш складніші стартові умови функціонування, які в підсумку виразилися у відставанні сільського господарства від інших галузей народного господарства по головним технічним, економічним і організаційним параметрам. В результаті при переорієнтації економіки країни з використання натуральних ресурсів на фінансові, доступ сільськогосподарських товаровиробників до всіх джерел фінансового забезпечення виявився обмеженим.

Зважаючи на накопичений науковий та практичний світовий досвід розвитку фінансових відносин в аграрному секторі, подолання кризових явищ в

сільському господарстві можливе при створенні дієздатної системи забезпечення його фінансовими ресурсами. Адже зміни, що відбуваються в аграрній сфері співпали в часі з періодом глибокої економічної кризи всієї економіки України. Інфляція, дефіцит бюджету, підвищення кредитних ставок, неплатежі негативно відобразилися на всіх галузях агропромислового комплексу. До того ж сільськогосподарські товаровиробники попали в жорсткі пещата цінового диспаритету, втратили канали збуту своєї продукції і придбання матеріально-технічних засобів. На результатах їх господарювання негативно позначилася низька покупна спроможність населення. В результаті відбулося порушення обороту фінансових ресурсів сільського господарства по всіх основних напрямках: отримання виручки від реалізації виробленої продукції, залучення в галузь кредитів та інвестицій на комерційних засадах, отримання державної фінансової підтримки.

1.3. Банківський кредит в системі забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських товаровиробників

Перехід до ринкових відносин господарювання вимагає розробки адекватних нових підходів до стратегії фінансової підтримки суб'єктів сільського господарства України. Складовими такої політики мають бути заходи, спрямовані насамперед на удосконалення організації виробництва дешевої та якісної сільськогосподарської продукції. Реалізація даної мети вимагає створення належних умов для надходження в галузь необхідних фінансових ресурсів. Теоретично для створення оптимальної виробничо-фінансової бази господарювання достатньо одного власного джерела фінансування – надходження коштів від реалізації виробленої продукції. Однак в силу дії вже згаданих причин така теоретична можливість у процесі діяльності сільськогосподарських

товаровиробників практично не реалізується. Сучасне сільське господарство являє собою особливий об'єкт фінансових вкладень. Як відомо сутність кредитних відносин характеризується акумуляцією тимчасово вільних грошових засобів та планомірним їх використанням на умовах платності, повернення, визначеного строку користування, забезпеченості та сприяння досягнення ефективності безперебійного процесу розширеного відтворення [170].

Кредитування сільськогосподарських товаровиробників на загальноприйнятих засадах не забезпечить повернення вкладених коштів в установлені строки. В сільськогосподарській галузі України склався негативний кредитний клімат, формування якого продовжує супроводжуватися відтоком із неї фінансових ресурсів. Відповідно є потреба в організаційно оформленій системі сільськогосподарського кредиту. Вона повинна враховувати специфіку галузі, поєднуючи в собі ринкові принципи прямого банківського кредитування та державної підтримки і контролю за цільовим використанням та поверненням отриманих кредитних ресурсів.

Для сільського господарства практично всіх економічно розвинених країн притаманна наявність спеціалізованої системи сільськогосподарського кредиту. Історично сільським товаровиробникам цих країн доводилося вирішувати “класичну” фінансову проблему, яка має місце практично в кожній країні, що переживає період становлення, росту, індустріалізації та урбанізації – доступ до джерел капіталу [52, 140]. В цьому аспекті корисний досвід США, де в результаті вироблення і втілення в життя ряду законів і урядових програм, ринок сільськогосподарських позик функціонує досить ефективно і кредитоспроможні сільськогосподарські товаровиробники мають реальну можливість отримати необхідні їм кошти від цілого ряду інститутів. В основну групу закладів, що формують систему сільськогосподарського кредиту, входять комерційні (індивідуальні та акціонерні) організації та державні агенції. На ринку кредитних ресурсів для фермерів переважають приватні структури (питома вага яких становить близько 95 %), до яких, зокрема, прийнято відносити: банки, страхові компанії, постачальників, фінансові компанії, асоціації та ін. Державні кредитні

агенції (Агентство обслуговування ферм, товарно-кредитна корпорація) створені з метою стабілізації (покращення) фінансового стану сільгоспвиробників, які не можуть дозволити собі комерційні кредити, а також для підтримки доходів фермерів через механізм заставної ціни [173, с.23].

За даними консультанта по управлінню фінансами Кредитних програм для фермерів США К.Піплз: “В 1995 році загальний обсяг запозичених коштів в сільському господарстві країни склав близько 160 млрд. дол., із яких біля 35 % прийшлося на комерційні сільськогосподарські банки (їх загальна кількість досягає 4000), біля 30 % – на систему сільськогосподарського кредиту, біля 13% – на Федеральне агентство сільськогосподарських служб, біля 10 % – на страхові компанії, а решта 12 % – на інші фінансові і кредитні організації. Близько 25 % фермерів в США мають невелику заборгованість або взагалі вільні від боргів. Як правило, ефективно працюючі сільськогосподарські підприємства в США завжди можуть отримати кредит” [106, с.147].

Варто додати до зазначеного, що в силу дії тих чи інших як об’єктивних, так і суб’єктивних факторів, види та умови надання кредитів у приватному та державному секторах відрізняються. Натомість порядок отримання позик схожий. Однак, якщо для представників першої групи фінансове забезпечення фермерів та фермерських кооперативів є видом бізнесу та джерелом отримання доходу то державні інститути кредитування створені з метою підтримки лише фінансово слабких, але перспективних фермерів в рамках реалізації спеціально розроблених Департаментом сільського господарства США програм. Звідси, розмір плати за користування позикою у приватних організаціях в середньому становить 9-12 %, а у державних кредиторів – 5-7 % річних [173, с.23].

В країнах Західної Європи моделі фінансового забезпечення аграріїв теж мають свою специфіку. В одних, наприклад, у Великобританії ніколи не існувало спеціалізованих систем сільськогосподарських кредитів і фермерські господарства отримували підтримку за рахунок державних субсидій, натомість у Німеччині, Франції, Нідерландах, Бельгії, Данії, на кшталт США, розвиток фермерського устрою призвів до створення спеціалізованих закладів

кредитування сільських товаровиробників. Досить вагоме місце при цьому відводиться кооперативним банкам [73].

Значний досвід в сфері кредитування накопичено у Франції, де забезпечення сільськогосподарських товаровиробників запозиченими фінансовими ресурсами здійснюється, головним чином, кооперативними банками: “Креді агріколь мютюель”, “Креді мютюель агріколь е рюраль”, “Банк популер”. Перший із наведеного переліку є одним із найбільших банків Європи, обслуговує майже 14-мільйонну клієнтську аудиторію і на його частку припадає більше 75 % кредитних потреб сільськогосподарського сектору економіки країни. “Креді агріколь мютюель” має традиційну для кооперативних банків Заходу трирівневу структуру: вищий – національна каса сільськогосподарського кредиту, середній – регіональні каси в департаментах (94), нижчій – місцеві каси в кантонах (близько 3000) [184].

Німеччина є прикладом країни із змешаним типом кредитування фермерських господарств і характеризується функціонуванням на кредитному ринку комерційних банків і спеціалізованих установ. Фінансовим обслуговуванням сільського господарства займаються кооперативні банки, ощадні каси, спеціалізовані банки, іпотечні банки, приватні комерційні банки. Кооперативний банківський сектор має також трирівневу організаційну структуру. Її основу становлять місцеві кооперативні банки (кредитні товариства), що включають переважно, так звані, фольксбанки та райфейзенбанки. Другий рівень представлений регіональними банками які, в свою чергу, є головними пайщиками “Дойче Геноссенштафтсбанку” (ДГБанку) – третій (верхній) рівень кооперативного банківського сектору. Група ДГБанку має 19 тисяч відділень, в її складі більше 11 мільйонів пайовиків [140, с.62; 182, 187, 190].

В Нідерландах з урахуванням досвіду Німеччини була схвалена модель створення кредитно-ощадних товариств (кооперативів) на принципах: солідарної фінансової взаємодопомоги, необмеженої відповідальності членів кооперативу при його ліквідації, обмеженості регіону діяльності кооперативу місцевим співтовариством, спрямування отриманих доходів в резервний фонд та ін. В країні

діє кооперативний банк – “Рабобанк”. Його система (600 місцевих і один центральний банк) включає близько 3 тисяч відділень. Частка банку на голландському сільськогосподарському кредитному ринку складає близько 90 %. Активи банку становлять більше 170 млн. дол. США, а питома вага власних ресурсів в капіталі перевищує 7 %. Більша частина позик надається під заставу, але портфель послуг “Рабобанку” досить різноманітний [25, с.170; 80, с.232].

Вагому роль як для банківських систем, так і для сільськогосподарського сектору відіграють кооперативні засади організації банківських установ ряду інших країн:

- в Іспанії функціонує банківська група, яка об'єднала Банк сільськогосподарського кредиту Іспанії та 64 каси сільськогосподарського кредиту частка яких становить більше половини фінансових ресурсів, що спрямовуються банківською системою в аграрну сферу економіки;

- у Швеції в сфері кооперативного кредиту для обслуговування аграрної сфери діють Шведський іпотечний банк, який у своєму складі має 10 регіональних кооперативних товариств, та Спілка кооперативних банків Швеції, до складу якої входять 12 регіональних банків;

- в Австрії – країні, де кооперативна система подібна до німецької, кредитні кооперативи об'єднані в 4 центральних та 5 земельних банків;

- в Бельгії на сільські кооперативні банки у 80-х роках припадало близько 50 % всіх фермерських кредитів;

- у Фінляндії частка кооперативних банків у загальному обсязі виданих кредитів складала більше 25 %, в тому числі, для кредитування сільського господарства – близько 50 % [25, с.169-174; 88, с.12].

Сільськогосподарська кредитна кооперація Великобританії створена з метою надання гарантій по кредитах фермерам, що мають потребу в банківському овердрафті для проведення реконструкції ферм, але за умови досягнення позичальником росту ефективності та доходності бізнесу.

У Великобританії кредит не є об'єктом державного регулювання, а провідне місце в кредитуванні сільського господарства належить чотирьом найбільшим банкам з

мережею філій по всій країні та за її межами. На сьогоднішній день створена ще в першій половині двадцятого сторіччя Сільськогосподарська іпотечна корпорація є основним кредитним інститутом, що здійснює довгострокове іпотечне кредитування фермерів. Видача позик здійснюється на строк від 5 до 40 років, а максимально можливий розмір позики становить менше 50 % вартості застави і її сума також залежить від кредитоспроможності клієнта. Комерційні банки в основному надають коротко- (до 1-го року) і середньострокові кредити (від 1-го до 5 років), інколи (дуже рідко) можуть видати довгострокову позику (до 10-и і більше років). Рівень оплати кредитних ресурсів отриманих у банку, як правило, на 2,5 – 5 % перевищує основну банківську ставку і виплачується один раз за півроку [80].

Розглянуті вище системи кредитування сільськогосподарських товаровиробників дозволяють узагальнити світовий досвід в цьому аспекті з метою пошуку можливостей втілення прийнятних його елементів для України. Позитивний ефект функціонування кооперативних установ фінансово-кредитного характеру свідчить про їх відповідність вимогам ринкових відносин. Такі установи залучаються до фінансової підтримки підприємств галузі; спеціалізуються на обслуговуванні малих та середніх суб'єктів господарювання; мобілізації тимчасово вільних грошових заощаджень населення; здатні успішно забезпечувати повернення позик завдяки кращій обізнаності про виробничі можливості своєї клієнтурі, виступають гарантом для сільськогосподарських товаровиробників, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню ефективності використання позик, росту взаємної зацікавленості у співпраці.

Розвиток малого підприємництва є однією з стратегічно важливих задач росту економіки України в цілому та сільськогосподарського сектору, зокрема. Малі та деякі види середніх сільськогосподарських товаровиробників, як свідчить зарубіжний досвід є привабливим об'єктом кредитування і для банків. Однак, при відсутності спеціально розроблених програм та технологій процес кредитування їх є для банків України високо ризиковим та низько дохідним одночасно, а отже не вигідним. За таких умов банкам необхідно застосувати для організації

кредитного процесу підприємств цього сегменту радикально новий підхід, подібний до того, що існує в західних банках. Найбільш оптимальними для цього є програми мікрокредитування, які виправдали себе на практиці та довели свою ефективність як для економіки держави в цілому (через підтримку розвитку малого підприємництва), так і для банків, створивши для них новий напрямок діяльності та надійне джерело доходу від обслуговування фермерських та інших видів малих підприємств галузі (в т.ч. і заснованих на приватних засадах окремих осіб чи їх сімей).

Причини небажання банків кредитувати мале сільськогосподарське підприємство можна розділити на дві групи. Перша група пов'язана з підвищеними ризиками в цій області, що викликані наступними чинниками: малі підприємства не мають можливості самостійно надати стопроцентну гарантію за своїми зобов'язаннями, не існує налагодженої системи гарантій і страхування їх інвестиційної діяльності; кадровий склад малих підприємств звичайно не має достатньої економічної підготовки і тому часто представляє на розгляд кредитних спеціалістів слабо опрацьовані інвестиційні проекти (при цьому консалтингові послуги з ведення бізнесу і підготовки інвестиційних проектів, як правило, для малих підприємств занадто дорогі) [23, с. 46]. Іншою групою причин, що роблять кредитування малого бізнесу не вигідним для банку, є його низька рентабельність.

За світовими стандартами, мікрокредитування від інших видів кредитів відрізняють декілька принципових особливостей:

1. Сума позики, що надається в перший раз, як правило, не перевищує 50 % ВВП на душу населення тієї країни, де здійснюється програма мікрокредитування. Після своєчасного повернення позики, клієнт при наступному зверненні до банку може розраховувати на більшу суму.

2. Мікрокредити надаються, як правило на строк до 1 року.

3. Процентні ставки за мікрокредитами знаходяться на рівні ринкових значень для банківських позик або перевищують їх.

4. В якості основної форми забезпечення виступає не застава, а порука групи позичальників. На думку кредиторів, саме така форма забезпечення

дозволяє досягти рівень в 95-98 % повернення позик.

5. Мікрокредитування звичайно здійснюється не у вигляді ізольованої фінансової допомоги, а в рамках спеціальних програм, які поряд з кредитуванням, пропонують клієнтам комплекс інформаційних, освітніх, соціальних програм.

Роль інститутів мікрокредитування сільськогосподарських товаровиробників можуть виконувати: кооперативні банківські установи, кредитні спілки, суспільні організації. Всіх їх, незважаючи на різну організаційно-правову форму, об'єднує в одну групу та відрізняє від звичайних комерційних банків наступне:

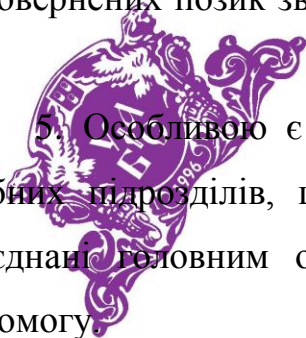
1. Ці інститути мають свою особисту клієнтуру. Клієнтами інститутів мікрокредитування, як правило, є малозабезпечене населення, починаючи свій бізнес підприємці та суб'єкти малого підприємництва (фермери, фермерські асоціації та особисті сільськогосподарські господарства).

2. Інститути мікрокредитування використовують особливу, відмінну від банківської, методику надання кредитів, яка зокрема, ліберально ставиться до забезпечення кредитів та спирається здебільшого на інформацію, отриману при особистому контакті з клієнтом і його бажанні повернути позику.

3. Звичайно, комерційні фінансово-кредитні установи, зацікавлені в отриманні прибутку, інститути ж мікрокредитування можуть також намагатися знайти оптимальне співвідношення між ризиком та принципом довіри.

4. Мікрофінансові інститути, як правило, мають специфічний склад кредитного портфелю. По-перше, співробітник інституту мікрокредитування може одночасно обслуговувати до 400 клієнтів. По-друге, частка прострочених та неповернених позик звичайно знаходиться на надзвичайно низькому рівні (до 1 %).

5. Особливою є типова структура інститутів мікрокредитування: мережа дрібних підрозділів, що працюють з клієнтурою за місцем проживання, які об'єднані головним офісом, що надає фінансову, технічну та управлінську допомогу.

В Україні мікрокредитування сільськогосподарських товаровиробників здійснюється на даний момент переважно на основі реалізації іноземних кредитних ліній Європейського банку реконструкції та розвитку, Світового банку, Німецько-Українського Фонду. Ці організації при співпраці з рядом банків України (АППБ “Аваль”, “ПриватБанк”, АКБ “Надра”, КБ “ВАБанк”, “Український кредитний банк” та ін.) впроваджують “Програму мікрокредитування в Україні”, в якій визначені основні принципи, особливості та умови мікрокредитування, що є обов’язковим для всіх банків країни, які є її учасниками (Додаток В).

Звичайно попит на кредитні ресурси у сільськогосподарських товаровиробників є великим. Одним із варіантів вирішення питання його задоволення може бути удосконалення кредитного механізму, що вже існує, з одночасним запровадженням нових інституцій та кредитних схем. Галузь має ряд передумов формування більш сприятливого клімату для приваблювання комерційних фінансових ресурсів банківського походження.

Майже на протязі всього періоду незалежності України системі банківського кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників були притаманні наступні риси:

- ◆ скорочення обсягів довгострокових, а згодом і короткострокових кредитних банківських вкладень в галузь із-за:
 - загальної економічної нестабільності в країні;
 - високих темпів інфляції та нестабільності курсу обміну валют;
 - зниження рентабельності та росту збитковості суб’єктів галузі;
 - досить повільного реформування виробничо-фінансових відносин, відсутність реального власника господарюючих суб’єктів;
 - відсутність стабільної адаптованої нормативно-правової бази щодо регулювання відповідних відносин на фінансово-кредитному ринку;
 - значного державного втручання в функціонування вітчизняного сільськогосподарського сектору економіки;

о відносно жорстокої конкурентної боротьби в банківському секторі на етапі його становлення;

◆ заміна грошових операцій в галузі бартерними, а грошового кредитування – товарним;

◆ пріоритетний характер державного кредитування шляхом авансування товаровиробників під виконання держзамовлень із бюджетних засобів або реалізації матеріально-технічних ресурсів із Державного матеріального резерву без надання пільг, встановлення не вигідних умов для позичальників;

◆ примусовий характер залучення постачальників товарних ресурсів (ПММ, засобів захисту рослин, добрив, сільгосптехніки, насіння та ін.) до реалізації механізмів забезпечення сільгоспвиробників необхідними ресурсами;

◆ втрата зацікавленості банківських установ до обслуговування селян та концентрація своєї інвестиційно-кредитної уваги на комерційному і промисловому секторах економіки.

Результати проведеного дослідження дозволяють виробити певні базові характеристики організації фінансового забезпечення банками сільськогосподарських товаровиробників. До них варто віднести наступні: адаптованість кредитних технологій, розширення спектру видів банківських кредитних операцій для селян (варіантність); відчутність і доцільність кредитних банківських надходжень при формуванні фінансової бази сільськогосподарських товаровиробників; забезпеченість (легітимність); програмність. Варто відзначити, що на фінансово-економічні результати діяльності сільськогосподарських товаровиробників також впливають своєчасність отримання позик та їх доступність.

Банки рідко видають позики без забезпечення. Короткострокові і середньострокові кредити сільськогосподарські товаровиробники отримують зазвичай під заставу майбутнього урожаю таких ліквідних і напівліквідних засобів як худоба, сільськогосподарська техніка, технологічне обладнання. В системі короткострокового банківського сільськогосподарського кредиту важливе значення відіграють складські розписки. Вони, з одного боку, засвідчують

наявність у позичальника предмету застави, а, з іншого, дозволяють банку-кредитору зменшити невизначеність стосовно на обсягів та якості заставленої продукції. У відносинах між товаровиробником і банком з'являється третя сторона яка бере на себе функцію контролю застави. Механізми використання складських розписок поступово розвиваються: з'являються посередники які беруть на себе сертифікацію не тільки наявності товару в складі, а й, наприклад, худоби на відгодівлі. Окрім цього в технології використання складських розписок з'явився такий механізм як сертифікація дебіторської заборгованості сільськогосподарського товаровиробника. В такому випадку третя сторона бере на себе посередницьку функцію контролю і сертифікації обсягів і строків кредиторського боргу, який має надійти на рахунок товаровиробника. Банк-кредитор може надати позику під майбутній платіж.

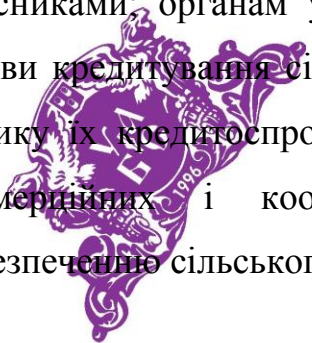
В сільськогосподарському банківському кредитуванні застосовується також супідрядна угода. При використанні такої форми забезпечення позики банк вимагає підпорядкування угод позичальника своїй. Наприклад, сільськогосподарському товаровиробнику може бути запропонована угода на отримання орендної плати в залежності від повноти сплати боргу за кредитною угодою (спочатку сплачується борг по кредиту, а лише потім – орендна плата) [140, с.179-180].

В довгостроковому і широкомасштабному процесі розвитку інституту застави кредитних зобов'язань позичальника іпотека на сьогоднішній день є прийнятною формою, що відповідає насущним потребам аграрного сектору економіки. Розвиток іпотечного бізнесу, як правило, позитивно позначається на реальному секторі економіки, наслідком чого є зупинка падіння виробництва, економічний та соціальний ріст країни. Адже іпотечне кредитування, по-перше, розвиває фінансовий ринок, створюючи нові фінансові інструменти для діяльності на ньому, по-друге, стабілізує його оскільки ці інструменти ліквідні і надійні (забезпечені), по-третє, відбувається реальне фінансування конкретних суб'єктів та їх проєктів. Формування ринку іпотечного кредитування сприяє в цілому подоланню соціальної нестабільності в суспільстві.

Звичайно за нинішніх умов господарювання цей процес представляє складну економічно-правову трансформацію. Його ефективність залежить від багатьох економічних, психологічних, юридичних факторів. При чому наявність чітко визначених правових норм, що регулюють розвиток іпотечного кредитування є досить необхідною умовою організації та забезпечення функціонування відносин іпотеки.

Іпотечне кредитування реалізується в економічних системах різних країн досить давно, тому в цьому питанні накопичений значний практичний досвід. Наприклад у США іпотечні кредити становлять майже 70 % від загальних обсягів кредитування позичальників в сільському господарстві. При цьому іпотека сприяє не лише збільшенню фінансово-ресурсної бази товаровиробника, а й реалізує функцію ефективного перерозподілу засобів виробництва, сприяючи переходу (при необхідності) землі до рентабельно працюючих господарств. Ми схилиємося до думки про необхідність реального законодавчого забезпечення та розробки конкретних механізмів вітчизняного іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

З метою ефективного впливу банківського кредитування на стан діяльності сільськогосподарських товаровиробників, на сучасному етапі господарювання, визначені наступні базові передумови, створення яких дозволить задовольнити інтереси суб'єктів аграрного сектору народного господарства України. Необхідно: створити інфраструктуру для забезпечення ефективної взаємодії всіх учасників ринку кредитів; розподіл ризиків, пов'язаних з кредитуванням сільськогосподарських товаровиробників здійснювати між усіма його учасниками; органам управління необхідно підтримувати і розвивати пільгові умови кредитування сільськогосподарських товаровиробників шляхом зниження ризику їх кредитоспроможності; всіляко сприяти формуванню спеціалізованих (комерційних і кооперативних) банківських установ по фінансовому забезпеченню сільськогосподарських товаровиробників.

1.4. Сутність, передумови та необхідність впровадження іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників банками в Україні

Відмінність сільського господарства як галузі матеріального виробництва від інших галузей полягає, перш за все, в тому, що головним засобом виступає земля, що з одного боку, обумовлює своєрідність технологічних процесів при землекористуванні, а з іншого, виступає природними передумовами формування певних економічних відносин. В ряді таких відносин земля виступає як об'єкт нерухомості визначеного власника, що, в свою чергу, дозволяє йому використовувати її як актив, який дає змогу залучати у господарський оборот середньо- і довгострокові фінансові ресурси банківських та інших фінансово-кредитних установ. Нині в Україні відновлена приватна власність на землю, розпочато процеси реформування земельних відносин. Таким чином набувають особливої актуальності питання забезпечення фінансовими ресурсами товаровиробників сільськогосподарської продукції з боку банків на засадах іпотечного кредитування.

В сучасних умовах ринкова економіка розвинутих країн передбачає широке використання іпотечного кредитування як одного із надійних і перевірених в світовій практиці механізмів залучення приватних інвестицій на ринку нерухомості. Надзвичайно важливу роль для сільськогосподарських товаровиробників в країнах з ринковою економікою відіграє земельна іпотека. У зв'язку з цим забезпечення стабільності сільського господарства в Україні неможливе без розвитку ринку земельних ресурсів – основної складової комплексу нерухомості сільськогосподарських товаровиробників. В умовах дефіциту фінансових ресурсів для ведення товарного виробництва у більшості власників земель сільськогосподарського призначення важливого значення набуває розвиток іпотеки основних засобів, і, в першу чергу, землі. Адже без

здійснення іпотечних операцій важко уявити функціонування фінансових ринків практично всіх аграрно розвинутих країн світу. З позиції макроекономіки іпотечне кредитування сприяє вирішенню таких задач, як: формування ринку довгострокових (середньострокових) позик для сільськогосподарських товаровиробників і перерозподіл земельних ресурсів від неефективних власників до ефективних.

Указом Президента України від 03.12.99 року № 1529/99 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" закладено передумови для формування в Україні ринку сільськогосподарської землі. Селяни отримали можливість перетворювати свої сертифікати на земельну частку (пай) в реальні гектари та створювати приватні, приватно-орендні підприємства, селянські (фермерські) господарства, господарські товариства, сільськогосподарські кооперативи та інші форми господарювання [118]. Згодом було законодавчо урегульовані питання права власності на землю. У відповідності з пп. 1-2 ст. 78 Глави 14 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 року, право власності на землю – це право володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, яке виникає і реалізується на основі конституції України, даного Кодексу, а також інших законів, виданих у відповідності з ними. Пунктом 3 статті 78 визначено, що землі в Україні можуть перебувати в приватній, комунальній і державній власності. Об'єктом права власності на землю є земельна ділянка – частина земної поверхні з встановленими межами, визначеним місцезнаходженням, з означеними відносно неї правами (п.1 ст. 79) [53].

На ринку землі відбувається становлення нового та досить істотного сегмента. За даними Державного земельного кадастру первинний ринок сільськогосподарських земель в Україні представлений близько 35,5 млн. га різних категорій. Отже, земельний фонд селян, будучи їхнім майном та головним засобом виробництва, може при потребі трансформуватися в надійний об'єкт забезпечення виконання ними своїх зобов'язань як позичальників. Адже, інші засоби виробництва, хоча й можуть бути використані як застава, однак мають занадто низьку ліквідність, а відповідно менш привабливі та надійні для

кредиторів. Тому часто проблема нестачі кредитних (інвестиційних) вливань у сільське господарство пов'язана з тим, що сільгоспвиробникам майже нічого запропонувати як заставу. Запровадження іпотечного кредитування під заставу землі вимагає розробки і впровадження механізмів вилучення землі у випадку неповернення кредитів. Останнє створює загрозу втрати селянами землі, поки земельні ділянки не будуть законодавчо закріплені за ними Державними актами. Продовження аграрної реформи передбачає подальший рух у напрямку утвердження приватної власності на землю та запровадження норм і механізмів повноцінного її обігу (зняття відповідних обмежень Перехідних положень Кодексу).

Сьогодні іпотека знову переживає в Україні період становлення. З нею пов'язують можливості вирішення житлової проблеми, прогнозують її застосування при здійсненні земельної реформи. І в суспільстві, і в банківських колах іпотеку вважають новим, нетрадиційним видом діяльності банків. Однак іпотека є невід'ємним явищем економічної історії України і не раз демонструвала свою життєздатність, будучи універсальним інструментом при різних економічних і політичних ситуаціях.

В процесі розвитку відносин застави нерухомості іпотека взагалі представляє третю – найбільш досконалу її форму. Сутність найбільш давньої форми застави полягала у відчуженні позичальником кредитору майна, яке виступало забезпеченням його боргових зобов'язань. Друга – проявила себе в тому, що майно передавалося не у власність кредитору, а лише у володіння і користування (замість сплати відсотків за користування кредитними ресурсами). Останній повинен був повернути це майно боржнику при погашенні позики. Сутність іпотеки полягала в тому, що кредитор публічно зобов'язувався повернути боржнику майно після сплати йому позичальником суми основного та додаткового (відсотків) боргу. При цьому боржник зберігав за собою право користуватися і розпоряджатися своїм майном при певних обмеженнях (з дозволу кредитора) [121, с.5-7].

Залучення земельних ділянок в економічний оборот, створення активного ринку землі як системи правових, економічних і соціальних відносин, згідно засад якої права на володіння, користування і розпорядження землею будуть обмінюватися в рамках реалізації цивільно-правових угод між фізичними і юридичними особами без необґрунтованого втручання в ці процеси держави і органів місцевого самоврядування, стануть стимулюючими аспектами роботи банків України із землевласниками.

Згідно положень ст.1 Закону України “Про іпотеку”, які мають вступити в дію з 1 січня 2004 року, іпотека – “вид забезпечення виконання зобов’язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов’язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом” [114]. Даний Закон предмет іпотеки розглядає як цілісний об’єкт, який включає в себе земельні ділянки, розташовані на них будівля (споруди), переміщення котрих без непропорційної шкоди їх призначенню і знецінення неможливі, а також усі права та приналежності, нерозривно пов’язані з нерухомим майном. Таким підходом закріплюється застосування єдиних уніфікованих правил набуття іпотечних прав і виконання зобов’язань стосовно всіх зазначених вище компонентів нерухомого майна, яке передається в іпотеку, запобігання використанню різних, інколи таких, що взаємно виключають одна одну правових норм при виконанні іпотечних угод із єдиним і цілісним за своєю суттю об’єктом, яким є земельна ділянка і все, що нерозривно пов’язане з нею [17, 114].

Банківська діяльність пов’язана і відповідними проблемами і ризиками. Серед них найбільш вагомим при реалізації кредитних відносин з сільськогосподарськими товаровиробниками, звичайно постають питання, пов’язані зі спроможністю позичальника гарантувати (забезпечувати) виконання своїх зобов’язань. При цьому застава (як вид забезпечення) цікавить банк-кредитор в контексті можливості повернути вкладені фінансові ресурси, шляхом

їх послідує продаж. Тому дослідження аспектів організації кредитування банками сільськогосподарських товаровиробників під заставу землі в роботі буде спиратися цього процесу як цілком реального економічного явища за умови скасування мораторію на купівлю-продаж активу селян. Адже банк цікавить земля не як природний ресурс чи засіб виробництва, а як об'єкт гарантування повернення кредиторського боргу (включаючи суму відсотків за позику) позичальником.

В іпотечному законодавстві України питання іпотеки земельних ділянок сільськогосподарського призначення було узгоджено з вимогами Земельного кодексу [53]. Зокрема ст. 15 Закону "Про іпотеку" передбачено, що хоча іпотека земельних ділянок сільськогосподарського призначення і здійснюється відповідно до його положень, всі встановлені кодексом заборони та обмеження, щодо відчуження і цільового використання таких земельних ділянок є дійсними при їх передачі в іпотеку [114]. Звідси відсутність можливості застосування іпотечних механізмів щодо земельних ділянок сільськогосподарського призначення ускладнює кредитування суб'єктів галузі, оскільки з господарського обігу вилучено землю, як основний актив під який банки можуть здійснювати забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами.

Вітчизняний банківський сектор в свою чергу, згідно нових положень діючого законодавства, отримав зелене світло для руху в бік заставних фінансових операцій і, зокрема, іпотечного кредитування, наприклад, через створення спеціалізованих іпотечних банків – спеціалізованих банківських установ для фінансування різноманітних проектів (надання іпотечних позик), які залучають кошти шляхом випуску довгострокових боргових зобов'язань (облігацій, закладних листів) під фіксований процент [111]. Загальна схема функціонування фінансово-кредитних інститутів даного типу передбачає видачу банком іпотечного кредиту позичальнику з емісією відповідних цінних паперів, забезпечених належною формою покриття по даній позичці.

Реалізація такого кредитного механізму передбачає дотримання ряду базових умов:

1. Спеціалізація. На відміну від універсального банку, який, як правило, намагається диференціювати свій кредитний портфель з метою запобігання високого рівня ризику активів, формуючи їх по принципу обґрунтованої систематизації рівня дохідності з рівнем ризику, іпотечний банк створює практично мало ризиковий кредитний портфель завдяки забезпеченню позик нерухомістю.

2. Забезпеченість іпотечних цінних паперів. Обсяг покриття по емітованим іпотечним облігаціям чи заставним листам у випадку банкрутства банку виділяється із майна, на яке звертається стягнення у ліквідаційній процедурі і направляється безпосередньо на погашення цих цінних паперів.

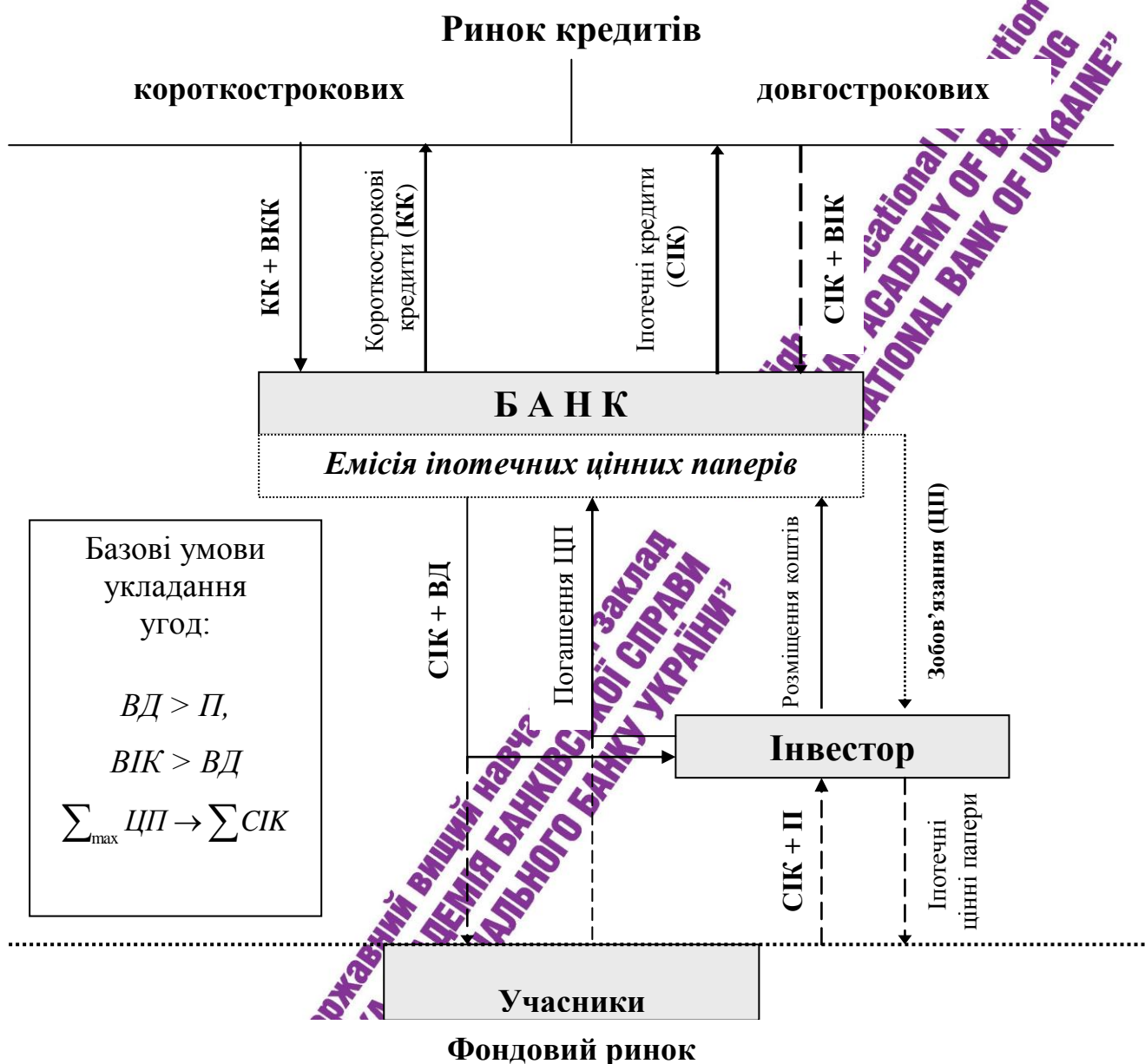
3. Заставна вартість нерухомості (об'єкта застави). Це та вартість яку з високим ступенем вірогідності даний об'єкт зможе забезпечити за нормальних умов господарювання протягом значного строку і яка розраховується на основі стабільних прогностичних показників та довготривалого спостереження за господарськими процесами (в світі "лише 60-70 %, а в Україні, можливо, щонайбільше 50 % вартості заставленої нерухомості може застосовуватися для покриття іпотечних паперів"[76, с.38]).

4. Наявність інституту довіреної особи. До компетенції даного учасника відносин віднесені наступні функції: перевірка заставної вартості покриття та його реальної наявності, контроль за діями іпотечної установи, незалежного захисника інтересів інвестора та ін.

5. Страхування. Важливою умовою у системі іпотечного кредитування є обов'язкове страхування як об'єкту застави так і самих позик, яке може здійснюватися комерційними та державними страховими компаніями.

Схема запропонована на рис.1.6 демонструє традиційний підхід до побудови іпотечної системи відносин стосовно можливості отримання і надання забезпечених нерухомістю банківських позик та являє собою синтезований

варіант двох основних загальноприйнятих моделей: однорівневу (німецьку) і дворівневу (американську).

Пояснення до схеми:

- СІК** – обсяги (суми) виданих іпотечних кредитів (під заставу нерухомості);
- П** – прибуток від реалізації іпотечних цінних паперів;
- ВД** – виплати доходу по іпотечних цінних паперах;
- ВІК** – суми відсотків, сплачених позичальниками банку по іпотечних кредитах;
- КК** – видані короткострокові кредити банку;
- ВКК** – суми відсотків, отриманих банком по короткострокових кредитах.

Рис. 1.7. Загальна схема та умови обігу відповідних форм іпотечного кредитування на фінансовому ринку України

В світовій практиці проблема залучення банками засобів для довгострокових іпотечних кредитів вирішується, в основному, в межах двох основних моделей: депозитної моделі інституту (коли основним джерелом є залучення коштів клієнтів на поточні рахунки та депозити), а також моделі іпотечного банку (коли основним джерелом коштів є продаж боргових і зобов'язань на вторинному ринку приватним інвесторам). Обидва джерела можуть бути застосовані в рамках однієї фінансово-кредитної установи, при цьому допускається відмінність способів та строків їх залучення [132].

Наведена на рис.1.7 схема сформована, виходячи із загальноприйнятих аспектів функціонування іпотечного ринку за участю банківських установ та суб'єктів господарювання (в т.ч. інвестиційного характеру), а також визначаючи базові, першочергові напрямки формування інститутів та механізмів для повноцінного функціонування фінансового ринку в Україні. У випадку реалізації схеми повномасштабною, банк виступає як установа делегованого моніторингу, яка зацікавлена контролювати своїх позичальників як з позиції власних інтересів так і з позиції інтересів інвесторів. Для поживлення інвестиційного попиту на ринку рушійна роль відводиться активній практиці переходу до накопичувальної пенсійної системи та врегулювання трастової діяльності по управлінню вільними грошовими коштами клієнтів відповідних фінансових інститутів. Андеррайтинг фінансових ресурсів пенсійних та трастових установ, які проводять його на базі залучених коштів громадян чи довіртелів, вимагає наявності доступу до надійних фінансових активів. Накопичені кошти чи отримані доходи (за мінусом плати за управління) виплачуються одноразово (чи систематично як інвестиційний дохід), а тому учасники ринку, що з'являються, будуть зацікавлені в довгострокових фінансових інструментах. Запровадження іпотечного кредитування в Україні: сільськогосподарським товаровиробникам забезпечить доступ до залучених фінансових ресурсів, банкам - доповнить спектр активних операцій. Інвесторам створить плацдарм діяльності на засадах управління і примноження сформованих (довіреніх) грошових коштів власних та клієнтів.

Висновки до розділу 1

Ринкові перетворення, котрі в останні роки набирають обертів в Україні, ведуть до суттєвих змін у структурі і формах організації вітчизняного банківського сектору. Вітчизняний товаровиробник сьогодні потребує конкретної підтримки і, в першу чергу, фінансової. Росту показників економічного та соціального стану країни поряд з великими промисловими підприємствами в сучасних умовах значно сприятиме розвиток діяльності суб'єктів малого і середнього бізнесу харчової та легкої промисловості, виробництва, заготовки та переробки сільськогосподарської продукції, будівельного комплексу та ін. Стабільність фінансового стану цих підприємств здатні забезпечити і підтримати банківські установи. Виробництво товарів першої необхідності, створює передумови для надійних і вигідних банківських вкладень в підприємства цих галузей. В свою чергу, стабільна і ефективно діюча система банківських установ держави – значущий фактор розбудови ринкових економічних відносин.

Банки виступають важливим компонентом при формуванні економічного ладу з ознаками ринкового господарства. Однак, без розвитку підприємств реального сектору, як відомо, фінансова трансформація економіки втрачає фундаментальність цього процесу. Ланцюг відносин “заощадження – банківська система – кредити (інвестиції)”, що носить характер взаємопов’язаності учасників не реалізується за відсутності (чи відлучення) будь-якої із задіяних ланок.

Економічний потенціал сучасного банку – це узагальнюючий показник сукупності та використання його фінансових, професійних і організаційно-технічних можливостей. Основними передумовами створення життєздатного банківського сектору України на різних етапах може бути: створення сприятливого конкурентного інвестиційного клімату, універсалізації банківської діяльності, підвищення ролі територіальних банківських систем, розвитку модернізованих форм банківської кредитно-інвестиційної підтримки реального сектору економіки (спеціалізовані, іпотечні, кооперативні банки), впровадження

нових банківських технологій, формування позитивного іміджу установ банківської системи, організації регулювання і контролю діяльності банків в економічному просторі відповідними інститутами державної влади.

Багатостороннє дослідження сутності та економічного змісту фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та напрямків формування і використання їх сільськогосподарськими виробниками дозволили зробити висновок про те, що фінансові ресурси сільськогосподарського товаровиробника включають усі грошові кошти, отримані в процесі формування та діяльності особи з певних джерел і на визначені цілі у відповідній формі з метою забезпечення безперервності процесу господарювання.

Основні напрямки формування системи банківського фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників в Україні, повинні будуватися на використанні існуючого зарубіжного досвіду, а також з урахуванням національних особливостей розвитку економічного простору.

Для країн Західної Європи та США притаманні багатofilійні двох-трьох рівневі банківські системи. Відповідні інститути державної влади гарантують збереження вкладень грошових коштів у розвиток сільського господарства від інфляції, стихійних лих, перевиробництва та інших видів впливу несприятливих обставин. Системи банківського обслуговування цих країн передбачають для селян різноманітний спектр фінансових послуг: кредитування, депозитне обслуговування, проведення розрахунків, лізинг, факторинг, страхування, додаткову заставу і т. д. Пільгове кредитування здійснюється у двох напрямках: компенсація різниці у відсотках безпосередньо виробникам та надання пільгових позик банків.

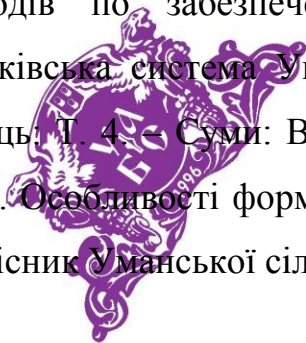
У ході дослідження вивчено сутність базових складових механізмів забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами. Зроблені висновки про стан та умови функціонування спеціалізованих та універсальних фінансово-кредитних інститутів в рамках обслуговування аграріїв, дають підстави зробити висновок про об'єктивну необхідність

активізувати зусилля по створенню в Україні дієвих механізмів іпотечного кредитування та розвитку відповідних інфраструктурних елементів.

Адже іпотечне кредитування, по-перше, розвиває фінансовий ринок, створюючи нові фінансові інструменти для діяльності на ньому; по-друге, стабілізує його оскільки ці інструменти ліквідні і надійні (забезпечені); по-третє, відбувається реальне фінансування конкретних суб'єктів та їх проектів.

В процесі дослідження були розглянуті банківські механізми забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських товаровиробників в країнах світу. Зроблено припущення, що реалізація основних засад системи іпотечного кредитування є найближчою перспективою активної діяльності банків. Визначено, що земля стане тим активом, що забезпечить вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам конкурентоспроможність їхніх позицій у зверненні до запозичених фінансових ресурсів.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться в розділі 1 дисертаційної роботи знайшли первинне своє відображення в наступних публікаціях: Башлай С.В. АПК України і банківські інститути: реалії та перспективи співробітництва // Банківська система України: теорія і практика становлення. Збірник наукових праць. В 2 т. Т. 2. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 1999. – С. 433-436; Башлай С.В. Щодо питання необхідності реструктуризації виробничо-фінансових відносин в АПК // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємств та організація виробництва (Вип.4 / 1999) / Міністерство освіти України; СДУ. – Суми: Вид-во СумДУ, 1999. – С. 134-137; Башлай С.В. Фінансово-кредитний механізм в системі заходів по забезпеченню стійкості сільськогосподарських підприємств // Банківська система України: теорія і практика становлення. Збірник наукових праць. Т. 4. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С. 158-163; Башлай С.В. Особливості формування кредитного ринку в Україні для підприємств АПК // Вісник Уманської сільськогосподарської академії. – 2002. – №1. – С. 123-128.

РОЗДІЛ 2

ВИВЧЕННЯ СТАНУ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

2.1. Аналіз сучасного організаційно-фінансового стану банківської системи України

Ринкові перетворення, які в останні роки набирають обертів в Україні ведуть до значних суттєвих змін в структурі і формах організації вітчизняного банківського сектору. Банківська реформа 1988 року – створення нових автономних банківських установ: Агропромислового, Житлсоцбанку, Ощадбанку та Зовнішекономбанку, започаткувала новий етап функціонування фінансово-кредитної інфраструктури спочатку радянського економічного простору, а згодом і економічного середовища самостійної європейської країни – Україна. Надалі видозмінений банківський сектор бурхливо розвивався в кількісному та якісному відношеннях. Українські банківські установи набули чималого досвіду господарювання в непростих умовах формування ринкової економіки. Ринок банківського обслуговування, який в кінці восьмидесятих – на початку дев'яностих років XX століття, відзначався пріоритетністю позицій фінансово-кредитних установ, сприяючи їхньому бізнесу у зверхдоходності та малоризиковості, трансформувався в звичний соціально орієнтовний економічний сектор. Конкретизація та законодавче визначення правових основ в житті країни сприяє актуальності урегулювання цивілізованих методів закріплення на фінансовому ринку, перетворюючи конкурентну боротьбу із явищ надзвичайного характеру в повсякденну роботу над покращенням обслуговування клієнтів.

Ріст банківської системи в останні роки виглядає обнадійливо. В умовах стагнації спекулятивних ринків для вітчизняних банків перспективним і обґрунтованим є інтенсивний напрямок розвитку їхнього бізнесу. Загальний

аналіз даних, що характеризують функціонування банківського сектору, також дозволяє зробити висновок про завершення екстенсивного етапу його розвитку. Об'єктивними чинниками подібної переорієнтації можна вважати підвищення платоспроможного попиту потенціальних клієнтів на послуги банків. Чому, в свою чергу, сприяло подолання негативної тенденції погіршення макроекономічних параметрів розвитку України. Тому важливим стратегічним завданням сучасного етапу розвитку економіки є збереження та зміцнення позитивних тенденцій, що проявилися в останні два-три роки. Попередній етап (1991-1998 рр.) характеризувався, в більшій мірі, як період трансформаційної кризи, за час подолання якої загальний випуск товарів та послуг знизився майже на 60 %, випуск промисловості – на 65 %, сільського господарства на 50%, транспорту і зв'язку – на 80 %, будівничої галузі майже на 90 % [152].

Водночас, економічне зростання, яке ми спостерігаємо сьогодні в Україні, це ще не свідчення дійсного прогресу. Досягнуті показники досить слабо компенсують заподіяні перехідною кризою втрати.

Основними чинниками, що сприяли розвитку українського економічного середовища в останні роки, є:

- зміцнення споживчого та інвестиційного клімату;
- помірне зростання споживчих та оптових цін;
- зниження відсоткових ставок на кредитні ресурси;
- стабілізація та укріплення національної валюти;
- збільшення реальних доходів населення;
- покращення фінансового стану та підвищення рівня рентабельності підприємств.

Зростання обсягів ВВП у поточному періоді обумовлене позитивною динамікою випуску продукції по всіх галузях економіки. Однак основною рушійною силою залишається промислове виробництво [152, с.62-67]. Важливою ознакою є забезпечення прогресивних темпів розвитку стратегічної для України сфери економіки – сільське господарство, де, враховуючи чинники “аграрної спеціалізації” країни, зайнято близько 28 % працюючого в галузях реального

сектору населення [152, с.324]. Значні поживлення виробничої активності спостерігаються також в сфері торгівлі та громадського харчування, в тому числі, і за рахунок збільшення обсягів інвестування та кредитування.

Варто відзначити, що ріст виробництва спостерігається у всіх регіонах України. Саме цей позитивний фактор лежить в основі політики збільшення обсягів банківських активних портфелів та істотного покращення якості кредитно-інвестиційних вкладень. Збільшенню обсягів внутрішнього ринку сприяла прийнятна курсова політика НБУ, невисокі темпи інфляції (6,1 % в 2001 р. та 25, 8 % в 2002 р.), покращення інвестиційного клімату (в середньому за останній рік вкладення в основні фонди виросли більше ніж на 17 %), підвищення життєвого рівня населення (середній абсолютний приріст за останні п'ять років склав близько 12, 6 млн. грн. [152, с.30-36].

Нова філософія роботи банків на ринку полягає в намаганні отримати більше прибутку за рахунок розширення клієнтської бази і нарощуванні обсягів продажу банківських послуг. Вони досить істотно активізувались в розробці нових продуктів, оптимізації цінової політики (в бік зниження) і підвищення змісту обслуговування в прагненні якомога повніше і якісніше задовольняти відповідні потреби клієнтів. Результати дослідження останніх 4-5 років функціонування інститутів банківського сектору економіки України досить чітко окреслюють тенденцію до зменшення кількості банків при поліпшенні їх якісних характеристик, що в певній мірі свідчить про концентрацію банківського капіталу.

При зменшенні кількості зареєстрованих банків з 227 на 01.01.1998 р. до 189 на 01.01. 2002 р. (мінус 38 банків або 16,74 %) темп приросту їх капіталу за 1997-2001 рр. склав 87,2 %, а обсяг сумарних активів (з урахуванням зменшення на суму створених резервів) збільшився на 167,4 % (25,569 млрд. грн.) (Додаток А).

На початок 2002 року в Державному реєстрі залишилися записи про 164 банки, створених у організаційно-правовій формі – акціонерне товариство (86, 8 % від загальної кількості), в тому числі, 115 – відкритого типу (2 банки державні) і 49 – закритого типу) та 25 банків (13,2 %) – товариств з обмеженою

відповідальністю. За участю іноземного капіталу функціонує 28 банків (14,8 % від загальної кількості) із них майже кожен п'ятий зі 100-відсотковим іноземним капіталом. Більше 80 % (153 банки) від загальної кількості мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій визначених п.1-3 ч.1 та п.1-11 ч.2 ст. 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, із них лише чотири не наділені повноваженнями в операціях з валютними цінностями [6, с.138-139].

Обсяг капіталу українських банків на 1 січня 2002 року досяг 7909 млн. грн. (близько 17 % пасивів), тобто 41,847 млн. грн. (8,966 млн. євро) на один зареєстрований банк. Значення останнього показника в євро-еквіваленті за період майже не змінилося і склало лише на 0,3 % більше ніж у 1997 р. (8,943 млн. євро). Основними складовими банківського капіталу за період, що вивчається залишаються статутний капітал – 57,8% загального обсягу капіталу), результати діяльності за минулі роки - 19,2 %, результати поточного року – 6,7% а також збільшується розмір статті “Інший капітал” за рахунок росту суми субординованого боргу (капіталу) банків.

Загальна сума зареєстрованих і сплачених статутних фондів по системі банків на початок 2002 року склала 4576 млн. грн., що на 2940 млн. грн. більше за результат 1997 року, і в розрахунку на один зареєстрований банк складає 24,211 млн. грн. (5,189 млн. євро). Зменшення значення такого показника як відношення капіталу до сумарних активів (“реального капіталу”) – індикатора захищеності кредиторів та вкладників банків підтверджує тенденцію швидшого росту обсягів активів від капіталу. Порівняльний аналіз значень відповідних показників найбільших банків України та банків-лідерів “своїх” регіонів і світу взагалі, наглядно демонструє потенціал вітчизняного лідера у боротьбі за місце на міжнародному ринку банківських послуг [124, 183].

Зміни окремих складових за період викликані як суб’єктивними факторами (умови та результати господарювання банків), так і об’єктивними (зовнішніми) підвищення нормативних розмірів капіталу, включення до його складу субординованого боргу і т.д.). Обсяги банківського капіталу зростають з кожним роком, в основному за рахунок збільшення статутного фонду. Зростання капіталу

є особливо важливим для управління банків, оскільки вони продовжують працювати, поки що, в не зовсім сприятливих умовах ринку і лише відносно стабільної економіки. Звичайно встановлення мінімального розміру нормативного банківського капіталу повинно бути визначено в комплексі, враховуючи спеціалізацію банківського інституту, рівень ризику активних операцій та ін. (Додаток Б).

Стабільність діяльності банківських установ та своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками значною мірою залежить від обсягів регулятивного капіталу [121, с.43]. За останній звітний період (2001 р.) він збільшився на 55,9 % або на 2875 млн. грн. і на 1 січня 2002 склав 8,019 млн. грн. На початок нового звітного періоду (2002 р.) регулятивний капітал установ групи найбільших банків становив 2328 млн. грн. (29,0 % від його загального обсягу), великих – 1277 млн. грн. (15,9 %), середніх – 1 846 млн. грн. (23,0 %), малих банків – 2 568 млн. грн. (32,1 %) [75, с.3]. Тобто, середній розмір регулятивного капіталу на 1 банк відповідно становив: по групі найбільших банків – 291 млн. грн. (або 62,353 млн. євро), великих – 106,417 млн. грн. (22,802 млн. євро), середніх – 52,743 млн. грн. (11,301 млн. євро.), малих банків – 26194 млн. грн. (5,613 млн. євро.). Як свідчать дані, наведені в таблиці 2.1.1 в банківській системі України відбувається реальний процес капіталізації. Капітал близько 72 % (110 банків) станом на початок 2002 року досяг нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу для регіональних банків (до 1 січня 2007 – 5 млн. євро) або для міжрегіональних банків (до 17 січня 2003 р.).

Таким чином, питання збільшення обсягів капіталу банками – це, з одного боку, необхідність дотримуватися нормативних вимог НБУ, а з іншого – впевненість, довіра і ресурси для роботи на фінансово-кредитному ринку.

Зафіксовані фінансові результати діяльності банків на останню звітну дату не можуть об'єктивно відображати ефективність функціонування банківського сектору України. На нашу думку, процес реформування умов діяльності банківських інститутів сьогодні, суттєво впливаючи на показники прибутковості (через зниження їх значень) в майбутньому має сприяти якісному покращенню

внутрішніх чинників функціонування. Так, загальний рівень прибутковості за 1997-2001 рр. знизився майже в два рази, а в 2000 році банківська система спрацювала навіть на збиток (30 млн. грн.). Однак, в цьому аспекті об'єктивним є, як мінімум три моменти:

Таблиця 2.1.1

Динаміка структури банківської система України
за розміром регулятивного капіталу

Розмір регулятивного капіталу банку	За станом на 01.01.01		За станом на 01.01.02		Зміни за період	
	Кількість банків	Питома вага, %	Кількість банків	Питома вага, %	Абсолютні (+ ; -)	Темп приросту, %
До 1 млн. євро	6	3,9	1	0,7	- 5	- 83,3
Від 1 до 3 млн. євро	14	9,2	9	5,9	- 5	- 35,7
Від 3 до 5 млн. євро	47	30,7	33	21,6	- 14	- 29,8
Від 5 до 10 млн. євро	66	43,1	66	43,1	0	0
Понад 10 млн. євро	20	13,1	44	28,7	24	120
Усього діючих банків	153	100,0	153	100,0	-	-

1. Збитковий характер діяльності ряду банків примусив ще раз переглянути умови їх функціонування і доступу до роботи зі своїми потенційними кредиторами і дебіторами. Шляхом відповідної реорганізації (злиття, поглинання, ліквідації) відбувається еволюційний процес виживання конкурентоздатних банківських установ з належною професійно-фінансово-технологічною базою і зникнення з ринку "банків-інвалідів", які через низький рівень свого менеджменту та ресурсних можливостей негативно впливають як на загальний стан інститутів фінансової інфраструктури економіки країни, так і на імідж та довіру її банківському сегменту.

2. Головним фактором, що вплинув на розмір прибутків банків, з точки зору розрахунків стало збільшення обсягів резервів під активні операції, сума яких відображається в затратах і відповідно знижує обсяг перших. Питома вага резервів в 2000 році склала 34 % всіх валових витрат банківської системи, а за

результатами 2001 року резервні відрахування під кредити, цінні папери та дебіторську заборгованість сягали близько 3,2 млрд. грн., що на 16,5 % більше ніж в тому ж таки 2000 році. З іншого боку, через створення фонду резервних відрахувань під активні операції банків забезпечується момент страхування відповідних ризиків як для банку (повернення суми кредиту, сплати відсотків), так і для клієнтів-вкладників (кредиторів) банку (гарантія зберігання коштів, наданих у розпорядження банкам). Віднесення суми сформованих резервів до затрат зменшує і базу оподаткування, оскільки зменшується розмір прибутку банку, виходячи із якого, визначають розмір податкових відрахувань.

3. На фінансовий результат діяльності банків впливає ситуація і на валютному ринку, оскільки при відкритій валютній позиції у відповідній валюті з'являється можливість, з одного боку, отримання додаткового прибутку, а з іншого – ризику додаткових збитків, в результаті зміни обмінних курсів. В останні роки вплив цього фактору на фінансовий результат значно знизився в силу відносної стабілізації національної грошової одиниці. Відсутність різких коливань гасить порив банків до подібного збагачення, але водночас стимулює до комісійного обслуговування в іноземній валюті своїх клієнтів.

За статистичними даними комерційних банків в 2001 р. банківський сектор досяг позитивного фінансового результату в обсязі біля 530 млн. грн., чому сприяло як поліпшення фінансового стану окремих банків, зростання обсягів активних операцій, зокрема кредитного портфеля, так і зменшення (порівняно з минулим роком) суми відрахувань у резерви за активними операціями. Структура доходів і витрат банків за результатами 2001 року господарювання наведена в Додатку В, демонструє переважання в обох частинах потоків ресурсів відсоткового характеру, причому в доходах кредитний бізнес дозволяє банкам забезпечити більше двох третин всіх надходжень. Однак рівень рентабельності активів українських банків поки що низький і становить на початок 2002 р. 1,2 % проти 6,3 % в 1997 р. Однак, при цьому значення показників чистої маржі, чистого сиряду та чистої відсоткової позиції в середньому по системі значно вищі від орієнтованих. Так, чиста маржа в системі банків становить 5,3 % (при

орієнтовному значенні – 4,5 %), чиста процентна позиція – 10,9 % (5 %). Протягом 2001 р. співвідношення між витратами та доходами банків поліпшилося і за станом на 01.01.2002 р. становило 94,7 % (за 2000 рік - 100,4%) [6, 75]. У витратній частині залишається суттєвим показник питомої ваги (а відтак і обсягу) адміністративних витрат, що має свідчити про переоснащення і модернізацію банками умов організації праці свого персоналу та якіснішого виконання ними банківських операцій та послуг.

Отже, прибуток банків на сьогоднішній день не може суттєво впливати на формування їхньої ресурсної бази та приваблювати учасників рівнем доходності боргових (в т.ч. і статутних) цінних паперів. Варто працювати над удосконаленням більш “традиційних” способів поповнення як грошової так і клієнтської ресурсних баз.

Позитивним явищем як для самих банків, так і в цілому, для формування кредитно-ресурсного потенціалу країни є ріст довіри до банків клієнтів-вкладників - юридичних осіб та громадян. Збільшення пасивної частини балансу банківського сектору України за період, що досліджується, виглядає обнадійливо і вимагає продовження пошуку належних важелів управління і механізмів захисту інтересів відповідного сегменту клієнтури (особливо фізичних осіб), при здійсненні пасивних операцій банками в системі створення і ефективного використання накопичених в такий спосіб ресурсів.

Для структури зобов'язань банків станом на 01.01.2002 р. характерно збільшення всіх її складових (Додаток Г). Найбільшого прогресу досягнуто в роботі по залученню вільних коштів фізичних осіб (близько 12,4 млрд. грн.) та юридичних осіб (14,9 млрд. грн.). Поступове виведення із системи розрахунків бартерної їх форми, реальна реалізація принципу “вільного вибору банківської установи та відкриття необхідної кількості відповідних рахунків”, ріст загальноекономічних показників діяльності підприємств реального сектору та добробуту громадян, втілення цілого ряду додаткових послуг при обслуговуванні рахунків банками та інші чинники сприяли збільшенню обсягу та залишків грошових коштів по поточних рахунках клієнтів.

Обсяги зобов'язальної ресурсної частини зріс за 1997-2001 рр. практично в три рази, чому значно сприяли і законодавчі кроки на різних рівнях регулювання банківського сектору. Найбільш вагомими в цьому плані, на нашу думку, можна вважати прийняті Верховною Радою Закони України “Про банки і банківську діяльність” (07.12.2000 р.), “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні” (05.04.2001 р.), “Про обіг векселів в Україні (05.04.2001 р.), “Про гарантування вкладів фізичних осіб” (20.09.2001 р.) та ряд інших, затверджені відповідними постановами НБУ нові редакції нормативно-правових актів щодо регулювання і контролю за ризиками банківської діяльності, а саме Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні (28.08.2001 р.), Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті (29.03.2001 р.), Положення про порядок видачі банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій (17.07.2001 р.), Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень (31.08.2001 р.), Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків (17.06.2001 р.) та внесені зміни до редакцій нормативно-правових актів з банківської діяльності, що продовжують діяти.

Зниження НБУ рівня облікової ставки та вартості фінансових ресурсів, що надаються банкам в системі відповідного механізму кредитування створили відносно прийнятні умови для звернення банків до коштів центрального банку країни та взаємного кредитування (близько 14 %). Відносно незначну питому вагу в структурі зобов'язань займають розміщені в банках кошти бюджетних установ (близько 4 %), не “зловживають” банки також при формуванні своїх ресурсів емісією власних боргових цінних паперів (близько 1,3%).

Щоб своєчасно виконувати свої зобов'язання, банкам потрібно подбати також про ефективне управління ліквідністю, підтримувати їх на достатньому рівні, забезпечувати оптимальне співвідношення між власними та залученими і запозиченими ресурсами.

Активізація операцій з реальним сектором економіки неможлива без створення стійкої строкової ресурсної бази. В цьому напрямку залишається

стратегічною задачею розвитку банків необхідність створення умов для розширення їх діяльності по залученню грошових коштів суб'єктів підприємництва та громадян на строкові депозити та вклади.

Передумовами збільшення строкових надходжень від клієнтів в банки є:

- досягнення стійкості фінансово-кредитних інститутів банківського сектору в цілому;
- закріплення правових засад захисту інтересів вкладників та кредиторів банку;
- підвищення ступеня довіри суб'єктів економіки до держави і партнерів по бізнесу, в т.ч. населення до фінансових посередників;
- підвищення рівнів прибутковості (рентабельності) підприємств та росту рівня доходу громадян;
- врегулювання інституту банківської таємниці (зокрема, таємниці вкладень);
- розширення спектру банківських продуктів для клієнтів-вкладників.

Розвиток активних операцій банків, в значній мірі, залежить від рівня розвитку найбільш вимогливого і доходного клієнта – підприємств реального сектора. Тобто, темпи і характер структурних перетворень в галузях виробничої економіки, заходи по підвищенню ступеня правового захисту прав банків і клієнтів, а також відкритість інформації про фінансовий стан і структуру власності організацій, що працюють в даній сфері суттєво впливають на можливість реалізації банківських проектів.

Визначити чітко виражену довготермінову тенденцію в концентрації активних зусиль банків України досить складно. Наглядна демонстрація динаміки розвитку кредитних, інвестиційних та інших операцій по розміщенню сформованих ресурсів, дозволяє відслідковувати в певні періоди досить значні коливання (Додаток Д).

В складі активів значне місце на сьогоднішній день займають кредитні операції, обсяг яких за 1997-2001рр. зріс майже в три з половиною рази. Зобов'язання позичальників на кінець періоду склали 31907 млн. грн. (без

урахування підприємств фінансового сектору). Звичайно динаміка кредитування залежить від ділової активності окремих галузей яким властива різна кредитоемкість. Вагомий відбиток накладають на даний вид активних операцій такі різнобічні фактори як: темпи інфляції, строки вкладень, валюта фінансування, обсяг ресурсної бази, рівень обов'язкового резервування та ін.

Аналіз кількісно-якісного складу та відповідної структури кредитного портфеля, сформованого банками України станом на початок 2002 року свідчить про певні акценти активного напрямку їхньої діяльності. Досліджуючи дане питання в розрізі офіційно затверджених груп банків за розміром чистих активів варто відзначити, що пріоритетні позиції по виділених моментах (розміру вкладень, питомій вазі в загальному обсязі, сумі сформованих резервів) займають, так звані, "найбільші" банки. Середній розмір кредитного портфелю банку цієї групи становить близько 1,9 млрд. грн., що майже в чотири рази переважає відповідний показник середньостатистичного банку групи "великих" та в десять і більше банків середнього та малого сегменту.

Дані таблиці Додатку Е вказують на те, що малим банкам доступний відповідний клієнт із невеликими позиковими запитами. Відповідно на їх групу приходиться близько третини обсягу кредитів виданих банками фізичним особам. Однак, виходячи із кількісного складу (98 банків) середні дані по цьому показнику вказують на помірний рівень і відповідно не заперечують тенденції відчутного попиту на клієнта-позичальника юридичну особу. Якісні показники навпаки свідчать про факт ризикової кредитної політики вісімки найбільших банків і виваженої – малих банківських установ. Тому в даному випадку дослідження варто вести з позиції сегментного поділу потенційного клієнтського поля, оскільки цілеспрямована політика покращення якості кредитних вкладень банками (в т.ч. і через обов'язковість формування резервів під кредитні ризики) сприяла досягненню банками страхування кредитів проблемного характеру в повному обсязі. Залишається відчутною проблема відсутності ефективного взаємовигідного механізму примусового погашення кредитних зобов'язань.

Звичайно фінансово-практичний потенціал великих кредиторів на багато вищий, а тому саме таким банківським установам до снаги формувати і реалізовувати проекти фінансування великих підприємницьких структур. Елементи подальшого сприяння росту попиту на кредити банків зі сторони суб'єктів реального сектора економіки різного калібру (великих, середніх та малих форм), на нашу думку, в сучасних умовах реалізації грошово-кредитної політики країни можуть полягати в здійсненні заходів спрямованих на:

- зниження інфляції та рівня відсоткових ставок на фінансовому ринку;
- забезпечення плавної динаміки курсу національної грошової одиниці;
- передбачуваність макроекономічних параметрів економіки;
- розвиток системи рефінансування банків шляхом надання кредитів, забезпечених високоліквідними цінними паперами та ін.

Водночас розвиток активних операцій комерційних банків (і в першу чергу, кредитування) має супроводжуватися адекватним контролем за рівнем їх ризику. Об'єктивно необхідними умовами ефективного управління кредитними ризиками є як власний професіоналізм менеджерів самих фінансових кредитних інститутів, так і подальший належний розвиток НБУ системи банківського нагляду.

Банки повинні відслідковувати фінансовий стан позичальників, об'єктивно оцінювати ризик невиконання ними зобов'язань і вартість внесеної застави, формувати в необхідних розмірах резерви на покриття можливих збитків. З метою підвищення якості управління кредитним портфелем та рівнем його схоронності банкам доцільно: активно застосовувати рекомендації Базельського комітету по банківському нагляду; використовувати адаптовані до національних стандартів методи із міжнародної банківської практики по управлінню ризиками (в т.ч. побудовані на засадах використання економіко-математичних оцінок вірогідності настання несприятливих для банку подій); забезпечувати постійний моніторинг ринку кредитних продуктів; добиватися ефективності функціонування системи управління і внутрішнього контролю; відмовитися від прийняття необґрунтованих чи непідконтрольних рішень, пов'язаних із здійсненням банківських операцій та наданих відповідних послуг.

Для вітчизняного ринку інвестиційно-кредитних ресурсів притаманна різноманітність інтересів його учасників, спектр цілей яких прагнуть досягти суб'єкти досить широкий – від демонстративно утилітарної потреби збереження робочих місць і отримання заробітної плати до стратегічної задачі – підвищення ефективності економіки. Помітну роль при прийнятті позитивного чи негативного рішення щодо звернення суб'єкта господарювання до банківського джерела зовнішнього фінансування відіграє галузева приналежність. Відносно підвищення питомої ваги “безкредитних” підприємств спостерігається серед виробників продукції споживання і проміжного призначення, відносно зниження – в сфері інвестиційних товарів. Підприємства, які впевнено почувають себе на зайнятому сегменті ринку збуту, не зацікавлені в отриманні додаткових “дорогих” банківських кредитів. Адже для них додаткові витрати, пов'язані зі сплатою відсотків і основної суми кредитного боргу, призведуть до збільшення собівартості, а відповідно і ціни продукції, що, в свою чергу, порушить їхні конкурентоспроможні ринкові позиції. Таким підприємствам, як правило, потрібні оборотні кошти для розширення своєї діяльності, але в межах зайнятої частини ринку. Звичайно, розширення сфери “малокредитності” в споживчих галузях супроводжується її звуженням в інших секторах і навпаки. Прогресуючі процеси одних суб'єктів відображаються на діяльності і ефективності господарювання взаємопов'язаних виробничо-споживчим циклом фірмах, стимулюючи їх до відповідних дій. Як джерело оборотного капіталу банківські кредити традиційно відіграють важливу роль в легкій і харчовій промисловості, будівництві, виробництві обладнання, в той час, як в добуванні і переробці природних ресурсів (паливній промисловості, виробництві електроенергії та ін.) більше 90 % оборотних ресурсів надходить із внутрішніх джерел [174, 175]. Хоча в останні два-три роки картина змінилася із-за росту питомої ваги сировинного сектору сьогодні саме слабкі компанії в депресивних несировинних галузях інтенсивніше використовують кредити. Галузева структура кредитування має zdeформований вигляд: обсяги кредитування торгівлі та громадського харчування (30-37 % від загальної суми залишків банківських кредитів реальному сектору)

майже дорівнюють обсягам кредитування всієї промисловості - 40-42 % при цьому частка підприємств промисловості перевищує питому вагу торгівлі в загальному обсязі випуску продукції в шість-вісім разів, а в створенні доданої вартості – в три-чотири рази [152, с.34-38].

Збільшення обсягів кредитування аграрного сектору пов'язано із очікуваним зростанням обсягів виробництва та рентабельності галузі, а також із запровадженням для сільськогосподарських товаровиробників часткової компенсації процентної ставки по кредитах за рахунок бюджетних коштів.

Більш змістовно дані моменти будуть розглянуті у розділі 2.3.

Одним із пояснень такого стану речей може бути і той факт, що в період формування нового економічного мислення керівників та становлення конкурентного господарського середовища, кредити видаються депресивним галузям під тиском регіональних органів влади чи так званими “кишеньковими” банками (наприклад, великих промислових фірм), які більше прагнуть вижити чим спрацювати економічно ефективно.

В умовах фінансових обмежень (нестачі власних коштів) співпраця з банками сприяє “розширенню” вузьких місць підприємства в його поточному виробництві. Однак, не дивлячись на прогресуючу тенденцію росту обсягів кредитного забезпечення банківськими установами господарюючих суб’єктів, умови додаткового фінансування і їх потенційні можливості такі, що банківські позики не завжди розглядаються керівниками фірм в якості кардинального засобу вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів. Досить часто підприємства пов’язують зменшення заборгованості з оздоровленням фінансового стану. Ріст же обсягів боргових зобов’язань асоціюється з погіршенням господарської ситуації.

Для споживача кредитних продуктів важливою умовою відповідних угод є їх якість. В першу чергу – це вартість послуги. Ріст відсоткової ставки, як правило, пов’язаний з погіршенням умов кредитування і навпаки. На сьогодні ціна банківського кредиту для підприємств ряду галузей залишається високою. Середній рівень вартості кредитних ресурсів в національній валюті для суб’єктів

господарювання становив 20-28 %, в той час як, наприклад, рівень рентабельності виробництв промислових галузей в 2000 році склав в середньому лише 4,8 % [152, с.65]. З іншого боку, процентна ставка не завжди спроможна впливати на стан кон'юнктури ринку позичкових ресурсів. Іншим суттєвим параметром, що визначає якість позики для користувача є строк користування. Цей чинник протягом багатьох років був недуже сприятливим для реального сектору та фінансування інвестицій, особливо, довгострокових. Адже на кредитні ресурси приходиться лише 23 % загальних довгострокових вкладень в реальний сектор економіки України.

Середній строк кредитів становить три-шість місяців, тобто багато господарюючих суб'єктів змушені здійснювати свою діяльність в короткостроковому періоді без зміни постійних факторів виробництва чи то без оновлення своєї матеріально-технічної бази, значна частка якої фізично і морально застаріла. Корінні зміни характеру зв'язку банків з реальним сектором є важливою умовою не тільки оздоровлення економіки країни, але й стабілізації самого банківського сектору. Акцент має бути зроблено не тільки на нарощуванні об'ємних показників, а і на раціональному виборі банками конкретних параметрів проектів фінансування і професійної роботи з ними. Індикатором, що зумовлює перспективи структурних зрушень у створенні та споживанні кредитних ресурсів є фінансові результати діяльності підприємств. В цьому аспекті, знову таки, найбільш привабливим виглядає промисловий сектор, де спостерігається фактичне зростання суми прибутку та скорочення представництва цієї галузі в загальній структурі збиткових [152, с.65]. Помітним став і перерозподіл прибутку на користь підприємств аграрної сфери.

Аналіз динаміки кредитних вкладень і залишків коштів на рахунках суб'єктів-юридичних осіб за 1998-2000 рр. дозволяє впевнитися, що здійснення, принаймні, кредитних вкладень, не реальне в повній мірі лише за рахунок трансформування залишків грошових коштів юридичних осіб в позичкові ресурси. Як вже зазначалось, сума залучених комерційними банками коштів підприємств, організацій у національній та іноземній валютах стабільно зростала

протягом усього розглянутого періоду. І не випадково найбільшу частину банківських зобов'язань складають кошти юридичних осіб. Це в певній мірі спричинено тим, що, головним чином, весь безготівковий обіг у народному господарстві концентрується на банківських рахунках підприємств і організацій. До того ж юридичні особи зобов'язані зберігати всі свої кошти на банківських рахунках. І якщо коливання сум залишків на рахунках у національній валюті резонувало, в основному, з коливаннями обсягу грошової маси то на показники залишків на рахунках у іноземній валюті впливало кілька чинників: поточний баланс між експортом і імпортом; коливання валютного курсу гривні; застосування (або скасування) чи відсутність обов'язкового продажу валютної виручки. Звичайно, при нестабільних економіко-політичних умовах клієнти банків уникають строкових депозитів, а тому цей момент поки що суттєво впливає на формування належних обсягів строкових фінансових банківських ресурсів. Станом на початок 2001 р. залишки на поточних рахунках майже в 4 рази перевищили суми строкових депозитів юридичних осіб. Причому такий рівень зберігається в останні роки, адже кошти на поточних рахунках це мобільний оборотний засіб суб'єктів господарювання, а накопичувальний характер поки що не став для них життєво необхідною умовою. Тому позитивною тенденцією є постійне зростання обсягів вкладень населення в комерційні банки - одне із основних джерел кредитно-інвестиційних ресурсів. Але громадяни України, на відміну від країн з розвинутою економікою, не є основним клієнтом банків. У пасивах банків передових ринкових країн світу частина приватних вкладень сягає 80% [81].

Досить сприяючим цьому чинником є використання в цих країнах безготівкових розрахунків між приватними особами. Однак, у населення є вільні кошти (після замороження їх вкладень фізичні особи зберігають значну суму коштів поза банками у вигляді вільно конвертованої валюти). Потрібні стимули для їх залучення у банківський сектор. Це дало б змогу покращити фінансову стійкість банків. Адже збільшення довгострокових депозитів населення останнім часом дає банкам змогу збільшити обсяги довгострокового кредитування

(Додаток Ж). Як свідчать наведені дані, лише п'ята частина грошових коштів населення, залучених банком на відповідні рахунки, приходится на спеціалізований державний банк – ВАТ Ощадбанк України. Тобто, реалізація ряду нових банківських продуктів (карткові рахунки, карткові зарплатні проекти, безготівкові перерахування доходів фізичних осіб та ін.) сприяють підвищенню популярності, зручності та довіри населення до банківських інститутів недержавної форми власності. Отже, оскільки вклади фізичних осіб є найбільш дешевим залученим кредитно-інвестиційним ресурсом, важливим є втілення та поширення практики безготівкових розрахунків між ними та реалізація такої функції грошей як накопичення через вкладання їх на рахунки в банки.

Урівноваженість строків залучених коштів і їх вкладень важлива задача діяльності банків як фінансових посередників. З метою реалізації довгострокових проектів фінансової підтримки (яких об'єктивно потребують підприємства) банки можуть, при необхідності використовувати не тільки залишки вкладів довгострокового характеру, а й їх короткостроковий еквівалент. Подолати так звані "ножиці" строків залучення фінансових ресурсів і строків їх фактичного розміщення можна через трансформацію короткострокових вкладень в довгострокові гроші. Звертаючись до світового досвіду оцінки потенціалу ресурсних можливостей банку, варто звернути увагу на розрахунковий спосіб, що дозволяє визначити обсяг короткострокових вкладень (в т.ч. на рахунках "до запитання") які можуть бути використані в більш продовженому періоді. В цьому аспекті практичну цінність має модель визначення обсягу додаткових довгострокових вкладень через розрахунок коефіцієнта трансформації. Основний її зміст полягає в тому що обсяг можливих додаткових довгострокових вкладень (ДДВ) визначається шляхом зважання короткострокових пасивів (КП) на коефіцієнт трансформації (Km):

$$ДДВ = КП \times Km \quad (2.1.1)$$

В свою чергу коефіцієнт трансформації визначає питому вагу короткострокових вкладень клієнтів, які можуть бути спрямовані в довгострокові кредитні проекти і розраховується за формулою 2.1.2.:

$$Km = \frac{KKP - KB}{KKP} \times 100\%, \quad (2.1.2)$$

де KKP – обсяг короткострокових кредитних ресурсів банку – кредитовий оборот по надходженнях коштів на депозитні рахунки строком до одного року (в т.ч. і по рахунках “до запитання”);

KB – короткострокові вкладення банку сформованих ним запасів кредитних ресурсів – дебетовий оборот по видах короткострокових позик та інших короткострокових вкладень строком до одного року.

Економічний зміст вищенаведеної формули (2.1.1) полягає в тому, що частина короткострокових пасивів, яка не задіяна під розміщені короткострокові активи, може бути спрямована в довгострокові вкладення. Звичайно, результат отриманий в такий спосіб є максимально наближеним до реально можливого в умовах стабільної економіки. В інших випадках необхідно здійснювати коригування визначених сум на коефіцієнти вірогідних змін у потоках вкладів.

Всебічність підходу до визначення сучасного потенціалу банківського сектору щодо можливостей ефективного обслуговування його інститутами підприємств реального сектору економіки України, на нашу думку, вимагає належної оцінки і виявлення тенденцій розвитку регіональних інфраструктурних фінансово-кредитних сфер. Адже з метою оптимізації фінансових потоків в цілому в країні, необхідно не тільки нарощувати постачальницько-виробничий базис, але й активно працювати над формуванням працездатної місцевої банківської сфери – відносно самостійної, орієнтованої на конкретні потреби даного регіону в банківських послугах та інвестиційних ресурсах. Дослідження сукупності зв'язків та відношень банківських установ, а також аналіз сучасних

тенденцій в банківському секторі, свідчить про те, що для України притаманні складні територіальні процеси. Найбільші наглядні з них – територіальні концентрація та деконцентрація.

Так на початку 2002 року із 156 фактично діючих банків – юридичних осіб, які територіально охоплювали 17 регіонів (16 областей та Автономну Республіку Крим) більше половини (79 банків або 52,6 %) були зареєстровані в столичному регіоні. В п'яти наступних областях: Дніпропетровській (7,79 %), Харківській (7,79 %), Донецькій (5,84 %), Одеській (5,84 %) та Автономній Республіці Крим (4,55 %) сукупний рівень концентрації становить майже третину банків України (31,8 %) (Додаток 3). На решту одинадцять областей приходить лише 15,6 % банків. Водночас у восьми областях на звітну дату не зареєстровано жодного банку-юридичної особи, що вказує на відповідну деконцентрацію установ банківської сфери на території України. Однак, результати аналізу відносних показників розміщення всіх діючих банківських установ, з одного боку, вирівнюють загальну картину доступності до базових банківських продуктів потенційних клієнтів через чисельну кількість філій та регіональних відділень комерційних банків, рівень концентрації яких вже більш “розсіяний” (від 1,4 % до 15,19 %), а з іншого черговий раз підтверджує “донорський” статус функціонування ряду регіонів. Адже в цілому ряді областей при відсутності (чи не значній кількості) регіональних банків сформувався порівняно значний рівень залучених фінансових ресурсів (залишків грошових коштів на рахунках юридичних та вклади громадян). Причому у Волинській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській та Черкаській областях більше половини сформованої таким шляхом ресурсної бази становлять вклади населення, а рівень заощадженості доходів громадян цих регіонів (питома вага вкладів у сукупних доходах населення) перевищує середнє значення цього показника для України (7,6 %) і становить від 7,7 до 12,7 відсотки.

Показники ступеня трансформації залучених коштів в активні операції (в першу чергу, кредитні) свідчать про дефіцит таких ресурсів в регіонах з пріоритетними орієнтирами на розвиток виробничих галузей економіки та

надлишковий характер в інших областях. Водночас регіональні мережі банківських установ сприяють перетіканню ресурсів із одного регіону в інший, позбавляючи можливості підприємства місцевого реального сектору отримати доступний банківський кредит. Особливо це притаманно регіонам, де відсутні місцеві банки, а питання вкладання ресурсів, розрахунків та отримання кредитно-інвестиційних послуг вирішується при взаємовідносинах з філіями банків іншого регіону або загальнодержавного масштабу (системоутворюючими).

В умовах інтенсифікації банківської діяльності, коли скорочується кількість банків, але збільшується якість технологічних можливостей, що в значній мірі викликане і невід'ємною для ринкової економіки конкуренцією (як внутрішньою так і в міжнародному масштабі), формування регіональної банківської інфраструктури проходить в закономірно виражених напрямках:

1. Створення філій та інших територіально-відокремлених підрозділів великих чи то системних банків головні контори яких, як правило, зареєстровані в столичному регіоні. Територіальні підрозділи забезпечують досягнення всеохопленості забезпечення власними продуктами потенційних клієнтів як в Україні, так і за її межами. Нинішні центри розміщень філій системних банків раніше були елементами територіальної структури державної банківської системи. Вона, маючи, на кшталт більшості інших елементів цієї структури, високий рівень стійкості, в цілому зберегла свій склад та вплив на сучасну територіальну організацію банківської сфери України.

2. Територіальне розширення діючої мережі великих та середніх банків, що за умовно більшої реалізації вираженої сучасної політики функціонування складає певні переваги в конкурентній боротьбі за клієнта. Адже з'являється можливість для більш глибокого вивчення саме регіональних особливостей його запиту та зниження витрат за рахунок місцевого зосередження зусиль на формування та використання ресурсів.

3. Створення місцевих банківських установ кооперативного типу, на базі функціонуючих фінансово-кредитних установ (кредитні спілки) чи "з нуля" в умовах росту доходів громадян, реструктуризації економіко-організаційних засад

господарювання, поширення політики розвитку підприємств малого та середнього бізнесу приватної і колективної форм власності. Частка таких банківських інститутів в певній мірі залежить від регіональної соціально-економічної політики та позиції місцевої влади щодо її децентралізації в межах загальнодержавної цілісності та ефективності.

Значний вплив старих територіальних структур, а також недостатній розвиток сучасних банківських технологій є одним із доказів того, що регіональна система банківської системи нашої країни поки що перебуває у стадії формування. Чинні дослідження особливостей розвитку регіонального банківського обслуговування, підтверджують наявність в його організації значних недоліків. Концентрація зусиль фахівців на вивчення стану та розвитку місцевої складової реального сектору економіки сприяє появі різноманітних оптимізаційних моделей функціонування регіональних банківських мереж, прийнятність яких визначається ступенем адаптації до сучасних умов господарювання та обґрунтованим рівнем ефективності їх втілення.

В сучасних економіко-правових умовах господарювання, що склалися в державі при наявності практичних міжнародних досягнень в сфері фінансово-кредитного обслуговування, комерційні банки застосовують різноманітні підходи до реалізації своїх депозитно-аккумуляційної, відсотково-цінової та кредитно-інвестиційної стратегії з метою більш повної реалізації свого потенціалу в реальному секторі економіки. В цьому аспекті постійно прогресуючий процес створення і розвитку належного рівня ринкової інфраструктури формує передумови для побудови сучасної банківської моделі обслуговування кредитно-інвестиційних потреб реального сектору. Основною метою нинішнього етапу, на нашу думку, є формування гнучкої і ефективної працюючої системи взаємовідносин між банківськими і виробничими фірмами, яка дозволяє встановлювати відповідність як між розмірами необхідних і наявних фінансово-інвестиційних ресурсів, так і їх структурою. Реальна проблема полягає в тому, що відносно великі банківські інститути, що є основними акумуляторами грошових ресурсів, не завжди в змозі організувати повноцінну діяльність з великим числом

середніх і малих підприємств. Розвиток останніх (щорічний середньо кількісний приріст за останні 5 років 15-18 %) [152, с.297], враховуючи глобальне значення в підйомі рівня економічного стану країни, свідчать про ріст потенційного попиту на банківський продукт. Фірми, які поступово збільшуючи свої виробничі потужності досягають рівня середніх, а то і крупних суб'єктів, відповідно розширюють і коло своїх запитів до банківських установ. Таким підприємствам звичайно важко знайти партнерів серед малих і малопотужних регіональних банків, і часто вони свідомо зацікавлені в співробітництві саме з крупними фінансово-кредитними структурами, які в змозі їм запропонувати більш вигідні умови взаємовідносин. Однак, локальна ланка "підприємство - банк" теж заслуговує на існування, оскільки такий взаємозв'язок сприяє виробленню більш доступних умов до банківських послуг через виважену сегментну політику вивчення потреб і можливостей потенційного клієнта та оцінки ефективності взаємовідносин. В зв'язку з цим постає задача використання потенціалу малих і середніх банків з урахуванням дискретного характеру наявних у них фінансово-технологічно-професійних ресурсів.

Наведена в Додатку К схема комплексної взаємодії учасників різних економіко-політичних рангів на нашу думку, відображає основні фінансові, господарські і змішані (фінансово-господарські) внутрішні і зовнішні зв'язки як в глобальному масштабі (в загальнодержавному), так і в локальному (з виділенням регіональної банківської мережі). Наше бачення сучасної системи взаємодії між елементами економічного середовища (і в першу чергу, між банківською інфраструктурою з виробничим базисом) охоплює не тільки реально напрацьовані напрямки. Модель охоплює і законодавчо закріплені, але до кінця не реалізовані аспекти функціонування холдингових компаній, місцевих та центральних кооперативних банків і т.д. На схемі виділені фінансові потоки як між однорідними по величині суб'єктами, так і рух грошових коштів в режимі ресурсоутворення та перерозподілу. Останній вид фінансових потоків передбачає і рух грошових коштів (вільних та залучених) з метою фінансування учасників спільних проектів інвестування в інтересах більш крупного партнера-кредитора.

Зазначений також рух грошових засобів в середині господарюючого комплексу (серед підприємств, в банківській системі), тобто в режимі фінансової підтримки більшими учасниками менших і навпаки формування значних ресурсних накопичень пулів (консорціумів, холдингів). Згідно цієї схеми передбачено як фінансування реального сектору з боку банків, зовнішніх інвесторів (іноземних), державних (додаткових) джерел так і фінансування груп середніх і малих підприємств з боку великої виробничої структури, яка є ядром локальної економічної системи. Важливим учасником типової схеми відносин є фізичні особи із статусом як приватної особи, так і приватного підприємця. Система державної підтримки може бути реалізована шляхом стимулювання відповідних ресурсних запасів (бюджету різних рівнів, державні доходи та ін.) через систему оподаткування доходів юридичних та фізичних осіб з метою подальшого їх перерозподілу в режимі кредитування, видачі гарантій (поручительств), а також створення умов максимального сприяння з боку виконавчих органів та бюджетів всіх рівнів (допомоги, субсидії).

2.2. Особливості функціонування регіональної мережі банківських установ (на прикладі Сумської області)

Функціонування стійкої ефективної фінансово-кредитної сфери регіону є важливою умовою формування “якісної” інфраструктури ринкової економіки країни. Сьогодні значна увага приділяється вивченню ролі банківських установ як авангарду розвитку фінансово-кредитних відносин різних масштабів. В умовах трансформації і глобалізації економічних процесів “організм реального сектору” потребує належного функціонування “кровоносної” фінансової системи як на макрорівні (в масштабах світової економіки), так і в межах локальних (в масштабах окремого регіону).

Накопичений певний досвід за період становлення банківського сектору економіки України, з одного боку, дозволяє підтримувати ритм інноваційних

процесів в зазначеній сфері на рівні міжнародних досягнень, а з іншого стимулює до виявлення (вироблення) чи модернізацій внутрішнього потенціалу з метою закріплення важливості позицій банківських установ.

Як вже зазначалося в роботі, не останнє місце в побудові ефективної банківської системи країни, займає формування сильної регіональної мережі банківських установ з усталеною системою взаємовідносин, підпорядкування, регулювання і контролю. Загальнодержавний економічний організм складається з окремих його частин, які, в значній мірі, підпорядковані центру (в межах єдиної цілеспрямованості функціонування), однак, в певній мірі будучи автономними, мають власноруч забезпечувати стабільність його життєдіяльності, піклуючись про належний рівень власної життєздатності.

Таким чином, кожен регіон створює власну соціально-економічну сферу, яка, в свою чергу потребує автономної системи потоків фінансових ресурсів з реальним доступом до централізованих магістралей з метою зв'язування окремих взаємовідносин в механізми ринково-економічного простору країни.

Конкуренція в процесі сегментного поділу та захоплення максимально більшої частини "клієнтського пирога" в умовах сьогодення веде до проявів орієнтації на посилення ролі банків в фінансовому опікуванні як окремих регіонів так і привабливих галузей.

Реалізація подібної маркетингової стратегії, як правило, вимагає формування широкої мережі філій банків з метою ефективного вирішення проблем акумулювання тимчасово вільних коштів підприємств, прискорення проходження платежів і сприяє створенню замкнутої системи руху грошових коштів в режимі реінвестування їх в ті ж галузі чи регіон.

Однак Україна володіє змішаним промислово-аграрним потенціалом, а тому, на нашу думку, сегментний підхід в найбільшій мірі прийнятний з позиції диверсифікації кредитно-інвестиційних банківських вливань чи депозитних залучень, а враховуючи сьогоденну проблематику капіталізації банківського сектору (звідси, низький рівень власної гарантії банку) яскраво виражена спеціалізація звужує оперативні-тактичні можливості фінансово-кредитної

установи. Однак, при сприятливому розвитку політико-правової ситуації в стратегічному масштабі формується професіональний інфраструктурний заклад з виробленим і апробованим набором банківських послуг для виділеної клієнтської групи.

На даний момент часу одним з актуальних питань є вироблення ефективних механізмів взаємодії банківських установ та підприємств агропромислового комплексу з метою створення для останніх умов ефективного розвитку їх господарювання. Особливо гострим це питання є для традиційно аграрних областей України до групи яких можна віднести і Сумський регіон.

Тому аналізуючи стан функціонування мережі банківських установ на фоні існуючої фінансово-кредитної системи області, на нашу думку, варто не тільки скласти статистичну картину ситуації, а й виявити потенційно можливі напрямки розвитку вище зазначених механізмів. В загальному кількісному вираженні інфраструктурний комплекс області представлений цілим рядом інститутів фінансово-кредитного, консалтингового, посередницького характеру (див. таблицю 2.2.1). Наведені дані, свідчать про актуальність розвитку (навіть в межах окремо взятого регіону) установ фінансового та консультаційного спрямування. Однак, установи першої групи за період, що досліджується, досить хаотично змінювали свій чисельний склад і на початок 2002 року фінансово-кредитна сфера області включала чотири категорії інститутів: кредитні спілки (3), інвестиційні установи(3), страхові компанії (3) та філії банків (15).

В свою чергу банківський сектор регіону на останню річну звітну дату налічував 42 установи (Додаток Л).

В області функціонують лише територіально відокремлені підрозділи банків України. Верхній рівень банківської системи представлений територіальним управлінням (філією) Національного банку України. Також функціонує Управління державного казначейства в Сумській області та відповідні підрозділи ліквідатора КБ АПБ "Україна". В регіоні розміщені підрозділи (28 одиниць) семи найбільших українських банків (66,67 % всіх банківських установ), двох великих (5 або 11,9 %), п'яти середніх (6 або 14,3 %) та трьох малих (3 або 7,43%).

Таблиця 2.2.1

Динаміка чисельного складу елементів ринкової інфраструктури Сумської обл.

№ п/п	Види інфраструктурних інститутів	Роки періоду				Зміни за період (2001р. в % до 1998р.)
		1998	1999	2000	2001	
1.	Аудиторські фірми	10	10	13	15	150,0
2.	Бізнес-центри	1	4	4	5	500,0
3.	Інвестиційні компанії та фонди	3	3	3	3	100,0
4.	Банки	1	1	-	-	x
5.	Кредитні спілки	4	4	4	3	75,0
6.	Страхові компанії	2	3	3	3	150,0
7.	Товарні біржі	1	2	2	1	100,0
8.	Філії банків	12	12	14	15	125,0

Питання регіонального розвитку банківської системи України залишається одним із малодосліджених, але досить актуальним. Визначити положення тієї чи іншої області по рівню сформованого інфраструктурного банківського комплексу можна виходячи як із результатів аналізу значень окремо взятих показників (кількість місцевих банків, число філій (відділень), обсяги сформованого банківського капіталу, активів, зобов'язань, рівень доходності та ін.) так і комплексних розрахунків.

На основі ряду показників можна розрахувати інтегральний індекс (I_n) розвитку банківської системи регіону по наступній формулі (2.2.1):

$$I_n = \sum_{i=1}^n N_i / n, \quad (2.2.1)$$

де N_i - місце зайняте регіоном по окремо визначеному показнику

банківської діяльності серед всіх областей країни;

n - кількість показників банківської діяльності.

Взявши до уваги такі відносні показники як: ступінь концентрації банківських установ в регіоні, питома вага місцевих банків в загальній сукупності діючих в Україні, рівень забезпечення населення (1000 чол.) банківськими установами регіону, сума вкладів громадян на 1000 осіб, сума залишків коштів в рахунках на одну банківську установу та обсяг виданих однією банківською установою кредитів був розрахований інтегральний показник для банківської системи кожної області. З урахуванням загальної кількості регіонів (25) був визначений середній рівень умовного віднесення банківського сектору області до відповідної групи, що характеризується сильним, середнім та слабким розвитком банківської діяльності. В підсумку Сумська область віднесена до другої групи. Значення інтегрального показника (16,286) по ній значно наближене до 3-ї групи ($I_n =$ від 16,(6) до 26,0) і відповідно в меншій мірі до 1-ї групи ($I_n = 1$ до 8,(3)).

Звертаючись до даних Додатку М варто, в першу чергу, відмітити, що стан базових показників роботи банківських установ Сумської області за трьохрічний період носить характер динамічних змін в сторону збільшення. Так, якщо на кінець 1999 звітного року сума кредитних вкладень становила лише 56 млн. грн., то початок 2002 р. економіка регіону розпочала з використання 212 млн. грн. залучених банківських ресурсів, у т.ч. 190 млн. грн. (89,62 % від загальної суми) короткострокових із них 168 млн. грн. у національній валюті. За останній звітний період (2001 рік) заборгованість позичальників перед регіональними установами банків зростає на 81,2 відсотки, з урахуванням рівня інфляції (6,1 %) на 75,1 %. За 2000 рік реальний ріст склав 83,1 %.

Водночас стан ринку депозитів юридичних осіб та вкладів населення в області характеризується наступними показниками. При загальному збільшенні залишків коштів клієнтів на банківських рахунках на 83,8 %, суб'єктів господарської діяльності забезпечили ріст в 1,5 рази в той час як населення довірило свої грошові збереження із збільшенням активності в 2,3 рази. Фізичні особи приблизно з таким же темпом нарощують строкову грошову масу як в національній (+129,0 %), так і в іноземній (+144,4 %) валютах. Левову частку

грошових коштів юридичних осіб на банківських рахунках продовжують складати депозити до запитання (85,9 %), причому якщо за весь період, що аналізується ріст даного виду банківських ресурсів становив 1,5 рази та відношення показників 2001 р. та 2000 р. склало 100,92 відсотки.

На відміну від юридичних осіб, населення області все в більшій мірі довіряє свої грошові кошти банківським установам і ріст довіри по довгострокових вкладах (більше 1 року) склав 19 млн. грн. (+13 млн. грн. в національній валюті +6 млн. грн. в іноземній валюті), тобто +380 %. Кореляційний аналіз взаємозв'язку обсягів кредитних вкладень (результативна ознака) та сум кредитових залишків залучених коштів на рахунках юридичних та фізичних осіб (факторна ознака) був нами проведений на базі відповідних квартальних даних за два звітних 2000-2001 рр. Коефіцієнт кореляції для банківських установ Сумської області склав 0,9008, що свідчить про досить тісний взаємозв'язок. Однак, рівняння регресії, яке описує вищезазначену залежність, має наступний вигляд (формула 2.2.2):

$$y = 168,26 - 1,5x \quad (2.2.2)$$

де y – загальний обсяг виданих кредитів;

x – загальна сума залучених коштів.

Середня величина мультиплікатора, тобто рівня перевищення кредитів над ресурсами, представлена коефіцієнтом $a = -1,5$, що вказує на зворотну тенденцію – сума залучених в банківську систему коштів сповна покриває кредитні інтервенції останньої в економіку регіону. Однією з головних причин недовикористання сформованої ресурсної бази є переважання коштів на рахунках “до запитання” над строковими вкладеннями клієнтів, а звідси відсутність у банківських установ можливості вільно оперувати навіть короткостроковим кредитним ринком.

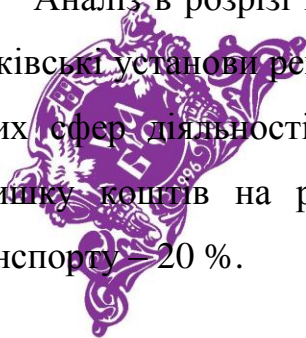
За таких умов одним із основних джерел кредитних ресурсів є залучення вкладів населення. Однак, розмір мультиплікатора (2,58) вказує, що кредитну

активність в регіоні кошти фізичних осіб забезпечать лише наполовину. Отже, існує об'єктивна необхідність пошуків роботи в даному аспекті.

В середньому в 1 банківській установі відкрито близько 800-1000 поточних рахунків юридичних осіб в національній валюті та близько 350-500 фізичним особам. Кількість валютних рахунків становить менше половини відповідної кількості гривневих рахунків.

Залишки коштів на поточних рахунках юридичних та фізичних осіб в останні 2-3 роки (при відносній стабільності економічної ситуації) також стають вагомим кредитним ресурсом для банків. Досліджуючи динаміку показників обсягів даного пасиву банківських установ області, можна відзначити, що за 2000-2001 р. такі кошти становили близько 120-130 млн грн. і коливання були не значними. Даний ресурс поповнювався також поточними внесками громадян (обсяги яких з кожним роком також збільшуються) і в підсумку фінансово-кредитні заклади отримують змогу формувати відносно дешевий кредитний ресурс. Сприяють цьому і втілення нових банківських технологій по обслуговуванню рахунків клієнтів з використанням пластикових карток як дебетного так і кредитного типів. Значне пошуків роботи в цьому аспекті внесли впровадження регіональними підрозділами таких банківських установ як КБ „ПриватБанк”, АППБ „Аваль”, АКБ „Надра” зарплатних карткових проектів. Однак, сформований подібним чином фінансовий ресурс для банківських установ є досить короткостроковим і нестабільним через надання переважною кількістю громадян-клієнтів переваги готівковим розрахункам чи то швидкому переводу отриманих в подібний спосіб коштів в готівкову.

Аналіз в розрізі галузевих пропорцій забезпечення фінансовими ресурсами банківські установи регіону дозволяє зробити висновок про перевагу підприємств таких сфер діяльності як промисловість (всіх видів) – близько 30 % обсягу залишку коштів на рахунках, торгівлі і громадського харчування – 22,4%, транспорту – 20 %.

Річна кредитна активність в 2001 році банківських установ Сумської області серед підприємств реального сектору економіки регіону представлена на графіку Додатку Н.

Однак, якщо підприємства промисловості, авто підприємства, торговельні комплекси отримують банківські кредити на загальних умовах у відповідності із розробленим порядком того чи іншого фінансово-кредитного закладу, то більше половини кредитних коштів підприємства агропромислового комплексу отримали на умовах встановлених Положенням “Про часткову компенсацію ставки за кредитами комерційних банків, що надуються сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам агропромислового комплексу у 2001 році”, введеного в дію Постановою КМУ від 27.01.2001 р. №59.

В розрізі участі конкретних банківських установ кредитний ринок регіону розподілений наступним чином (див. рис.2.2.1)

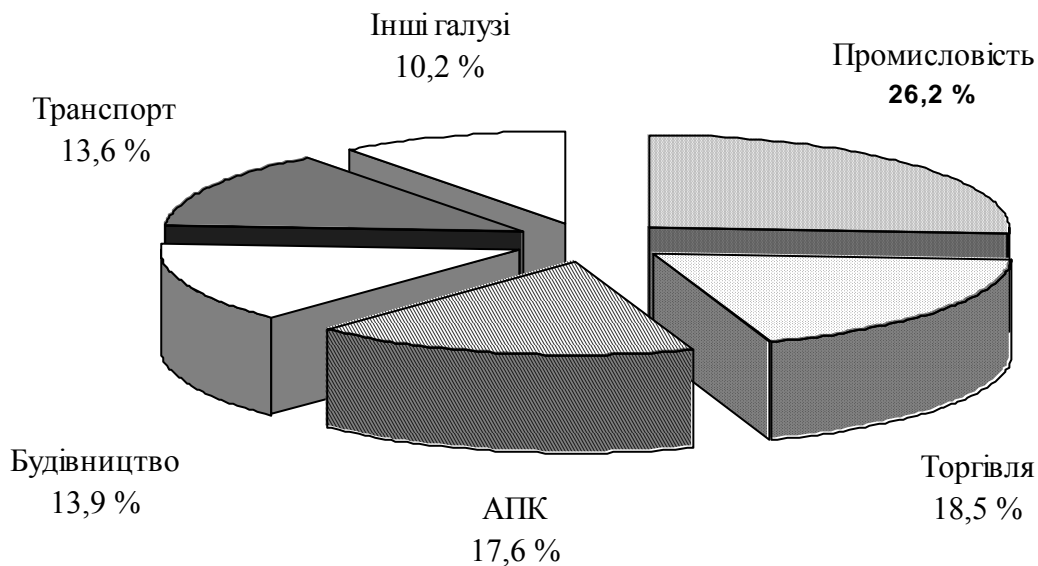

Рис. 2.2.1. Структура кредитного ринку Сумської області

Найбільш популярними серед позичальників є фінансово-кредитні заклади - установи крупних системоутворюючих банків (Промінвестбанку, АППБ “Аваль”, КБ “ПриватБанк”), а також ті, які розміщені в обласному центрі чи активно

співпрацюють з великими підприємствами м. Суми та області (ВАТ “Смихімпром”, ВАТ “СМПО ім. Фрунзе”, Роменський молокозавод, Крафт фудз “Україна” та ін.). До таких банківських установ можна віднести СФ ВАТ Банку “БІГ Енергія”, РУ “Слобожанщина” АКБ “Надра”, СФ АКБ “Правекс-Банк”, СФАТ “Укрінбанк”. Показники обсягів фактично вкладених в підприємства реального сектору економіки регіону кредитних коштів окремих банківських установ, що діють на його території наведені в Додатку П.

В якості основного показника для аналізу монополізації територіального ринку кредитів можна використати спеціальний коефіцієнт Герфіндаля – Гіршмана (K_{rr}), який розраховується, як сума квадратів часток кожної банківської установи по окремо взятому показнику, що відображає масштаб діяльності [63, с.77] (наприклад, обсягу виданих кредитів за певний період):

$$K_{rr} = \sum_{i=1}^n d_i^2, \quad (2.2.3)$$

де d_i – частка ринку i – ї банківської установи серед всіх діючих в регіоні;

n - число банків, що мають свої банківські установи в даному регіоні

Отримане значення коефіцієнта – 0,23 свідчить про середній рівень монополізації регіонального ринку кредитних банківських послуг.

Не зважаючи на значні кредитні вкладення банківських установ Сумського регіону в його економіку, кредитування суб’єктів господарської діяльності як і приватних осіб здійснюється недостатньо через низку причин, що мають як економічні, так і адміністративний характер. При цьому, як і раніше переважають короткострокові кредити, що не сприяє активізації інвестиційної політики сумськими підприємствами. Крім того, для розвитку довгострокового кредитування банківській системі області (як і взагалі України) не вистачає довгострокових вільних ресурсів та ефективних бізнес-програм, здатних окупити себе при сьогоднішній вартості вкладених ресурсів. Довгострокове кредитування

великих клієнтів, продукція яких конкурентноспроможна як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках, можуть здійснювати, як правило, лише підрозділи великих банків, завдяки значному охопленню клієнтського сегменту та можливості організувати перетікання відповідних ресурсів з одного регіону в інший.

Взагалі, формування банківської системи області на базі підрозділів “сторонніх” (не місцевих) банків створює передумови для відособлення фінансово-кредитних установ від певних груп клієнтів. І хоча місцеві банківські установи прагнуть забезпечити належний рівень обслуговування потенційних клієнтів регіону, перевага надана депозитно-ресурсній політиці, адже, сформовані фінансові запаси можуть бути використані системоутворюючими банками в будь-якому регіоні країни при наявності ефективних бізнес-проектів.

Мережа філій великого банку в умовах нестабільної економічної ситуації відзначається вагомою залежністю від центрального офісу стосовно прийняття важливих рішень. Питання по проекту може вирішуватися в центральному управлінні банку без урахування регіональних особливостей та інтересів і виключно в контексті отримання максимальної вигоди для центрального управління банку. В наслідок цього, діяльність філій сконцентрована на організації розрахунково-касового обслуговування клієнтів без реальної можливості в задоволенні їх кредитних потреб. Особливо така тенденція проявляється при переводі таких філій банків в безбалансові відділення.

За відсутності місцевих банків, конкурентна боротьба на ринку банківських продуктів регіону втрачає продуктивність і соціально значимий характер, оскільки її учасники є суперниками різних вагових категорій. Приоритетні позиції захоплюють філії великих банків і за рахунок забезпечення більш вищого рівня надання послуг, що можливе для них по причині забезпечення вищого рівня ліквідності ніж у банківських систем середніх чи малих банків, нав'язують власну програму дій диктовану з центру, але не адаптовану до умов регіональної економічної політики.

Протиріччя депозитно-ощадної та кредитно-інвестиційної політик подібних банківських установ (накопичення ресурсів із місцевих джерел, без відповідної їх

переадресації) доповнюються розбіжностями на рівні керівництва регіонами та управління банком.

Звичайно, підтримка тісних контактів з філіями великих банків, необхідна, але їх розвиток може стикатися з такими перепонами, як відсутність необхідного взаєморозуміння між представниками місцевих органів влади та центральним керівництвом банку, навіть не дивлячись на те, що керівництво регіонального підрозділу (філії) згодне співпрацювати на запропонованих умовах. Варто також враховувати той факт, що банки являють собою особливу гілку влади, так звану, “грошову владу” і чим більше то могутніше банк, тим вагомішу силу може він мати [157, с.167]. Наслідком протиріч можуть стати спроби місцевих органів влади впливати через адміністративні дії на діяльність підрозділів системоутворюючого банку, який в свою чергу, використовуючи власні важелі впливу, може погіршити соціально-економічну ситуацію в регіоні, поставивши на перше місце захист власних інтересів.

Звичайно в цьому аспекті перспективним є формування і підтримання ефективного співробітництва з місцевими банками, так як в цьому випадку, з одного боку інтереси учасників відносин знаходяться в єдиному вимірі, а з іншого можливості органів влади в стимулюванні, регулюванні та контролі діяльності фінансово-кредитних установ більш ширші ніж при роботі з філіями.

Відсутність чи втрата місцевих банків не рідко створює ситуацію коли від інвестиційного проекту, який міг би реалізувати місцевий банк відмовляються філії банків міжрегіонального значення. І причина цьому навіть не в тому, що проект занадто ризикований, а в тому, що він передбачає, наприклад, більш триваліший строк повернення вкладень чи то меншу рентабельність експлуатації капіталу ніж проекти в регіонах, чийм ринкам надають перевагу системоутворюючі банки.

Таким чином, структура фінансових потоків і банківського сектору, що склалися в Сумській області не відповідає задекларованій системі відносин держави, центру і регіонів. Адже, зважаючи на вище зазначені аспекти, варто враховувати, що регіон не може володіти ефективним фінансовим потенціалом

виконувати свої зобов'язання перед його суб'єктами (в першу чергу населенням), не маючи при цьому стабільної, сильної банківської системи регіонально значимої, а не з переважним насиченням мережею філії великих банків.

Визначити ж окремі індивідуальні параметри діяльності банківської системи на території області з метою доведення їх до вимог при реалізації проектів обслуговування клієнтів окремо взятого чи групи сегментів не можливо. Спеціалізація в межах окремо взятого регіону для таких закладів не потрібна. Диференційність підходу до розміщення активів та формування пасивів поки що залишається єдиним правильним і ефективним способом зменшення рівня ризикованості своєї діяльності. Акцент уваги на окремій сфері чи групі клієнтів не є вмотивованим за умов виконання банківською установою більше “представницьких” функцій чим функцій повноцінного конкурентно-спрямованого суб'єкта підприємництва в банківській сфері зацікавленого не тільки в захопленні максимально можливої частки ринку, а й утриманню та сприянні підвищенню ефективності функціонування її підприємств-клієнтів банку.

Відображення подібного підходу що вказує на розбіжності соціально-економічного спрямування мотивації поведінки та організаційно - управлінського потенціалу окремо взятої філії і комплексного банку – юридичної особи відображені на схемі Додатку Р.

Виходячи із вище наведених аспектів, що характеризують діяльність мережі банківських установ Сумської області з метою подальшого зосередження уваги на виявленні особливостей формування системи обслуговування сільськогосподарських товаровиробників можна зробити наступні висновки:

- функціонування банківського сектору забезпечують виключно територіально відокремлені підрозділи різномасштабних банків України;
- відсутність місцевих банків послаблює регіональну мотивацію підприємництва банківських установ області;
- динамічний розвиток та підвищення результативних показників діяльності банківських установ регіону забезпечується не стільки за рахунок поживлення економічної активності потенційних клієнтів скільки наявністю

окремих кредитно привабливих проектів та загальнодержавних адміністративних втручань

- депозитно-ощадна програма банків має враховувати особливості галузево-територіального розподілу зайнятості населення і містить заходи, що з одного боку будуть сприяти поповненню фінансових ресурсів банківських установ, а з іншого ці кошти будуть спрямовані на підвищення кредитно-інвестиційної привабливості відповідних галузей та територій;

- територіальна віддаленість від центру та низька насиченість небанківськими фінансово-кредитними інститутами, межування з територією іноземної держави (Росії) є додатковим аргументом реструктуризації економічних взаємовідносин з метою формування ефективної фінансово-кредитної інфраструктури для обслуговування відповідних фінансових потоків;

- діяльність місцевих органів влади має бути спрямовано не тільки на підтримку загальнодержавних програм реформування економічного простору країни, а й на вироблення та втілення регіонально адаптованих ефективних схем виявлення, реалізації та поповнення економічного потенціалу області та ін.

- комплектування кадрового складу банківських установ спеціалістами з відповідними теоретичними знаннями та практичними навичками за відповідним фахом (випускниками вузів банківської та інших фінансових спеціальностей).

2.3. Аналіз стану фінансування сільськогосподарських товаровиробників регіону

Прийнято вважати, що при створенні ринкового середовища з відповідною ринковою інфраструктурою вирішальну роль відіграють такі основні чинники як: створення належних механізмів дотримання еквівалентного обміну між товаровиробниками різних галузей; оптимальне забезпечення товаровиробників кредитними ресурсами; узгодження фіскальної і стимулюючої функцій оподаткування підприємств сектора; належний страховий захист

товаровиробників (з урахуванням підвищеного ризику господарювання), забезпечення належного рівня доходів суб'єктів господарювання та ін.

Ретроспективний аналіз реформування відносин в АПК України дозволяє зробити висновки, про те, що переважна частина процесу відбувається без належного вивчення його фінансових аспектів. Так, на думку президента Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, директора Інституту аграрної економіки, Академіка УААН П.Т.Саблука, реформування аграрного сектору здійснювалося "...в умовах фінансування переважно викривлених системою економічних законів", а тому в сьгоднішніх діях і програмах в рамках аграрної політики країни присутні "...багато суперечностей і непослідовність" [134, с.3-4]. А відтак подальші кроки як практиків, так і вчених-науковців досить вдало визначені професорами А.О.Єпіфановим та І.В.Сало, які вважають, що побудова ринкового механізму відносин в АПК нерозривно пов'язані з подальшим послідовним і поглибленим його обґрунтуванням (теоретичними і методологічними розробками), на основі накопичення потрібного практичного досвіду [47, с.138-143].

Основними суб'єктивними бар'єрами на шляху радикального реформування вітчизняного сільського господарства, перш за все, є колосальні затрати на виробництво, переробку, транспортування та зберігання виробленої продукції. Це спричиняє неефективне використання наявних матеріальних і фінансових ресурсів, зумовлює високу собівартість виробництва та зниження конкурентоздатності продукції. Безпорадність у вирішенні зазначених, а також ряду інших передумов кризових явищ в галузі, практично на 10 років (18 грудня 1990 року Верховна Рада України прийняла Постанову "Про земельну реформу") стримали позитивні зрушення в галузі, а на їх основі в суспільному секторі.

За обсягами реалізації продукції сільського господарства та товарів, що виробляються з неї у 1991 році його частка становила 40,1 % ВВП (або 95 млрд. крб. у порівняльних цінах 1986 р.). За цим показником галузь значно перевищувала такі стратегічні промислові підкомплекси: енергетичний, металургійний, машинобудівний та ін., забезпечуючи 95 % продовольчих ресурсів

та 2/3 всього фонду товарів народного споживання. В сільськогосподарських підприємствах було зайнято 7,6 млн. чоловік (близько третини всіх працюючих), а виробничі фонди оцінювали у 89 млрд. крб. (або 30 % від їх загальної вартості). Економічний результат господарювання 1991-2000 рр. характеризувався спадом, а 2001 р. аграрний сектор розпочав, маючи 12,4 млрд. грн. боргу із яких більше половини (6,4 млрд.) перед державою [134, с.6].

Загальнодержавний стан розвитку сільськогосподарського сектору, звичайно відображається на регіональних його сегментах і, водночас, локальний рівень галузі формує узагальнену картину її функціонування.

Сільськогосподарська діяльність у 2001 році в цілому стала прибутковою з рівнем рентабельності 9,1 % (у 2000р. – 9,0 %). Рентабельною є діяльність галузей рослинництва: 36,2 %, а збитковою – тваринництва: -9 % (за даними Мінагрополітики України), з загальної кількості підприємств 67 % (8,7 тис.) одержали прибуток у сумі 1,3 млрд. грн., що на 8,68 % менше проти минулого року (довідково у 2000 році прибуток одержали 8,6 тис. підприємств або 65 % їх загальної кількості, а сума прибутку сягала 1,4 млрд. грн.

Досягнуто незначного скорочення, порівняно з попереднім роком, кількості збиткових підприємств, яких налічується 4,3 тис. господарств або кожне третє (у 2000 році 4,5 тис. або 35 %). Згідно з розрахунками сільські господарства лише трьох областей в цілому завершують рік зі збитками, про що свідчать наведені в Додатку С.

Чистий прибуток у розрахунку на одне господарство, яке звітує, порівняно з минулими роками зменшився і склав 98,6 тис. грн. (у 2000 - 107,2 тис. грн.).

Однією із суттєвих змін, які сталися в аграрному секторі економіки Сумської області з початку його інтенсивного реформування (відповідно до Указу Президента України від 07.12.1999 р. [118]) є розширення інституційної бази агропродовольчого ринку. У сфері аграрного бізнесу масового розвитку набули нові організаційно-правові форми підприємництва.

У Додатку Т наведені кількісні характеристики динаміки становлення цих форм за 1999-2001 рр. (сформовано на базі звітних даних Головного управління

сільського господарства і продовольства в Сумській області). Привертає увагу той факт, що у процесі реформування КСП більша частина їх реорганізована в товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) (69,6 % від загальної кількості та 70,9 % від кількості господарств недержавної форми власності) та приватні (приватно-орендні) сільськогосподарські підприємства (14,8 % та 15,1 % відповідно). Досить масово на перших порах почали формуватися в аграрній сфері області акціонерні товариства). При цьому вагомим соціально-психологічним бар'єром залишилося те, що знов створені сільськогосподарські підприємства отримали "у спадщину" не адекватні вимогам ринкового середовища внутрішні організаційні структури зі старими формами виробничих підрозділів і застарілою психологією менеджменту. Наступна реструктуризація (виробнича, організаційна, управлінська), а також більш глибоке осмислення правових засад підприємництва призвели до зменшення популярності даного виду колективного господарювання на селі (в 2001р. чисельність мінус 69,2 %). Нового відродження набули кооперативні форми (+17 підприємств за період, що вивчається) як одна із прогресивних при ринкових засадах агро підприємництва.

Альтернативною вище зазначеній формі господарювання стали фермерські господарства, які незважаючи на свій маргінальний статус (лише близько 3 % валового виробництва галузі) сприяли вияву і реалізації підприємницької активності найбільш прогресивної частини сільського населення, при цьому складаючи конкуренцію традиційним виробникам на ринках окремих видів сільськогосподарської продукції (цукрових буряків, молока та молочних продуктів та ін.).

Змінилося становище та роль особистих селянських господарств (ОСГ), збільшився їх вплив на загальні обсяги виробництва і реалізації продукції в аграрному секторі. При цьому відхід великих колективних сільгоспідприємств з ринку деяких видів продукції дозволив заповнити цю нішу ОСГ, відтак попит на їх продукцію збільшився, а самі "підсобники" почали збільшувати темпи товарного виробництва.

Доповнюючи кількісний аналіз кон'юнктури аграрного ринку Сумської області варто відзначити появу та функціонування таких установ як фірмові магазини сільськогосподарських підприємств (станом на кінець 2001 р. близько 200 один.), торгові будинки (18), кредитні фермерські спілки (2), інвестиційна компанія, акціонерна лізингова компанія, фонд підтримки підприємців-початківців. Формується також мережа приватних машинно-тракторних станцій (МТС). Централізоване посередництво при купівлі-продажу сільськогосподарської продукції базується на роботі товарої біржі "Сумиагробіржа" (із запровадженням форвардної торгівлі та реєстрації зовнішньоекономічних контрактів) та сільськогосподарських аукціонів.

Результати аналізу динаміки базових показників використання ресурсного потенціалу агросектору області дозволяють попередньо стверджувати той факт, що започатковані економічні механізми мають бути в більшій мірі спрямовані на забезпечення підвищення ефективності виробництва і стимулювання продуктивності праці. Адже нинішній стан дозволяє досягти лише 35,9 % рівня віддачі земельних, матеріальних та трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств (Додаток У).

Іншими словами, 10-річний період господарювання відзначається значними спадом базових показників практично до їх від'ємних значень (особливо в 1995 – 1999 рр.) та частковим виходом із затяжної кризи (2000 – 2001 рр.) (в основному через суттєві зміни в об'ємі доходів та витрат, а також значного скорочення значень абсолютних показників ресурсозабезпечення (площі сільськогосподарських угідь, вартості фондів, чисельності працівників та ін.).

Нестійкий фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств, обмежені можливості державних органів в наданні необхідної кредитно-інвестиційної допомоги настановлюють на висновок про необхідність подальшої структурної перебудови аграрного сектору з одночасним залученням відповідних фінансово-кредитних установ. Впровадження лізингових та кооперативних (через кредитні спілки) фінансово-кредитних схем поки що не дали значних позитивних зрушень у забезпеченні стійких грошових надходжень

в галузь для реалізації інвестиційних програм, розвитку виробництва і товарно-грошових відносин.

Нормальний стан функціонування суб'єкта підприємництва будь-якої сфери діяльності в умовах становлення ринкової економіки пов'язаний із збалансованістю його фінансових ресурсів. Проте, як показують результати дослідження їх структура для сільськогосподарських товаровиробників Сумської області постійно змінюється під впливом різноманітних факторів.

Організаційно-економічний аналіз стану аграрної галузі регіону проведений нами на базі дослідження показників зведених звітних документів Головного управління сільського господарства і продовольства в Сумській області. Увага була зосереджена на визначенні рівня розвитку сільськогосподарських підприємств як потенційних клієнтів банківських установ на основі аналізу даних, що характеризують їх з виявленням динамічних тенденцій та оцінки перспективності сектору в режимі розрахунку відповідних коефіцієнтів.

Аналіз середньорічних складу (розміщення) та структури активів, походження капіталу та природи зобов'язань агропідприємств за останні чотири роки (1998–2001 рр.) дозволив виявити як самі зміни так і причини їх позитивного чи негативного походження.

Сформований обсяг сукупних активів за період зменшився в основному через скорочення капіталовкладень та значний знос відповідних виробничих фондів. Як вже зазначалося система відносин, що почала своє становлення в останні два роки, сприяла, по-перше, покращенню фінансових результатів господарювання (вихід із зони загальної збитковості, підвищення рентабельності господарювання), а по-друге, стимулюванню господарюючих суб'єктів до активізації своїх зусиль на пошук прийнятних форм і методів ведення агробізнесу. Однак збільшення обсягів запасів готової продукції, вартості незавершеного виробництва, дебіторських вимог до своїх контрагентів, вказує, з одного боку на збільшення основного виробництва, а з іншого на застарілий характер існуючих виробничих технологій, схем реалізації продукції та потоків грошових коштів. Підвищенню обсягів оборотних і, зокрема, високоліквідних

активів, сприяють в основному спроби втілення вексельної форми розрахунків та звернення до зовнішнього фінансування з метою подолання поточних розривів в надходженні реальних грошових коштів (див. рис.1 Додатку Ф).

Однак подібні вливання не сприяють оновленню та модернізації основних виробничих фондів кількісно-якісний склад яких характеризується погіршенням. Середньорічний рівень зносу становить близько 40-50 %, в той час як коефіцієнт оновлення основних засобів вказує практично на відсутність даного процесу – 0,03 – 0,05. Вкрай незначну частку становлять довгострокові і короткострокові фінансові вкладення, що свідчить про відсутність у агропідприємств реальної можливості фінансової участі у інвестпроектах та дочірніх установах. Призводить до цього і відсутність в країні ефективно функціонуючого фондового ринку.

Аналіз структури джерел фінансових ресурсів свідчить про ріст частки залучених та запозичених при щорічному скороченні власних коштів підприємств. При цьому статутний та цайовий фонди здебільшого виражаються основними засобами. Рівень додаткового капіталу слабо сприяє активізації процесів рефінансування оскільки його складові, в основному, теж набувають матеріальної, а не грошової форми вираження (див. рис.2. Додатку Ф).

Структура кредиторської заборгованості сільськогосподарських товаровиробників Сумської області характеризується найбільшою питомою вагою в довгостроковому вимірі (після реструктуризації податкових боргів) – фінансових зобов'язань довгострокового характеру; в короткостроковому – заборгованості перед постачальниками та працівниками. Значно зменшилась заборгованість перед страховими компаніями – вартість страхових послуг для аграріїв є ще досить високою, а механізм компенсації ще досить “сирий” і до кінця не відпрацьований. Збільшення обсягів заборгованості пере банками на 7 % не викликало відчутних змін у загальній структурі активів (див.рис.1.Додатку Х).

Варто зазначити, що списання заборгованості сільськогосподарських підприємств області, що проводилося протягом 1998-2001 рр., носило різний характер (див. рис. 2. Додатку Х).

Зміна акцентів короткострокових і довгострокових зобов'язань на межі 1999-2000 рр., пов'язана, в першу чергу, із запровадженням нових схем розрахунків по банківських кредитах та партнерських договорах з постачальниками. Реструктуризація заборгованості перед державою, призвела до переведення значних сум поточного боргу в довгострокові зобов'язання.

Незважаючи на вжиті державою заходи щодо стабілізації економічного середовища сільськогосподарських підприємств, запровадження "пільгового" режиму погашення боргів, значну питому вагу в поточній заборгованості становили розрахунки з державою з податкових платежів. Попри загально існуючу довгий час думку про державне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними ресурсами, слід зазначити, що частка бюджетних позик є незначною в порівнянні із заборгованістю перед постачальниками. Практично в 2 рази збільшились надходження коштів в режимі банківського кредитування. Водночас організаційно-управлінська реструктуризація сільськогосподарських товаровиробників області сприяла скороченню боргових зобов'язань останніх перед своїми працівниками (див. рис.1. Додатку Ц).

Серед галузей сільського господарства прибутковою залишалася лише продукція рослинництва (рівень рентабельності в 2001 р. 30,6 % , в 2000 р. - 54,5 %), тому покриття збитків в інших галузях та погашення боргів значною мірою залежать від результатів її реалізації. Таким чином, вартість ресурсів, обсяг виробництва, реалізаційна ціна є чи не найголовнішими чинниками погашення заборгованості за умови, що інші фактори підприємницького середовища є стабільними й сприятливими, а невиконання зобов'язань протягом одного року збільшує заборгованість у наступному році. Крім того, суми заборгованостей збільшують пені, штрафи, інші санкції. У цілому питома вага збиткових господарств становить на початок 2002 року майже 45 %. Сільськогосподарські підприємства рідко можуть обійтися власними фінансовими ресурсами. При значній тривалості періоду від початку виробництва до одержання виручки від реалізації існуючі власні джерела не в змозі покрити поточні витрати. "Капітал"

складають в основному статутні та пайові фонди, в більшості випадків сформовані шляхом звичайної оцінки майна колективних сільськогосподарських підприємств, з виділенням відповідної частки його працівникам та пенсіонерам. Пайові внески теж носять матеріальний зміст і, в основному, являються частиною матеріально-технічних засобів колишніх державних господарств, реорганізованих у відповідні форми пайових товариств. В силу гальмування процесу реальної реорганізації із створенням механізмів управління власністю та включення до її складу основного компоненту – землі, власні джерела поповнення ресурсної бази галузі залишаються “мертвими” статтями балансу без відчутного впливу на стан як грошових потоків так і якісного складу фондів основних засобів. Тринадцятивісотковий рівень рентабельності підприємств, не сприяє формуванню в належних обсягах резервних накопичень, в т.ч. у відповідності з порядком функціонування господарських товариств (наприклад, акціонерного товариства). А від так менше 1 % резервних фондів та трохи більше 1,5 % поточних фінансових вливань не сприяють збільшенню обсягів власного капіталу сільськогосподарських підприємств регіону (див. рис. 2. Додатку Ц).

Таким чином, нестійкий фінансовий стан аграрних підприємств Сумської області, обмежені можливості держави в наданні їх необхідної прямої фінансової діяльності зумовлює необхідність реформування аграрного сектору з одночасним залученням відповідних фінансово-кредитних установ, що забезпечуватимуть ефективну акумуляцію та оптимальне інвестування фінансових ресурсів. В першу чергу, такими інститутами мають стати банківські заклади як одноосібно, так і через створення агропромислово-фінансових формувань.

У 2000 році для аграрного сектору в Україні запроваджено механізм здешевлення кредитів через часткову компенсацію комерційної ставки, що дозволило, за даними Мінагрополітики, в тому ж році залучити 818 млн. грн., а в 2001 році – 2,8 млрд. кредитних коштів. Однак, незважаючи на високий рівень повернення кредитів (91-93 %), банки продовжують вважати кредитування сільського господарства високо ризиковим і справляють 19-28 % і більше річних. Практично не вирішеною залишається проблема довгострокового кредитування

для формування основних засобів. Важливим чинником у цій справі звичайно має стати земля. Використання її як заставного капіталу може забезпечити для аграрного сектора – доступність до кредитних ресурсів. Звичайний кредитний процес передбачає оцінку банком кредитоспроможності та платоспроможності потенційного позичальника. Від результату подібного аналізу в значній мірі залежить сума кредиту і розмір плати за користування ним.

В загально обласному масштабі агросектор із року в рік знижує кредитну привабливість з позиції показників фінансового стану підприємств. Навіть якщо брати до уваги останні два “прогресивні” (2000 – 2001) роки ситуаційна тенденція підтверджує зазначений факт. Вибрані основні коефіцієнти, які визначають рівень ліквідності, фінансової стійкості та ефективності фінансово-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, із загальноприйнятими порядками розрахунку (на базі вивчення методик, що застосовуються банківськими установами регіону) наведені в формі таблиці Додатку Ч.

Усереднення підходу до оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств Сумського регіону в загальній мірі згладжує об’єктивний рівень ситуації, однак закономірність її погіршення відображає і відповідний спад в якості кредитних банківських вкладень в галузь (більше 60 % портфелю - нестандартні кредити) та загострення питання ризику співпраці в цьому напрямку (в середньому четверта частина зазначеної групи – безнадійні позики). Відтак мало шансів залишається і у інститутів інвестиційного (в значенні довгострокового капіталовкладення) обслуговування агропідприємств. Результати дослідження інвестиційної привабливості цінних паперів підприємств галузі вказують на те, що на першому місці знаходяться обслуговуючі підприємства, а сільськогосподарські товаровиробники – на останньому.

Поступово набуває розповсюдження така форма товарного кредитування як лізинг. На сьогоднішній день в Україні функціонують окремі фірми з високою ліквідністю, яким зарубіжні інвестори безпосередньо надають у лізинг машини, обладнання, сільгосптехніку. В рамках таких відносин укладаються договори про довгострокову оренду з правом викупу (фінансового

лізингу). Прикладом такого співробітництва можуть вважатися схеми, які реалізовані між фірмою “Track Leasing Overt LTD” (Великобританія) та ПФК “Райз-інвест”; запроваджені на кшталт США та Канади сучасні технології компанією “Global A. M. and enterprises LTD” та інші.

В свою чергу, вітчизняний аспект подібних відносин супроводжується рядом суперечностей, особливо в межах регіональної відособленості. Банківські установи вбачають у використанні лізингових схем фінансування як можливість розширення спектру послуг, так і варіант сприяння сільськогосподарським товаровиробникам при виході із ситуації, що склалася із формуванням виробничо-ресурсної бази галузі. Однак, постійне нарощування обсягів лізингових операцій, передбачає зазвичай поступове витіснення ненадійних клієнтів, а відтак, з урахуванням фінансового стану агропідприємств області обмеженість доступу до даної послуги для значної більшості аграріїв. Грошові кошти товаровиробників залишаються одним із найменш вагомих фінансових ресурсів банківських установ. Вони становлять лише 1,5 – 2,5 % від обсягів залишків на відповідних банківських рахунках. Практично 100-відсотково це ресурси нестабільного (поточного) характеру користування. Відтак не приходиться говорити про формування системи внутрігалузевого фінансового обслуговування (особливо для сільськогосподарських товаровиробників). Банківські установи стають посередником не передачі коштів від одного агроформування до іншого, а інститутом, що залучає їх у підприємств однієї галузі чи населення спрямовує в агросектор з низьким рівнем віддачі. Вже згадуванні вище особливості господарювання підприємств галузі в поєднанні із економіко-організаційним станом ведуть до утворення системи фінансово-ресурсних потоків, головною вихідної ціллю яких стає подолання поточних фінансових проблем по придбанню матеріально-технічних засобів, виконання боргових зобов'язань попередніх періодів перед контрагентами (в т. ч. і державою), сплатою нових поточних зобов'язань (податкових, по заробітній платі, перед акціонерами і учасниками) та ін. (Додаток III).

Фінансування сільськогосподарських підприємств Сумської області в період 1997-2001 рр. здійснювалося з різних джерел (власних та залучених). Однак, як показали результати аналізу зважених показників рівнів виробництва валової продукції, доходів отриманих від реалізації та затрат понесених господарствами в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь, виробничий потенціал галузі в перспективі може бути підвищений.

Для визначення рівня впливу фактору фінансування сільськогосподарських товаровиробників (в розрізі по районах) Сумської області, були взяті для розрахунків дані обсягів фінансування підприємств (Додаток П), виробництва валової продукції, отриманих доходів за рік господарювання та понесених затрат зважених на одиницю площі сільськогосподарських угідь (Додаток Ю). Побудувавши залежність всіх вище перерахованих показників через функції рівнів доходності та витрат на 1 га в рамках валового виробництва (Додатки Я – АА) отримали графічні моделі тенденцій, характерних для відповідних процесів діяльності сільськогосподарських товаровиробників в 1997-2001 рр. Графік зображений на рис. 2.3.1. дає підстави стверджувати, що доходність залежить від розміру валового виробництва – із збільшенням обсягів отриманої продукції на 1 га сільськогосподарських угідь росте рівень доходів виробника від реалізації. Усереднений рівень такої залежності відображає лінія тренду побудована на основі фактичних полі локальних показників підприємств району протягом п'яти періодів, які взяті до уваги.

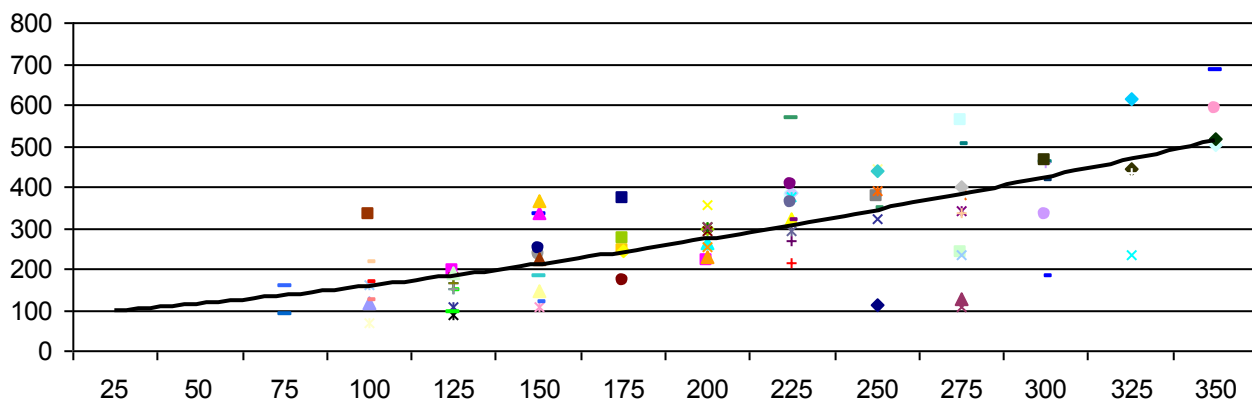

Рис. 2.3.1. Графік залежності доходності від обсягів валового виробництва

Подібну залежність доводиться спостерігати і при вивченні даних про обсяги понесених витрат сільськогосподарськими підприємствами для отримання відповідних показників валового виробництва. Тенденція має більш прямолінійний характер і прийняті до уваги значення розміщені по площині графіку більш наближено до лінії тренду (див. рис. 2.3.2):

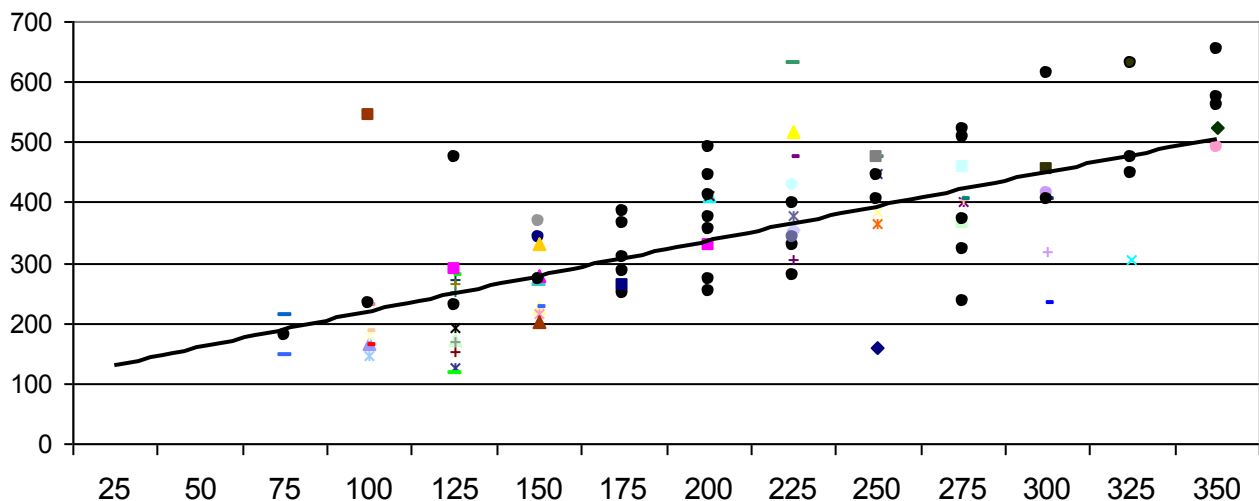

Рис. 2.3.2. Графік впливу обсягів витрат на рівень валового виробництва

Враховуючи фінансовий стан сільськогосподарських підприємств області, результати їхньої діяльності в рамках виявлення тенденції за 1997-2001, нами була побудована модель екстраполярного бачення взаємозв'язку між обсягами валового виробництва та фінансовими результатами. На графіку рис. 2.3.3. використовуючи фактичні дані про досягнуті в останні п'ять років фінансові результати, зображений напрямок можливих досягнень товаровиробників галузі при збереженні діючих умов господарювання (в т.ч. і забезпечення фінансовими ресурсами).

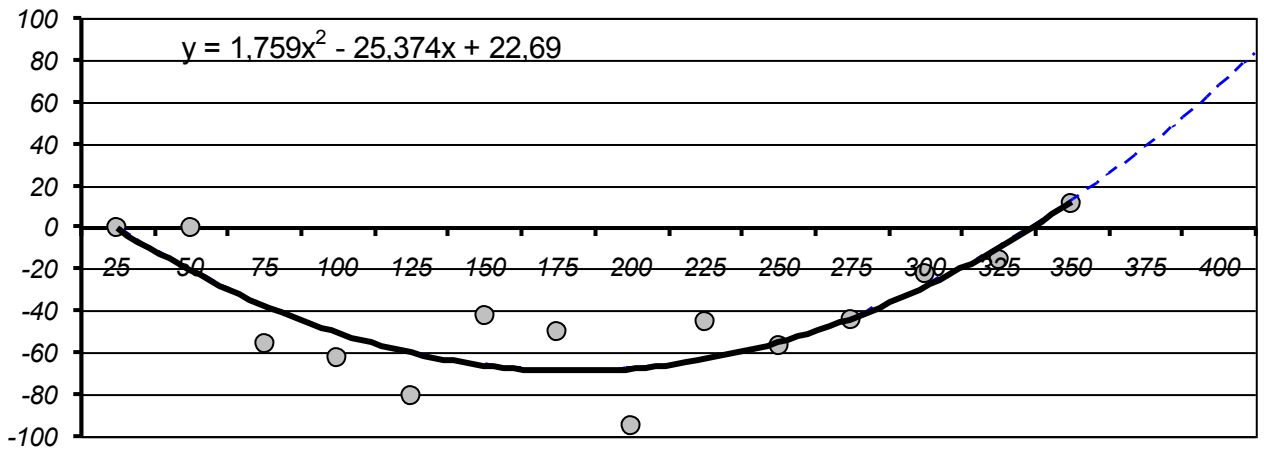

Рис. 2.3.3. Модель екстраполяції фінансових результатів в залежності від рівня валового виробництва сільськогосподарських товаровиробників Сумської області

Відповідно задача банківських установ за таких умов полягає у виробленні та доведенні до аграріїв таких форм фінансового оздоровлення, які б сприяли як поповненню поточних грошових накопичень так і створювали базу (оновлення основних засобів, формування резервних фондів) для покращення фінансово-виробничого стану підприємств в системі інтеграційних перетворень галузі на стійкий інвестиційно-привабливий сектор економіки області.

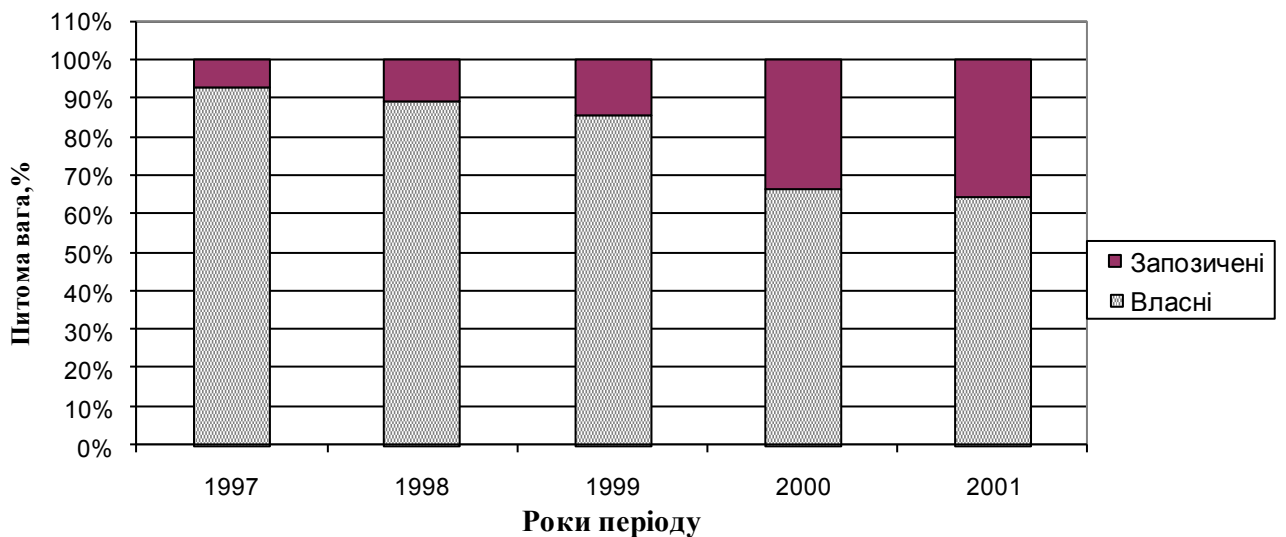

Рис. 2.3.4. Динаміка структури джерел фінансування сільськогосподарських підприємств області

Адже як видно з діаграми зображеної на рис. 2.3.4. є очевидним фактом збільшення частки фінансових ресурсів, що надходять із запозичених джерел. При цьому, як вже відзначалось, ростуть і обсяги фінансування сільськогосподарських товаровиробників з боку установ банківського сектору, що в підсумку має найти своє відображення на показниках фінансового стану господарств.

Реформовані сільськогосподарські підприємства, як правило, не є початківцями, оскільки мають і майно, і продукцію. Тому не менш важливим фактором осучаснення умов господарювання в аграрній сфері є надійність менеджменту суб'єктів господарювання та його відповідальність.

З фінансової позиції поживлення кредитних чи інвестиційних вкладень можливе не тільки при певних гарантіях держави (наприклад, компенсаційних, що діють на сьогодні), а й неабияке значення при поширенні кредитних взаємовідносин має страхування застави майна та забезпечення його недоторканості. Але вартість послуг страховиків є досить високою, спектр їх порівняно обмежений, умови виплати страхових компенсацій не конкретизовані, с механізм недоторканості застави поки що не створений. Прогресивним кроком в останньому напрямку може стати поява та законодавче врегулювання введення банківськими установами нового заставного інструменту при кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників – складської розписки. Використання її в кредитних процесах – це світова практика. Але застосовувати цей документ, з відповідними правовими та економічними наслідками можна лише при умові, що він юридично чинний і, відповідно, передбачає юридичну відповідальність тих, хто ним користується.

Здоровий ефективний ринок складається як мінімум з трьох основних груп учасників – виробників сільськогосподарської продукції, споживачів чи переробних підприємств та інститутів які готові компенсувати фінансові ризики перших і других, беручи участь у цивілізованій біржовій грі. Відсутність умов для належного функціонування будь-кого із зазначеної трійці деформує загальноекономічний ринковий механізм відносин. При чому органи державної влади мають сприяти забезпеченню комплексного характеру вироблення

зазначених умов, а не почергово “підштовхування” окремі групи до активізації діяльності з метою підтримки життєздатності інших.

Аграрний сектор в силу своєї стратегічної сировинно-харчової привабливості залишається потенційним сегментом ринку фінансово-кредитних проектів, проте тенденція зниження ціни на ресурси, що пропонуються, є тимчасовим маркетинговим кроком його захоплення, реалізація якого до кінця не обґрунтована через відсутність ряду правових тлумачень та юридично закріплених схем відносин (механізмів використання податкової застави майна боржника, гарантування кредитів (застави), повернення боргів, удосконалення інфраструктури ринку тощо).

Виважена банківська політика щодо фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників має будуватися на ринкових засадах з урахуванням особливостей аграрної сфери господарювання та посилення регіональної складової процесу. В ситуації коли фінансово-кредитна інфраструктура здійснює обслуговування на загальних умовах, без спеціалізованих методик виявлення прийнятних потенційних позичальників, лише в окремих випадках залучення спеціалістів відповідного профілю (юристів, оцінників майна, що пропонується в заставу, страховиків та ін.) актуальним стає реструктуризація відносин на засадах створення спеціалізованих місцевих банків з довгостроковою цільовою стратегією. Реформування взаємодії аграрних товаровиробників і установ банківської сфери Сумської області, як і країни в цілому, зумовлює необхідність популяризації та активізації різноманітних елементів фінансового управління, з урахуванням реальної економіко-правової ситуації в рамках цільової програми її покращення. Елементом подібного осучаснення може стати створення спеціалізованих фінансово-кредитних установ банківського типу при запровадженні ефективних схем акумуляції довгострокових грошових накопичень і механізмів їх подальшого інвестування за відносно низької вартості та залучення сторонніх інвесторів для підтримки економічного відтворення через використання землі в якості базового додаткового джерела надходжень фінансових ресурсів в рамках реалізації

адаптованих іпотечних кредитних моделей. Інтеграція фінансового та агро-промислово-виробничого капіталів сприятиме формуванню умов для диверсифікації ризиків кредитно-інвестиційного та депозитно-розрахункового обслуговування банками товаровиробників і підприємств, що переробляють сільгосппродукцію в межах застосування комплексності функціонування бізнес-суб'єктів реального сектору економіки регіону та інфраструктурної сфери, що в певній мірі сприятиме подоланню диспаритету їхніх взаємовідносин та можливостей.

2.4. Сутність, передумови та необхідність впровадження іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників в Україні

В світовій практиці проблема залучення банками засобів для довгострокових іпотечних кредитів вирішується, в основному, в межах двох основних моделей: депозитної моделі інституту (коли основним джерелом є залучення коштів клієнтів на поточні рахунки та депозити), а також моделі іпотечного банку (коли основним джерелом коштів є продаж боргових і запозичених зобов'язань на вторинному ринку приватним інвесторам). Обидва джерела можуть бути застосовані в рамках однієї фінансово-кредитної установи, при цьому допускається відмінність способів та строків їх залучення із відповідними аспектами активних операцій по довгостроковому кредитуванню.

В різних країнах із урахуванням відповідних відмінностей в умовах та традиціях, а також особливостей законодавства, під дією яких формується фінансовий ринок, ці дві моделі переважають в тій чи іншій мірі. Так, наприклад, в Німеччині і Франції найбільшого розповсюдження набула схема накопичувальних контрактів при підтримці держави через різного роду премії та податкові пільги по довгострокових (від 2 до 7 років) депозитах. Фінансові запаси, що формуються через систему накопичень є відносно дешевими і спрямовуються на надання відносно дешевих цільових (наприклад, житлово-будівельних) кредитів,

оскільки грошові потоки при цьому носять замкнутий характер і практично не залежать від змін вартості ресурсів на загальному фінансовому ринку країни. Але навіть в цих країнах (з урахуванням активної підтримки з боку держави) кредитних ресурсів, сформованих через накопичувальні схеми, недостатньо для фінансування всього ринку довгострокових іпотечних кредитів. Значний обсяг коштів для фінансування проектів надходить через іпотечні банки, які продають свої боргові зобов'язання, забезпечені виданими іпотечними кредитами на фондовому ринку.

Найбільшого розповсюдження набула дана модель в США, де при участі урядових органів було створено ряд національних фінансових інститутів типу “Фені Мей”, “Фреді Мак”, які регулюють і підтримують вторинний ринок іпотечних цінних паперів або безпосередньо придбаваючи іпотечні кредити у банків, або надаючи свої гарантії по відповідних цінних паперах, що емітуються банками. Розвиток подібної моделі не заважає при цьому реалізації інших способів мобілізації банками ресурсів для кредитування, що як найефективніше сприяють вирішенню проблеми урівноваження банківських активів та пасивів по строках і зниженню рівня ризику ліквідності. Варто зазначити, що подібна модель організації ринку вводить додаткові заходи захисту інтересів як інвесторів, так і всіх інших учасників ринку, включаючи самі банки та їхніх позичальників, оскільки процес придбання кредитів чи надання гарантій по іпотечних цінних паперах вимагає чіткої організації і стандартизації всіх процедур і операцій по іпотечному кредитуванню, що визначає наявність строгого контролю за банками з боку не тільки органів банківського нагляду, а й з боку перерахованих вище фінансово-кредитних інститутів.

З метою виявлення максимально адаптованих схем функціонування реального іпотечного ринку в Україні та визначення тенденцій розвитку його в перспективі в межах досягнутих рівня та ресурсного потенціалу банківських установ, обґрунтування базових передумов формування механізмів фінансування сільськогосподарських товаровиробників під заставу основного виду їх

нерухомості – землі з активізацією обігу відповідних цінних паперів, нами проведений узагальнюючий аналіз роботи банків - операторів іпотечного ринку.

Якісний аналіз ринку кредитів, які мають ознаки іпотечних, тобто наданих під заставу нерухомості ускладнюється не тільки законодавчою невизначеністю необхідних складових іпотечного ринку, але й недостатньою інформативністю форм звітності та обліку вітчизняних банків.

Так, наявні форми періодичної статистичної звітності банків перед НБУ взагалі не містять інформації про довгострокові та середньострокові кредити. Інформація про стан активів і пасивів, що відображається в звітах, дає можливість оперувати даними лише по фінансових ресурсах, залучених та розміщених на строки “до” та ”понад 365” днів, що є достатньою для ґрунтовного аналізу ринку. Це свідчить про невикористання вітчизняними банківськими установами аспектів світової практики градації активів та пасивів за строками на: короткострокові - до 1-го року, середньострокові - від 1-го до 3 – 5-ти років, та довгострокові – понад 3-5 років з відокремленням в обліку кредитів, які забезпечені іпотекою.

Діючим планом рахунків, що застосовується для обліку банківської діяльності в Україні, не передбачений окремий облік саме іпотечних кредитів, головною ознакою яких є засіб забезпечення - іпотека, тобто застava нерухомості. При цьому значна кількість банків сьогодні вже виділяє такі кредити в аналітичному внутрішньобанківському обліку. Практичними аспектами, що обґрунтовують доцільність такої градації є не тільки специфіка пруденційних вимог до таких активів та кредитних установ, які їх формують, але й особливі механізми їх рефінансування, характерні для функціонування дворівневої моделі іпотечного ринку, яка вважається експертами найбільш придатною для українського економічного середовища. Існуючі у світі підходи до визначення рейтингу фінансових установ іноді навіть передбачають можливість встановлення більш високого його значення для активів, пов'язаних з іпотекою, ніж рейтинг самої установи на балансі якої вони знаходяться. Слід також зауважити, що ідентифікація кредиту, забезпеченого нерухомістю, як іпотечного, потребує його підведення у відповідність певним стандартам, які також встановлюються з

огляду на умови та механізми рефінансування, що закладені в основу діючої іпотечної фінансової системи.

Проте, положеннями того ж таки плану рахунків банків передбачено окремий облік довгострокових кредитів юридичним та фізичним особам наданих на купівлю нерухомості, її будівництво та освоєння землі. Тобто, враховуючи необхідність мінімізації ризику неповернення боргу такі кредити, як правило, забезпечені заставою нерухомості. А відтак в якості джерела для дослідження стану ринку іпотечних кредитів морже бути використана лише інформація відображена по рахунках обліку:

- 2073 (A) – “Довгострокові кредити на будівництво та освоєння землі, які надані суб’єктам господарської діяльності”;
- 2074 (A) – “Довгострокові кредити на купівлю будівель, споруд, обладнання та землі, які надані суб’єктам господарської діяльності”;
- 2213 (A) – “Довгострокові кредити, які надані фізичним особам на будівництво та освоєння землі”;
- 2214 (A) - “Довгострокові кредити, які надані фізичним особам на купівлю будівель, споруд, обладнання та землі”.

При проведення аналізу доцільно також враховувати практику (інформацію) вітчизняних банків щодо надання ними довгострокових кредитів в іноземній валюті фізичним особам на придбання житла та товарів довгострокового споживання з картковими рахунками:

- 2200 (A) – “Рахунки за овердрафтом фізичних осіб”;
- 2201 (A) – “Кредити під платіжні картки, які надані фізичним особам”.

Питома вага саме іпотечних кредитів була з’ясована шляхом дослідження даних групи банків, які є головними операторами цього ринку з подальшою екстраполяцією результатів на решту банків. Не враховувалась практика встановлення сукупних лімітів на банки-контрагенти (особливо лімітів міжбанківського кредитного ринку) забезпечених заставою нерухомості, яка належить банкам-позичальникам або їх майновим поручителям.

Поряд з перерахованими розрахунково-обліковими характеристиками, ситуація в країні з розвитком іпотечних схем обслуговування банками своїх клієнтів характеризується також наступними проблематичними аспектами втілення даної довгострокової системи фінансування реального сектору економіки:

- недосконалість сформованої нормативно-правової бази, що забезпечує сприятливі умови розповсюдження іпотечного кредитування;
- обмеженість інституційної інфраструктури іпотечного ринку;
- відсутність повноцінних передумов для розвитку вторинного ринку іпотечних кредитів;
- невизначеність, а відповідно не відпрацьованість прийнятних форм участі громадян в іпотечних програмах;
- низький рівень навчально-прикладного сприяння розвитку іпотечних засад банківського обслуговування із-за обмеженості організації систем навчання спеціалістів банків та інших суб'єктів ринку іпотечного кредитування стандартам і процедурам, а також пов'язаних з іпотекою видам діяльності (оцінці нерухомості, обліку майнових прав, обліку об'єктів нерухомості та ін.).

Однак, навіть зважаючи на згадані перешкоди повноцінного функціонування іпотеку в економіці країни, взагалі, та в окремих сферах господарювання, зокрема, варто визнати загальні стартові тенденції, визначені на основі виділених і проаналізованих даних про фактичний стан процесів.

Так, за неповний звітний період 2002 року загальна сума кредитів, надання яких носило характер іпотечних, по банківській системі України становила 1 655 млн. грн., і в порівнянні з даними на початок досліджуваного періоду зросла на 81%, або на 742 млн. грн. Банки починають активно використовувати іпотеку для забезпечення кредитів як для корпоративних клієнтів (комерційні кредити), так і для фізичних осіб (споживчі кредити) (див. рис. 2.4.1.) При цьому кредити, що забезпечені споживчою іпотекою (в основному житлові), зросли на 87 % і становили 550 млн. грн., кредити забезпечені комерційною іпотекою зросли менше (на 78 %), і становили на кінець періоду 1 105 млн. грн. Визначені темпи

зростання іпотечного кредитування свідчать про намагання українських банків не тільки мінімізувати вплив кредитного ризику, але й більш ширше диверсифікувати активи по строках надання в бік збільшення їх терміну навіть із зменшенням їх доходності.

Протягом 2002 року також змінювалися умови кредитування

- в аспекті плати за користування коштами в бік зниження - в іноземній валюті - з 18 % до 12-14 %; в національній валюті - з 27 % до 21%,
- в аспекті строковості надання в бік збільшення - в середньому з 3-5 років до 7-10 років.

Слід відмітити, що, переважно, в практиці українських банків при даному виді обслуговування в кредитних угодах не передбачається мораторій на дострокове повернення кредитів.

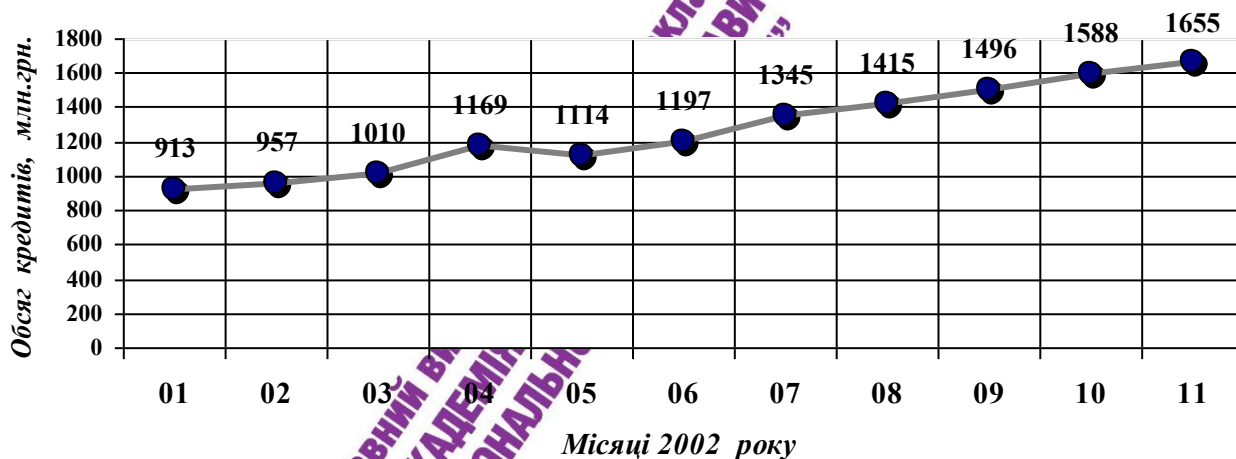

Рис.2.4.1. Динаміка обсягів комерційних та споживчих іпотечних кредитів виданих банками України у 2002 році

Комерційною іпотекою, як правило, забезпечуються кредити в національній валюті юридичним особам на відносно невеликі терміни від 1 до 3-х років. При цьому, така іпотека не є єдиним забезпеченням цих кредитів, а відсоткові ставки можуть сягати 25-30 %.

Переваги, якими мотивують в банках поширення довгострокового кредитування населення в іноземній валюті (в основному дол. США) полягають не тільки в намаганні мінімізувати певні валютні ризики, але в тому, що розрахунки на вторинному ринку житлової нерухомості традиційно проводяться в

іноземній валюті. Обсяги вторинного ринку такої нерухомості значно перевищують обсяги первинного, хоча динамічний характер змін за період 1997 – 2001 рр. відзначається ростом обсягу первинного ринку (+ 87,5 %) та зменшенням масштабів вторинного (- 4,4 %) про що яскраво свідчить зміст діаграми, наведеної на рис. 2.4.2.

Взагалі, наприкінці 2002 року житлові іпотечні кредити, надані в іноземній валюті, становили еквівалент близько 276 млн. грн. і трохи перебільшили за обсягами такі кредити в національній валюті - 274 млн. грн., при існуючій тенденції до їх зростання.

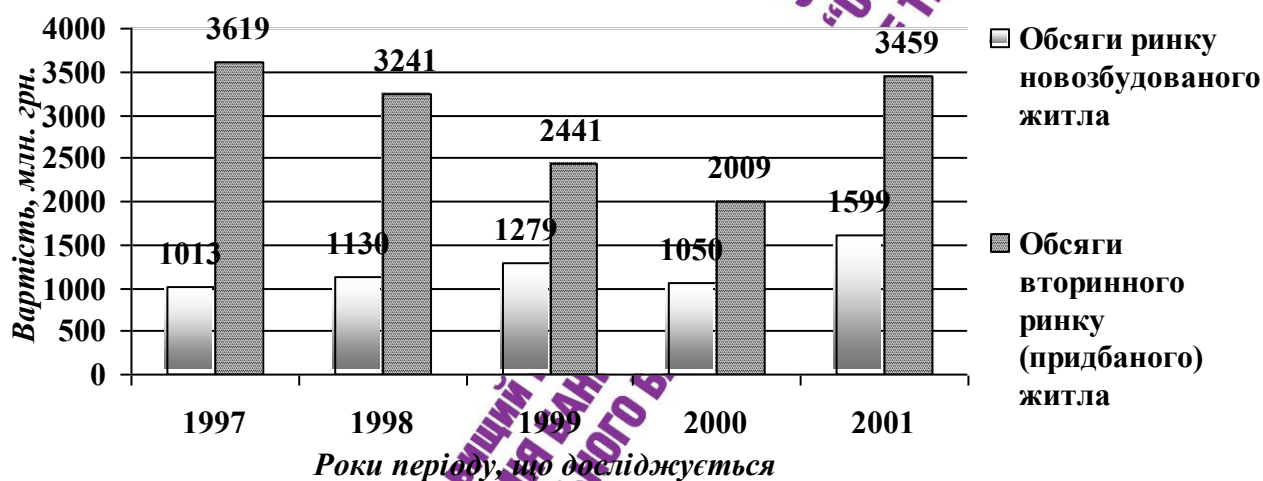

Рис. 2.4.2. Динаміка обсягів первинного (новозбудованого) та вторинного (придбаного) ринку (житла)

Зростанню обсягів іпотечних кредитів, номінованих в національній валюті, заважає брак таких інструментів управління ризиками, як індексація основного зобов'язання та використання плаваючої процентної ставки. В певній мірі цьому протидіє недостатня об'єктивність (прогнозованість) певних показників, які придатні для використання в якості індикаторів - облікова ставка, індекс інфляції, доходність ліквідних базових фондових інструментів і т.п. та певні особливості механізмів курсоутворення національної грошової одиниці.

Також заважає невизначеність з цього приводу законодавчих та нормативних актів, тобто існують ризики, пов'язані з оскарженням позичальником індексованої суми боргу або процентів, як умови, що потребує окремого письмового погодження. Вирішення зазначених проблем є однією з передумов кількісного та якісного розвитку іпотечного ринку.

Зростанню житлових іпотечних кредитів відчутно сприяють корпоративні стосунки окремих банків та компаній, які займаються будівництвом житла. Тобто контрольоване банком кредитування будівництва житла, як джерело фінансування на перших етапах, поступово приймає форми кредитування безпосередніх інвесторів із забезпеченням права вимоги за інвестиційними договорами, яке після закінчення будівництва забезпечується іпотекою житла.

Слід зауважити, що наявні світові тенденції свідчать про те, що сучасні іпотечні ринки формуються в основному зобов'язаннями, забезпеченими житловою іпотекою. Але сьогодні в практиці банків комерційна іпотека в якості забезпечення має значні переваги.

Взагалі, кредити юридичним особам під забезпечення комерційною нерухомістю мають специфіку, яка заважає стандартизувати такі кредити та використовувати притаманний іпотечним фінансовим системам інструментарій. Це, перш за все, галузеві ризики та ризики, пов'язані з визначенням та прогнозуванням ринкової ціни на таку нерухомість.

Найбільша частка ринку житлових іпотечних кредитів належить АКБ "Аркада" 18 % (38 % кредитів номінованих в гривні). Наступні за обсягами таких кредитів банки АКБ "Правекс-Банк" та АППБ "Аваль" утримують відповідно 13 % та 11 % ринку.

Стабільність цін на житлову нерухомість і навіть їх зростання (особливо на столичному ринку), а також далекий від насичення попит на житло, стимулюватимуть як зростання темпів будівництва житла на продаж, так і обсяги його фінансування за рахунок банківських кредитів і кредитів для купівлі та під забезпечення житла. Однак, низька платоспроможність населення в Україні

обмежує здатність більшої частини потенційних позичальників сплачувати довгострокові кредити.

Обсяги надання довгострокових іпотечних кредитів обмежені можливостями банків з огляду на ризики, пов'язані з ліквідністю.

Якщо набута динаміка зберігатиметься на цьому ж рівні, то в перспективі може статися накопичення критичної маси таких активів. Тобто, їх нарощення залежатиме від можливостей фінансово-кредитних установ відновити ліквідність за рахунок рефінансування під забезпечення такими активами, або спроможності їх відчуження з забезпеченням певного рівня маржі або на комісійних засадах.

Зростає конкуренція банків на цьому ринку, адже зменшуються ставки за кредитами, спрощуються процедури та скорочуються строки прийняття кредитного рішення, а також збільшується чисельність пунктів продажу.

На сьогоднішній день ринок іпотечного кредитування в Україні перебуває на етапі свого становлення проте особливості його функціонування можуть визначатися лише узагальненими показниками. Така ситуація є цілком об'єктивною, проте існують чисельні проблеми у сфері законодавчого врегулювання іпотечних відносин в Україні.

На даний момент комплекс питань, пов'язаних з іпотекою, регулюється положеннями розділу II Закону України "Про заставу", низкою розрізнених законодавчих та нормативно-правових актів у сфері вчинення нотаріальних дій, виконавчого провадження і судочинства. Діюча правова база у сфері іпотеки є недосконалою і не відповідає прогресивним міжнародним стандартам.

До основних недоліків існуючого в Україні законодавства, що застосовується до регулювання іпотечних відносин, слід насамперед віднести такі:

• відсутність єдиної централізованої і доступної для громадськості системи реєстрації прав власності на нерухоме майно.

Даний фактор значно ускладнює кредитору вирішити питання, чи дійсно право власності на запропоноване в іпотеку майно належить боржнику;

➤ не сформована цивілізована система реєстрації іпотек та інших обтяжень на нерухоме майно, що не дозволяє кредиторів бути впевненими у пріоритеті свого права вимоги на звернення стягнення на предмет іпотеки у разі невиконання боржником основного зобов'язання.

Світовий досвід свідчить про те, що реєстрація права власності та обтяжень на нерухоме майно (включаючи землю) є ефективною за умови її здійснення в межах єдиного реєстру, створення якого в Україні тільки планується і є предметом міжвідомчих суперечок;

➤ правова неврегульованість за іпотекою ознак особливого способу забезпечення виконання зобов'язань, який є основою для іпотечного кредитування та неузгодженість механізмів передачі майна в іпотеку з системою реєстрації прав на нерухоме майно.

У зв'язку з цим, правовий режим іпотеки по суті не відрізняється від інших видів застави, що не створює для іпотеки більше юридичних гарантій і менше ризиків у порівнянні з заставою іншого менш ліквідного рухомого майна;

➤ застосування різних правових режимів до іпотеки окремих компонентів нерухомого майна – земельної ділянки, споруд та будівель, що розташовані на ній, та майнових прав, безпосередньо пов'язаних з нерухомим майном.

У зв'язку з цим, іпотека нерухомого майна як цілісного об'єкту є вкрай проблематичною через застосування різних вимог до застави окремих складових нерухомості. Зокрема, законодавчі обмеження щодо передачі в іпотеку земельних ділянок значно ускладнюють здійснення кредитування підприємств сільського господарства під заставу нерухомості агропромислового призначення;

➤ законодавство не визначає прозорих правил оформлення іпотеки, оприлюднення вимог іпотечного кредитора та встановлення чіткого й однозначного пріоритету вимоги іпотечного кредитора над правами чи вимогами інших осіб на нерухоме майно;

Здійснення доступної для ознайомлення державної реєстрації прав та обтяжень на нерухоме майно, обіг заставних, прозорі позасудові процедури стягнення застави, розробка та впровадження банками-учасниками ринку

спільних підходів до інших суб'єктів ринкової інфраструктури та стандартів іпотечних кредитів, тощо, в змозі принципово змінити конфігурацію, якісні та кількісні характеристики українського іпотечного ринку та зацікавити потенційних інвесторів, що в свою чергу, сформує оптимальну модель функціонування ринку.

Дослідження умов та існуючих схем застосування вітчизняними банками іпотечного кредитування суб'єктів господарювання та приватних осіб, спонукає також до необхідності визначення та обґрунтування вибору прийнятних інструментів обслуговування під якими ми розуміємо ефективне оперування механізмами розрахунків платежів по кредиту, що включають способи погашення основного боргу та виплати суми відсотків по ньому. Інструменти іпотечного кредитування визначають форму організації грошових потоків по довгостроковому кредиту, а тому покликані узгодити інтереси кредитора та позичальника в наступних аспектах:

- забезпечення прибутковості іпотечної діяльності та повернення коштів кредитора, захист його вкладень від інфляційного знецінення;
- зниження ризиків іпотечного кредитування;
- забезпечення таких умов кредитування, за яких кредит стає доступним для позичальника.

Остаточний вибір ефективного інструмента кредитування має визначатися із врахуванням ступеню впливу ряду факторів, основними з яких можна вважати:

- ситуацію в економіці країни (рівень інфляції та темпи його зміни, доходи населення, засади грошово-кредитної політики держави та ін.);
- джерела та вартість залучених коштів для видачі іпотечних кредитів;
- необхідність забезпечення простоти та доступності для розуміння розрахунків по кредитах.

З метою визначення базових характеристик та умов застосування, всі інструменти іпотечного кредитування можна поділити на дві групи:

- стандартні іпотечні кредити з фіксованою відсотковою ставкою (аннуїтетні);

- іпотечні кредити з перемінними виплатами.

По першій групі кредитів (аннуїтетних) передбачається така організація грошових потоків при якій платежі по кредиту здійснюються у формі рівновеликих (щомісячних, щоквартальних) внесків. Зміст строкового аннуїтету передбачає наявність рівномірних грошових надходжень протягом обмеженого (визначеного) проміжку часу, які здійснюються в кінці (або на початку) відповідних проміжних інтервалів (місяця, кварталу).

Для розрахунку суми платежів по кредиту застосуємо наступну формулу 2.4.1.:

$$R = \frac{P \times r}{1 - (1 + r)^{-n}}, \quad (2.4.1)$$

де R - розмір місячного (квартального) платежу по кредиту;

P - сума наданого іпотечного кредиту;

n - загальна кількість платежів по кредиту за весь строк кредиту (кількість повних місяців, кварталів);

r - рівень відсоткової ставки по кредиту за проміжний період.

Платежі по кредиту складаються із двох частин: плати, що вноситься позичальником в рахунок погашення боргу та суми – сплачених відсотків. Банк складає план амортизації іпотечного кредиту, який є основою графіку внесення плати по кредиту.

Позитивним моментом аннуїтетної форми розрахунку плати по кредиту є можливість рівномірного розподілу боргового навантаження на позичальника протягом всього строку дії кредитної угоди, що сприяє зменшенню кредитного ризику. Водночас такий механізм з фіксованою ставкою відсотка прийнятний лише в умовах відносно низького рівня інфляції і практично незмінної вартості фінансових ресурсів.

В рамках аналізу та по вимозі позичальника можна провести розрахунок балансу основної суми кредиту станом на будь-який проміжний період кредитного строку. При цьому можна застосувати наступну формулу 2.4.2.:

$$P_t = R \times \frac{1 - (1+r)^{-t}}{r}, \quad (2.4.2)$$

- де P_t - баланс боргу на кінець t -го періоду (місяця, кварталу),
 R – розмір щомісячного (щоквартального) внеску,
 t - кількість платежів (місяців, кварталів) до закінчення строку дії кредитної угоди;
 r - розмір відсоткової ставки по кредиту за місяць (квартал).

Другу групу інструментів – для кредитів з перемінними виплатами, в свою чергу, поділимо на дві підгрупи:

- кредити, розмір платежів по яких визначається відразу при укладанні кредитної угоди;
- кредити з альтернативними інструментами іпотечного кредитування із застосуванням коефіцієнтів індексування.

В умовах нестабільної економічної ситуації в країні найбільш прийнятним стає застосування кредитних схем із перемінною відсотковою ставкою, в основу яких покладено можливість перегляду розмірів проценту в залежності від змін на фінансовому ринку, тобто, у відповідності із змінами вартості залучених ресурсів. Первинно розрахунки проводяться по формулі стандартного аннуїтету іпотечного кредиту (формула 2.4.1). Отриманий через розрахунок таким чином розмір суми платежу дає до перегляду відсоткової політики, після чого аналогічний розрахунок, що враховує новий рівень процентної ставки, проводиться на залишок періоду дії кредитної угоди і так далі для кожного інтервалу, що характеризується зміною рівня плати за кредит.

При застосуванні даного кредитного інструменту важливо обґрунтувати вибір підходу до визначення індексу, на основі якого змінюється розмір відсоткової ставки по кредиту. В якості показників індексування можуть бути використані: доходність державних цінних паперів (ОВДП); ставки по кредитах на міжбанківському кредитному ринку, ставка LIBOR (по кредитних вкладеннях ресурсів в іноземній валюті), середній рівень доходності по депозитних (ощадних) сертифікатах банків; курс іноземної валюти та ін. Вибір індексу обумовлюється, перш за все, виходячи із вартості ресурсів за рахунок яких надаються іпотечні кредити.

При цьому варто також враховувати наступні аспекти:

- не всі індекси відсоткової ставки реально відображають рівень інфляції та, відповідно, вартість ресурсів;
- досить частий перегляд рівня відсоткової ставки робить кредитну операцію менш привабливою і зручною для позичальника як джерело довгострокового фінансування;
- можливе неспівставлення платежів по кредиту та доходу позичальника (особливо актуально при взаємодії з фізичними особами);
- відносна складність і заплутаність інструменту для розуміння.

При застосуванні кредитних схем з перемінною процентною ставкою відсоток розмір плати по ньому встановлюється на 1,5 – 2,0 % нижче ніж по кредитах з фіксованим рівнем відсотка. З метою збереження (підвищення) привабливості іпотечних кредитів з перемінними процентними ставками варто застосовувати механізм з ознаками прозорості регулювання, суть якого полягає в установленні обмежень рівнів відсоткових ставок з одночасним визначенням допустимих меж підвищення (зменшення) протягом року та всього кредитного періоду.

Кредитні угоди із застосуванням фіксованого рівня виплат сум основного боргу широко застосовуються банками України в практиці споживчого кредитування. При цьому позичальник здійснює рівновеликі платежі в рахунок

погашення боргу, відсотки нараховуються на залишкову частку боргу і вносяться до складу загального платежу. Таким чином розмір платежу змінюється в бік зменшення. Істотним недоліком даного інструменту є значне навантаження на позичальника, що викликає підвищення ризику неповернення. Окрім цього, збільшується вимоги до стартового порогу платоспроможності потенційного позичальника, що відповідно призводить до зменшення кола користувачів іпотечним кредитом.

Враховуючи вище зазначені моменти, можна зробити висновок про те, що форма кредиту з фіксованою сумою основного боргу в меншій мірі прийнятна для практики в іпотечних угодах. Розгляд зазначених аспектів довгострокового кредитування які прийнятні для втілення в нинішніх умовах функціонування банків та їх потенційних позичальників (в т. ч. і агротоваровиробників) був проведений з метою визначення стартових передумов організації, обліку та ресурсного забезпечення іпотечних кредитних відносин між банками та суб'єктами реального сектору економіки.

Наведена на рис.2.4.3. схема сформована, виходячи із визначених аспектів стану роботи іпотечного ринку в Україні за участю банківських установ та суб'єктів господарювання (в т.ч. інвестиційного характеру), а також визначаючи базові, першочергові напрямки доповнення інститутів та механізмів для повноцінного функціонування фінансового ринку в найближчій перспективі.

Ефективне реформування економіки, її структурне перетворення з якісним оновленням ринкової та соціальної інфраструктури, виробництва, формуванням сучасного і майбутнього конкурентоспроможного середовища неможливі без відповідних капіталовкладень, розробки і здійснення науково обґрунтованих програм. Тому для досягнення стійкого розвитку завданнями економічної стратегії і тактики держави є ефективне використання існуючих ресурсів, формування і відтворення необхідного матеріального, фінансового і трудового потенціалу.

У ході реалізації програми Кабінету Міністрів "Реформи заради добробуту" однією з найважливіших проблем, що потребують розв'язання, є кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу землі.

Зрозуміло, що теперішні соціально-економічні умови, а саме відсутність ринку земель сільськогосподарського призначення (насамперед законодавчої бази щодо повноцісного обороту сільськогосподарських земель), низька ефективність фінансово-кредитної системи в цілому не дають змоги за короткий час створити систему іпотечного кредитування сільськогосподарських підприємств і фермерів. Виходячи з цього досягти ефективності земельного ринку і фінансово-кредитної системи неможливо без чинного іпотечного механізму. Тому вважаємо за необхідне визначити можливості створення аграрного іпотечного механізму в сучасних умовах господарювання.

Наявний фінансовий голод сільськогосподарських підприємств і фермерів спонукає фахівців вживати рішучих заходів до впровадження іпотечного кредитування на сучасному етапі реформ.

Проведені нами дослідження свідчать, що, незважаючи на всі проблеми, які існують в Україні є певні умови для початку іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

Таким чином, з метою віднесення іпотечного кредиту до групи звичайних елементів господарських відносин в Україні, на нашу думку, мають, перш за все, забезпечуватися умови:

- функціональна придатність менеджерів підприємств-позичальників обґрунтовувати доцільність та визначати зустрічні умови укладання кредитних угод;
- формування і реалізація принципу конкурентності як серед кредиторів так і серед позичальників з метою виявлення доброякісних і взаємовигідних контрагентів та створення сегментованого ринку кредитних послуг;
- реалізація посередницьких функцій банків на основі: створення належного кредитного нормативно-правового поля, досягнення кредитно-інвестиційної привабливості підприємствами реального сектору, формування

комерційними банками фінансово-ресурсного базису як передумови для задоволення позикових клієнтських потреб в необхідному обсязі, по прийнятній ціні та на потрібний строк (урівноваженість обсягів, строків і вартості залучених ресурсів з відповідними показниками вкладень).

Як показали результати проведеного дослідження для системи банків в Україні характерні:

- насиченість банками-юридичними особами центру економічно-політичного життя країни - Київської області та безпосередньо м. Києва;
- концентрація решти банків в крупних промислово-фінансових регіонах та їх центрах (Дніпропетровській, Донецькій, Одеській, Харківській та інших областях);
- відсутність власних банків в ряді регіонів (Вінницькому, Житомирському, Кіровоградському, Миколаївському, Рівненському, Сумському, Хмельницькому, Черкаському);
- формування регіональних мереж банків шляхом відкриття значної кількості територіальних банківських підрозділів (філій, регіональних відділень, представництв);
- переливання сформованих ресурсних запасів (у формі коштів юридичних та фізичних осіб) із менш активних до більш насичених регіональних секторів економіки.

Зважений підхід визначення потенціалу банківської установи (юридичної особи чи територіально-відокремленого підрозділу) вказує на необхідність врахування ряду факторів, під дією яких формується регіональний банківський сектор та створюється його фінансово-технологічна база. Перш за все, це соціально-економічні умови банківської діяльності всього регіону чи окремо взятої території (міста, району); масштаби територіального сегменту, його господарюючий потенціал, екологічна та криміногенна ситуації, рівень ринкової інфраструктури, розвиток мережі зв'язку та ін.

Наведені чинники, умовно відносимо до зовнішніх, що визначають загальні параметри і умови функціонування територіального банківського сектору. В

тісному зв'язку з вищенаведеними факторами перебувають, внутрішні особливості фінансово-економічної діяльності самих банківських установ: потужність, ефективність, ризикованість операцій, депозитна та кредитна політика, стійкість та ін. Якщо врахувати істотні відмінності демографічних, соціальних та економіко-правових умов у регіонах України, а також характер їх впливу на банківську діяльність навпаки, стає очевидною територіальна різниця її ефективності та підкреслено реальним високий рівень регіональної диференціації.

Проведений аналіз стану та умов фінансування сільськогосподарських товаровиробників Сумської області взагалі, та банківськими установами, зокрема, дозволив зробити наступні висновки:

- сільськогосподарські підприємства області поступово виходять на позитивний (прибутковий) рівень функціонування, сприяючи таким чином виробленню конкурентного економічного середовища в пошуку прийнятних механізмів та умов їх фінансового забезпечення;

- фінансові ресурси власного походження не можуть бути для сільськогосподарських товаровиробників джерелом для розширеного відтворення власної матеріально-технологічної бази господарювання;

- ріст зовнішнього фінансування із року в рік є об'єктивним процесом розвитку реформованих господарств галузі, а банківські кредити стають головним джерелом забезпечення фінансової стабільності аграріїв в силу обмеженості державних вкладень та низької привабливості для інвесторів;

- розвиток фондового ринку та формування механізмів обігу нерухомості (зокрема, землі) стануть базовими передумовами становлення повноцінного ринку кредитів для сільськогосподарських товаровиробників.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться в розділі 2 дисертаційної роботи знайшли своє відображення в наступних публікаціях: Башлай С.В. Кредитування підприємств АПК: досягнення та перспективи // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Серія. Економічні науки.-2001.-№3.-С.236-239; Башлай С.В. Необхідність та основні засади формування регіональної мережі банківських установ на сучасному етапі

розвитку фінансово-господарських відносин в Україні // Регіональна економіка.- 2002.-№ 4.-С.220-227; Башлай С.В. Управління ризиками комерційного банку при кредитуванні підприємств АПК // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 8.-Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД, УАБС, 2003.-С.208-213.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

3.1. Визначення напрямків удосконалення процесу фінансування банками сільськогосподарських товаровиробників

Ринкові перетворення привели до глибоких змін в структурі і формах організації української банківської системи. Проведений нами аналіз в р. 2.1 дає відповідні підстави стверджувати, що даний сектор, будучи інфраструктурною надбудовою, особливо чутливо реагує на динамічні реформаторські зміни в функціонуванні сфер народного господарства країни. Перемінно зростаючі процеси трансформації економічного простору країни часто спонукають банківські установи до спонтанних дій в процесі формування фінансово-кредитного середовища. Максимально можлива всеохопленість при обслуговуванні економічних процесів в реальному секторі характеризується, як правило, екстенсивним характером побудови банківського сектору. Ріст кількості банківських установ (як за рахунок появи нових банків-юридичних осіб, так і створення територіально відокремлених їх підрозділів), в більшості випадків не викликав інноваційних поривів у створенні технологій для проведення банківських продуктів. Спектр послуг ріс, в основному, за рахунок переймання зарубіжних банківських технологій, без врахування специфічних особливостей національних процесів в національній економіці та потреб споживачів.

У зв'язку з цим постають питання створення адаптованих ефективних фінансово-кредитних установ (перш за все, банківського типу) в системі фінансової підтримки господарювання суб'єктів реального сектору. Головною

метою вдосконалення депозитно-кредитних відносин є стимулювання процесів формування та ефективного використання фінансових ресурсів відповідно до встановлених напрямків економічного зростання. Здійснення банківської реформи в Україні з початку 90-х років ХХ та початку ХХІ століть на базі реорганізації залишків радянського банківського сектора та побудови дворівневої банківської системи не наблизило умови та стан функціонування фінансово-кредитної системи країни до потреб ринкових відносин. Основною причиною такої ситуації є законодавче неврегулювання діяльності ряду фінансових (в т. ч. і з участю держави) установ. Важливою перешкодою подолання диспропорцій в ланці “потреби економіки – можливості банківського сектору” є неадекватність стану розвитку господарської діяльності в регіонах та організаційним складом їх банківських установ. Прогресуючий ріст впливу приватного та корпоративного підприємця у багатьох регіонах країни не підтримується відповідними змінами в структурі регіональної мережі банківських установ. Останні продовжують сприяти процесу односторонньої мобілізації фінансових ресурсів на регіональному рівні з метою перекачування коштів до центру.

Відтак залишається актуальним питання досягнення збалансованого ринку фінансових послуг окремо взятого регіону та промислово-фінансових центрів в режимі кооперування фінансових потоків в рамках держави з метою оперативної підтримки реального сектора економіки і забезпечення передумов його розвитку в тактичному та стратегічному масштабах. До найважливіших напрямків фінансової підтримки суб'єктів господарювання з боку установ фінансового сектору можна віднести:

- вироблення і втілення механізмів санації фінансово-слабких (але стратегічно важливих, а від так і перспективних) галузей (підприємств) з урахуванням їх регіональної та господарської специфіки на основі створення гнучких спеціалізованих форм та схем взаємодії, орієнтованих на оптимізацію структури, підвищення ефективності виробництва;

- сприяння (в т.ч. правове) розвитку ефективних регіональних виробничо-банківських мереж в умовах підтримки місцевими органами влади, їх починань в

рамках вироблення замкнених місцевих систем кредитно-інвестиційного забезпечення підприємств як окремих галузей так і різногалузевих груп взаємопов'язаних господарським циклом (кооперативні банки, агро-фінансово-промислові групи);

- створення спеціалізованих банківських інститутів для обслуговування окремих груп клієнтів із впровадженням відповідних технологій фінансово-кредитного обслуговування (інвестиційні банки, іпотечні (земельні) банки та ін.);

- посилення інтеграції банківського бізнесу з установами зближеного фінансового обслуговування підприємств реального сектору в рамках реалізації взаємовигідних продуктів (страхування, консалтинг, кліринг та ін.);

- вдосконалення механізмів державної підтримки на основі реалізації стимулюючих принципів ведення господарської діяльності та прозорості (надання державних гарантій, цільових компенсаційних коштів, запровадження пільгового кредитування та ін.);

- формування простору економіко-правового обґрунтування та впровадження схем і видів обігу нових фондових інструментів (деривативи, іпотечні цінні папери).

Узагальнені показники розвитку банківського сектору в останні роки свідчать про те, що діяльність його установ характеризується зростанням обсягів операцій, поліпшення якості кредитного портфеля, ростом кількості та сум вкладів в систему фізичних осіб та ін. Однак, зважаючи на потребу підвищення рівня надійності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків на внутрішньому й міжнародних ринках зорієнтованість на підвищення їх ролі у фінансуванні реального сектору економіки України, вітчизняним банкам, перш за все, необхідно вирішити питання наступного характеру:

- підвищення рівня капіталізації шляхом залучення нових акціонерів, збільшення резервного фонду, покращення результату діяльності чи застосування відповідної форми реорганізації;

- подальше поліпшення якості активів, підвищення їх рентабельності за рахунок зменшення частки неробочих та проблемних кредитів;

- удосконалення структури капіталу, активів та зобов'язань;
- підвищення прибутковості банківських операцій, орієнтації банківських установ на дотримання доходів від кредитування й обслуговування реального сектору економіки та ін.

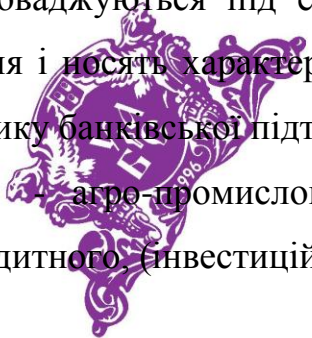
У розрізі вище зазначених стратегічних напрямків діяльності банківської системи, ініціативність реалізації яких походить як від самих банків, так і НБУ та відповідних його підрозділів (департаментів) [75, 156], нами виділені більш локальні шляхи реформування банківського сектору в умовах реструктуризації економічного простору країни в цілому та окремої його галузі (сільське господарство), зокрема. На нашу думку, особлива увага повинна приділятися розробці та вдосконаленню механізмів фінансової підтримки агропідприємництва в рамках відповідних реформаторських процесів як адміністративного, так і “місцевого” (по ініціативі самих аграріїв) походження.

Аналіз досвіду країн з розвинутою економікою показує, що основними складовими адекватної системи по обслуговуванню сільськогосподарських товаровиробників можна вважати:

- спеціалізовані банківські структури (банки, їх територіально відокремлені підрозділи) у повноваження яких входить залучення тимчасово вільних коштів агропідприємств та сільського населення, надання кредитів (в т.ч. пільгових), закладні операції по майну і землі та довгострокова оренда з викупом матеріально-технічних засобів та основних фондів (фінансовий лізинг);

- комерційні банки із статусом “уповноважені банки”, для обслуговування цільових державних та іноземних фінансових програм, які розробляються і впроваджуються під егідою діяльності органів виконавчої влади відповідного рівня і носять характер страхування та гарантування згладжування підвищеного ризику банківської підтримки діяльності підприємств галузі;

- агро-промислово-фінансові групи різного призначення як інститути кредитного (інвестиційного) забезпечення;

- комерційний кредит як засіб удосконалення системи грошових розрахунків та мобілізації дебіторської заборгованості сільськогосподарських товаровиробників;

- факторингове обслуговування як спосіб підвищення ліквідності агропідприємств на базі кредитних відносин та розвитку вексельного кредитування;

- шляхи розширення системи фінансових послуг як чинник підвищення доходності банківських установ та здешевлення кредитного обслуговування;

- механізми стимулювання та адаптація форм страхового забезпечення діяльності банківських установ, які працюють в умовах підвищеного ризику, обслуговуючи сільськогосподарських підприємств;

- схеми економічного заохочення з боку держави діяльності відповідних видів банківських установ, які обслуговують агроформування.

Поява нових організаційно-економічних форм банківського обслуговування підприємств агропромислового комплексу в Україні об'єктивно обумовлена необхідністю розширення сфери фінансових послуг на регіональних банківських ринках, забезпечення розвитку місцевої економіки та стимулювання інвестиційних процесів на місцевому рівні в рамках розвитку і підтримки формувань галузі.

Водночас розгортання своєї діяльності таких спеціалізованих банківських установ як кооперативні (місцеві та центральні) банки, іпотечні (земельні) банки, агро-промислово-фінансові групи, на нашу думку, може стати наступним кроком на шляху до утворення комплексної системи банківського обслуговування сільськогосподарських підприємств на засадах розмежування можливостей фінансово-кредитних установ та потреб агроформувань. В рамках реалізації подібних систем банки та формування за їх участі можуть започаткувати нові підходи спеціалізації як по підгалузевому, так і масштабному (по спектру та обсягах операцій) принципу обслуговуванню своїх клієнтів. Даний напрямок вироблення моделей банківського обслуговування передбачає концентрацію необхідних зусиль відповідних банківських установ по наданню переважно

інвестиційних (довгострокових) чи навпаки кредитних (короткострокових) позик, шляхом фінансової підтримки окремих організаційно-виробничих процесів (закупівля оборотних засобів) чи сприяння формуванню запасів основних виробничих фондів (лізингове обслуговування). Причому розмежування в рамках спеціалізації на окремо взятій чи сукупності споріднених банківських послуг, враховуючи специфіку господарювання підприємств галузі, може бути закладене в системі функціонування відповідної банківської установи (кооперативний іпотечний банк, регіональний земельний банк, іпотечна (земельна) банківська холдингова група та ін.). Окрім безпосередньо депозитно-розрахункового та кредитно-інвестиційного обслуговування схема може передбачати участь банківського капіталу у формуванні статутних фондів чи кредитуванні компаній задіяних у механізмах фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників та переробних підприємств (лізингових, факторингових, страхових та інших компаній).

Варто наголосити, що державні банки при цьому повинні бути органічно інтегровані в ринкове середовище, а не бути для нього чужорідною структурою. Тобто, їх діяльність не повинна виходити за межі, в яких банки самостійно формують клієнтську базу та визначають об'єкти обслуговування на основі розрахунку та порівняння ефективності різних проектів і оцінки відповідних ризиків. За умов недотримання підприємницьких принципів діяльність подібних банківських установ набуває неринкового характеру та не може бути раціональною і ефективною для агроформувань.

Передовими формами фінансового сприяння господарюванню на селі можуть стати банківські холдингові, агро-промислово-банківські групи та банківські корпорації. Найбільш перспективним за сьогоднішніх умов господарювання вважається розвиток перших двох форм функціонування при участі банків.

Так банківська холдингова група може включати ряд місцевих банків, що спеціалізуються на обслуговуванні суб'єктів галузі, об'єднуючи при цьому в єдиний регіональний холдинг банківські установи які зосереджують свою

діяльність на відповідних різних аспектах фінансової підтримки підприємств сільськогосподарської галузі (ведення рахунків, кредитування, інвестування та ін.). Дрібномасштабність підходу до встановлення відносин “банк – клієнт” сприяє більш глибокому вивченню та оперативному задоволенні потреб клієнтів (в т. ч. особистих підсобних, фермерських господарств, окремих громадян). Більш вільним стає доступ потенційних клієнтів до сформованих кредитних ресурсів банку, який, в свою чергу, може розраховувати на подальше їх обслуговування та оперативно-господарське ведення обліку забезпечених майбутніми доходами грошових надходжень на відповідних рахунках (поточних, депозитних, клірингових).

Об’єднуючий характер сприяє подоланню проблеми недостатності сформованих банківських ресурсів в одному окремо взятому банку для фінансування великомасштабних проектів, а також забезпечує збереження сформованих ресурсів та їх примноження в межах оборотів об’єднання і обслуговування підприємств галузі. Відносини між головним та регіональними банками будуються за принципом відносин між дочірньою та материнською компаніями, тобто головний банк має бути акціонером регіонального банку, який володіє контрольним пакетом акцій цього банку. Такий підхід протиставиться варіанту відносин системоутворюючого банку (регіональні банки – звичайні філії головного) коли дуже важко забезпечити участь у банку як акціонерів представників регіональної влади так і місцевого капіталу, від яких значною мірою залежить ефективна робота на відповідній території. Зазвичай комплекс банківських послуг не повинен замикатися на потребах клієнтів однієї галузі, адже навіть за умов певної спеціалізації варто забезпечувати дотримання принципу диференціювання банківських ризиків, що за сьогоднішніх умов є одним із дієвих способів їх хеджування.

Холдингова схема взаємодії банківських установ, в першу чергу, сприяє консолідації внутрішніх фінансових потоків в рамках підтримки становлення та розвитку споріднених галузей господарювання. Тобто, подальшому забезпеченню агроформувань основними виробничими фондами буде сприяти централізований

процес інвестування коштів підприємств агропромислового сектору, інших галузей та населення, сформованих дочірніми банками холдингу. У поєднанні із зовнішніми (іноземними) вкладеннями, така фінансова підтримка виступатиме додатковими резидентськими джерелами кредитних ресурсів та вагомим забезпеченням (фінансовим та мотиваційним) поряд з державними гарантіями. Завдяки масштабнішому охопленню клієнтської бази та кредитно-інвестиційного поля (в т. ч. при підтримці держави та міжнародних інститутів) ніж на рівні окремо взятого регіонального банку, банківський холдинг зможе диференціювати у необхідній мірі портфель своїх активних вкладень. В свою чергу дочірні банки гарантовано забезпечують малих та середніх клієнтів необхідним їм набором банківських продуктів по доступній ціні на прийнятних умовах. В підсумку такий синтез прямого фінансового забезпечення та опосередкованого матеріально-технічного сприятиме задоволенню потреб, що виступають базою розширенню виробництва розвитку села взагалі (Додаток АБ).

Механізми створення агро-промислово-фінансових груп (АПФГ) як науково, так і практично поступово набувають характеру втілених. В значній мірі цьому сприяють накопичений зарубіжний досвід та сформована методологічна база, а також діяльність вітчизняних подібних формувань в промисловому секторі економіки. Замкнутість виробничого процесу та безпосередня зацікавленість у позитивних результатах господарювання банку створюють умови для урівноваження ресурсного потенціалу виробничого сектору, забезпечення його фінансової стійкості, гарантування більш конкурентоспроможних умов та шляхів реалізації як проміжної, так і кінцевої продукції, розширення виробництва та отримання відповідного доходу (в кінцевому підсумку – прибутку). Конкретні схеми роботи банку диктуються реальними економічними умовами функціонування (АПФГ), організаційною структурою і кількісним складом групи, масштабами роботи з концентрації основних грошових потоків, координацією їх руху, вибором пріоритетів здійснення інвестиційних проектів, потребами у трасті й іншими факторами. Вхідження до складу групи для банківської установи є також одним із шляхів досягнення фінансової стабільності з урахуванням

можливості розширення діяльності банку. Базова модель зв'язку учасників та місця банківської установи АПФГ, на наш погляд, може бути представлена як на рис. 3.1.1.

Позначаючи роль банківських установ у структурі АПФГ, варто зазначити, що вони реалізують як свої базові, притаманні відповідному фінансовому інституту послуги (відкриття і ведення рахунків відповідних груп клієнтів, організація розрахунків, залучення і розміщення грошових коштів, надання гарантій), так і додаткові, необхідні учасникам групи (інвестиційна й портфельна діяльність в інтересах всієї групи, допомога в організації і проведенні емісійної діяльності різних підприємств – учасників АПФГ, організація і проведення взаєморозрахунків, здійснення трастових операцій, надання лізингових та факторингових послуг, надання інформаційно-консалтингових послуг та ін.).

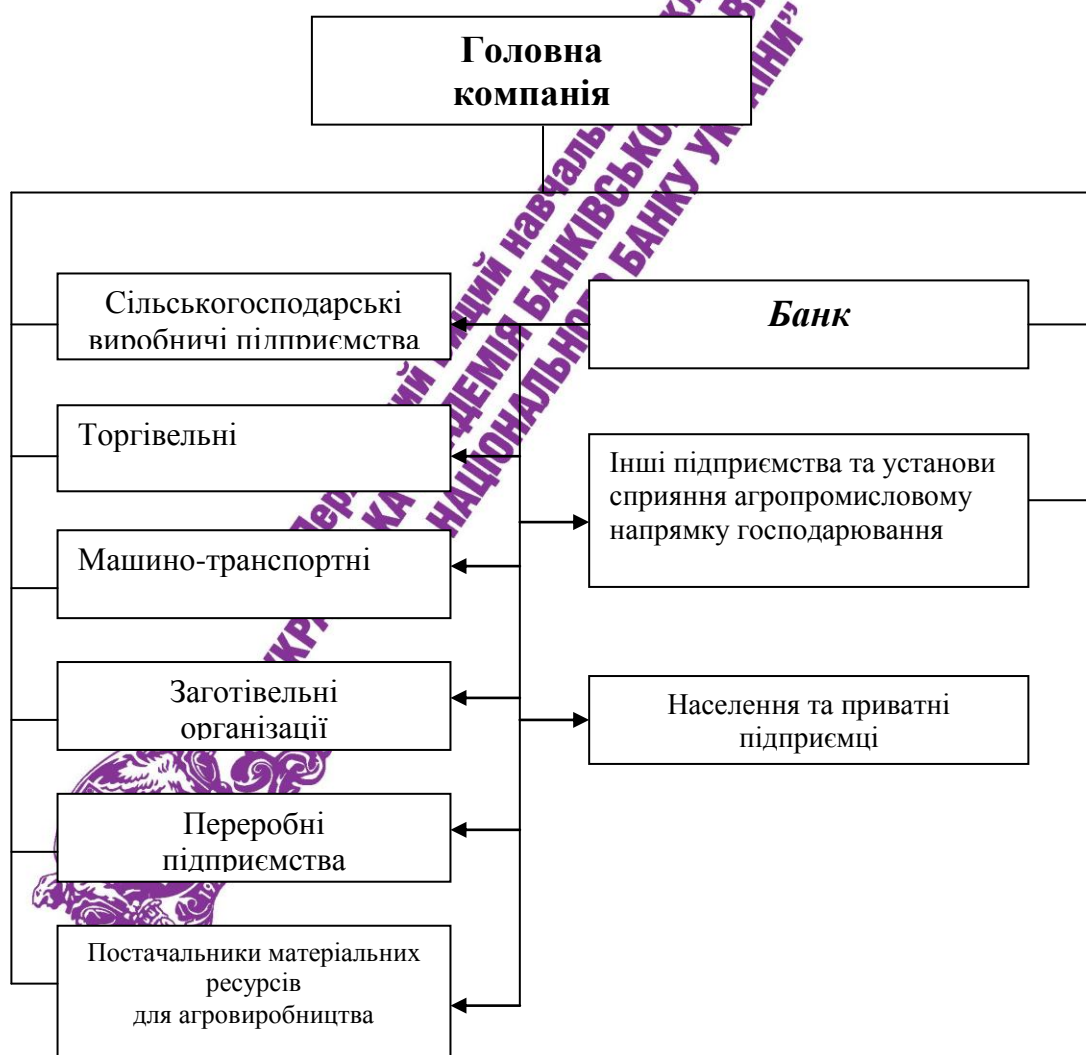

Рис.3.1.1. Модель участі банку в агро-промислово-фінансовій групі

Окрім всього вище зазначеного, важливо нагадати, що саме банки як фінансові центри АПФГ будуть забезпечувати прийнятність реалізації міжнародних та урядових інвестиційних програм за якими учасники зможуть отримати цільові пільгові кредити. В свою чергу обслуговування таких програм є для перших джерелом отримання доходу. Банк – учасник АПФГ швидше забезпечить одержання іноземних приватних кредитів для підприємств групи під свою гарантію, зможе організувати контроль за їхнім ефективним використанням, а поряд з цим матиме можливість тимчасового розпорядження кредитними ресурсами, призначеними для розвитку сільськогосподарського виробництва.

Звичайно принципово важливим моментом роботи банку у складі АПФГ є забезпечення набору альтернатив вигідного розміщення ресурсів, створення умов, за яких гроші зможуть залишатися в господарському просторі групи. Особливу увагу банк має приділяти залученню заощаджень фізичних осіб, надто працівників, зайнятих на підприємствах АПФГ. Він може акумулювати ресурси, відкриваючи рахунки різного роду соціально орієнтованих установам (пенсійним, страховим).

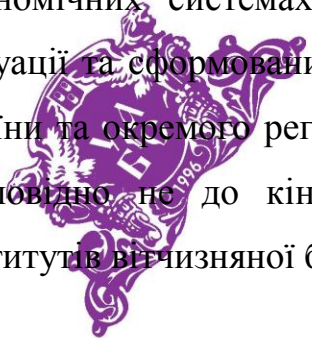
Активне здійснення операцій на ринку “коротких” грошей дає змогу банку групи зберігати поточну ліквідність, підживлюватися на короткий термін необхідними ресурсами. Це дасть йому можливість здійснювати своє призначення, виступаючи фінансовим центром АПФГ за будь-яких нестандартних ситуацій чи в умовах сезонних фінансово-ресурсних обмежень основного контингенту учасників – сільськогосподарських товаровиробників. У деяких випадках банк зможе використовувати й такі керовані пасивні інструменти як векселі, депозитні (ощадні) сертифікати. Ними банк оформлятиме як зовнішні зобов’язання перед клієнтами, так і внутрішні – під час руху грошових потоків поміж членами АПФГ. Також банк зможе забезпечити і підтримку ринку “довгих” грошей в системі підприємств агропромислового сектору, емітуючи довгострокові боргові цінні папери, наприклад, облігації. Отримані від їх продажу кошти стануть джерелом середньо- та довгострокових інвестиційних проектів. Особливо вірогідним такий підхід стає при втіленні схем сек’юритизації активних

банківських вкладень в режимі іпотечного кредитування під заставу відповідних об'єктів забезпечення боргових зобов'язань позичальників. Процес інвестування додаткових ресурсів в підприємства галузі забезпечуватиметься через придбання "пулових" цінних паперів іншими членами групи – інвестиційними чи пенсійними фондами, страховими компаніями або поповнення ними портфелів не членів АПФГ.

В подальшому за умови вироблення іпотечних схем кредитування агроформувань під забезпечення землею, функціонування ринку землі та фондового ринку така форма концентрації виробничого та банківського капіталів зможе реалізувати додаткові механізми інвестиційного збагачення та збереження заставної бази агропідприємств (першочергово, її перерозподіл між виробничими підприємствами групи).

Ці та інші підходи до спеціалізації та відповідних форм кооперування в системі банківського обслуговування сільськогосподарських товаровиробників наведені в комплексній схемі (із зазначенням критеріїв і груп поділу та можливих напрямків паєвої участі) в Додатку АВ

В рамках дослідження питання реформування відносин в банківській системі України на тлі реструктуризації схем взаємовідносин в реальному секторі, взагалі, та аграрному сегменті, зокрема, принципово важливо визначити певні пріоритетні напрями економічної інтеграції зазначених сфер соціально-економічного розвитку країни. Відтак, наші подальші обґрунтування будуть побудовані на основі вивчених теоретично-прикладних засад реалізації принципово нових механізмів банківського обслуговування в зарубіжних економічних системах; отриманих результатів проведеного аналізу поточної ситуації та сформованих умов господарювання підприємств в аграрному секторі країни та окремого регіону; з урахуванням недостатньо визначених юридично, а відповідно не до кінця реалізованих методично напрямків функціонування інститутів вітчизняної банківської мережі.

3.2. Методологічні підходи щодо використання іпотеки при кредитуванні банками сільськогосподарських товаровиробників

Накопичений практичний та науковий досвід обґрунтування доцільності використання зовнішніх джерел при формуванні фінансово-матеріальної бази господарюючим суб'єктом, вимагає ставити в окремий ряд механізми їхнього застосування, що носять характер банківського походження. Результати аналізу відповідних показників ресурсного забезпечення агропідприємств Сумської області вказують на те, що новоствореним структурам агробізнесу потрібні значні суми запозичень різного роду. В умовах сьогодення, при високому рівні ризику інвестування в підприємства агропромислового комплексу (особливо, сільськогосподарські товаровиробники) дієвими схемами зовнішнього фінансування стають саме забезпечувальні під заставу земельної власності, інших власних засобів виробництва (придатних техніки та технологічних комплексів, худоби і навіть майна перших керівних осіб господарств) та продукції, яку передбачається виробити (наприклад, майбутній урожай). Під заставу останньої кредити одержують, переважно для придбання оборотних засобів виробництва, а під заставу земельної та майнової власності (теоретично заявляється можливість) – довгострокові позики для розвитку капітальної бази підприємств. І хоча під дією певних конкурентних та адміністративних чинників банківський капітал поступово заповнює вакуум зовнішнього фінансування (в основному, короткострокового) все більшого значення набуває питання середньо- та довгострокового інвестування коштів в галузь.

Сільське господарство, як базова складова АПК, – одна із галузей народного господарства яка потребує негайної строкової підтримки зовні. Ефективність подальшого розвитку сільськогосподарського виробництва сумського регіону, в значній мірі, залежить від радикального переоснащення машинно-тракторного парку господарств, оскільки знос сільськогосподарської техніки на кінець 2001 року вже досяг майже 70 %, а окремі види машин знаходяться на межі повного списання - 85 % тракторів, 87 % комбайнів, 92 % устаткування тваринницьких

ферм відпрацювали свій амортизаційний строк. Водночас, регіон продовжують заповнювати інститути фінансово-кредитного сектору (в основному, філії різномасштабних банків), зобов'язання яких, особливо, за вкладами населення збільшуються, а від так внутрішній кредитно-інвестиційний потенціал зростає.

Варто відзначити, що в контексті останнього зазначеного аспекту, процес формування внутрішніх інвестиційних ресурсів для підтримки реального сектору економіки, включаючи заощадження населення та накопичення підприємств (у тому числі, шляхом легалізації неофіційних доходів), пов'язаний з реформуванням податкової та державної пенсійної систем, переходом від солідарної до накопичувальної схеми пенсійного забезпечення громадян. Стає надзвичайно актуальним питання створення ринку надійних фінансових інструментів як об'єктів інвестування пенсійних, страхових, трастових активів. Серед них прискіпливу увагу все більше привертають іпотечні цінні папери, випущені під заставу землі та інших об'єктів нерухомості.

Світовий досвід економічного розвитку свідчить про те, що іпотечне кредитування сприяло відновленню виробництва, оздоровленню банківської системи, подоланню безробіття і в кінцевому підсумку виходу із кризи США – в 30-і роки, Канади, Німеччини в 40 - 50-і роки, а також прискоренню проведення економічних реформ в цілому ряді країн. Подібні факти доводять справедливість твердження, що успішне формування системи іпотечного кредитування можливе не тільки в благо присмних умовах високо розвинутої економіки, а й в умовах подолання економічної кризи.

На світовому ринку довгострокових боргових зобов'язань найбільшу частку складають іпотечні цінні папери та цінні папери забезпечені заставними. Зокрема, зазначені види цінних паперів становлять понад 40 % сукупного ринку облігацій США [160, с. 23].

Економічним підґрунтям для створення ринку іпотечних цінних паперів в Україні є з однієї сторони, зазначене вище зростання попиту на інвестиційні ресурси з боку стратегічної галузі матеріального виробництва – сільського господарства, а з іншої – очікуваний попит фінансових інститутів на іпотечні

облігації як фінансові інструменти, надійність вкладень в які традиційно вища ніж у корпоративних цінних паперів, а доходність більша ніж у державних цінних паперів.

Вирішення питання розвитку довгостроково інвестиційної підтримки суб'єктів агробізнесу, в значній мір, гальмується через ряд законодавчо-організаційно-фінансових перепон залучення в обіг землі та іншої нерухомості шляхом сек'юритизації активів, забезпечених даними об'єктами застави.

Згідно засад “Перехідних положень” діючого Земельного кодексу України, прийнятого верховною Радою України 25 жовтня 2001 року (Розділ X) законодавчо встановлений мораторій до 1 січня 2005 року на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, а до його знаття говорити про реальну можливість використання землі як об'єкта застави для агропідприємств в практичному сенсі досить проблематично.

Наступним суттєвим моментом, що стримує розвиток сек'юритизованого земельного ринку в Україні є нормативно-організаційне неврегулювання його як такого. Внаслідок відсутності ринку землі, не існує зваженої на відкриті попит та пропозицію ціни на земельні ділянки. Поки що приходиться говорити лише про офіційно існуючу державну кадастрову оцінку земельних угідь (від 1 до 10 тис грн.) [43, 133, 162]. Але навіть зважаючи на неї регіональний АПК потенційно може залучити (розрахунково) 17 млрд. грн. додаткових довгострокових коштів, тільки під заставу сільгоспугідь. Проблематичність ситуації при формуванні системи кредитування під заставу земельних ділянок сільськогосподарських товаровиробників здійснює і фактор, пов'язаний з встановленням, так званої, “справедливої ціни” на продукцію аграріїв та забезпечення рентабельності останньої. В сучасних умовах основну частину прибутків забирають посередники та реалізатори, які доводять продукцію до кінцевого споживача, тоді як безпосередній товаровиробник іноді залишається зі збитком.

Низька віддача сільськогосподарського виробництва є однією з важливих причин і низької ціни на землю. Утворюється “замкнуте коло”: низька рентабельність виробництва зумовлює низькі ціни на землю; низька ціна землі не

дає можливості отримати необхідні кредити під її заставу; відсутність достатніх вкладень не дозволяє покращити ефективність сільгоспвиробництва і так далі.

Метою створення системи іпотечного кредитування є мобілізація ресурсів для середньо- та довгострокових запозичень для сільськогосподарських товаровиробників. Базовими напрямками вирішення цього завдання можна визначити: створення вторинного ринку іпотечних кредитів та сек'юритизація кредитних активів через емісію відповідних іпотечних цінних паперів.

Перший шлях передбачає проведення операцій із продажу іпотечної позики одним кредитором іншому. За таким механізмом на ринку продається чи купується право вимоги за іпотечним кредитом шляхом відступлення права вимоги за відповідною угодою за заставною, яка оформляється на підставі іпотечного договору. Тобто, реалізується разова (одинична) угода (факторингового характеру) за окремим іпотечним кредитом згідно умов якої дебіторська заборгованість переходить з балансу одного кредитора на баланс іншого. Первинний кредитор може продовжувати обслуговувати кредит або передати його обслуговування новому кредитору. В загальному вигляді схема проведення операції із продажу іпотечної позики інвестору наведена на рис.3.2.1.:

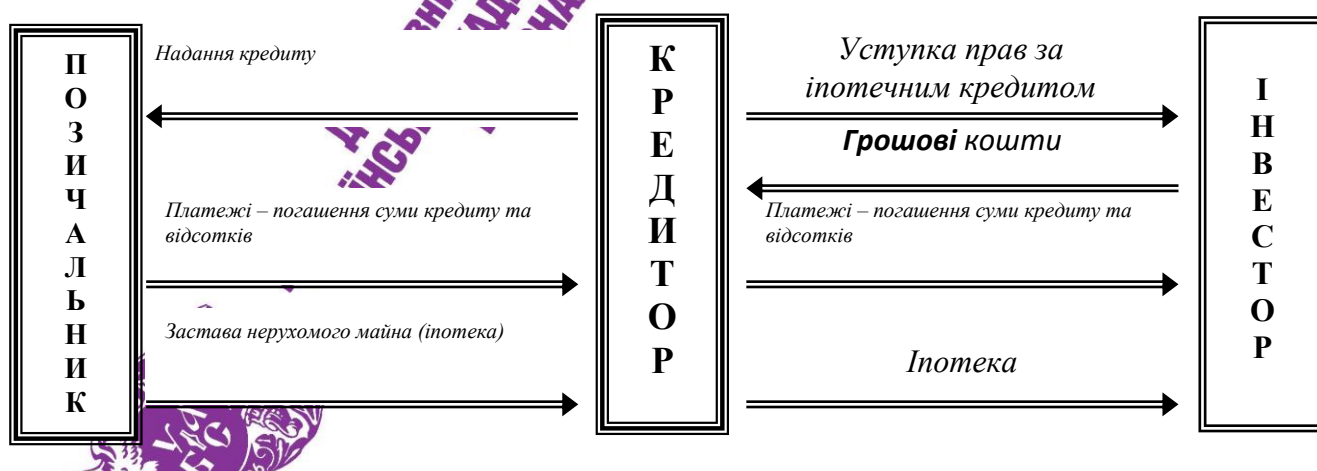

Рис. 3.2.1. Схема формування ресурсів іпотечного кредитування шляхом продажу кредитором іпотечної позики інвестору

Сутність другого способу полягає у трансформації іпотечних кредитів у ринкові цінні папери шляхом сек'юритизації однорідних, забезпечених нерухомістю активів банківських установ. В рамках реалізації подібного механізму сама вимога за виданими кредитами агропідприємствам не продається, а на базі зазначених, об'єднаних в пул, вкладень, випускаються цінні папери, забезпечені цими позиками. Передбачається не одинична угода, а постійний процес трансформації кредитів у ринкові цінні папери та продаж їх на фондовому ринку. Механізм сек'юритизації іпотечних активів наведений на рис. 3.2.2.:

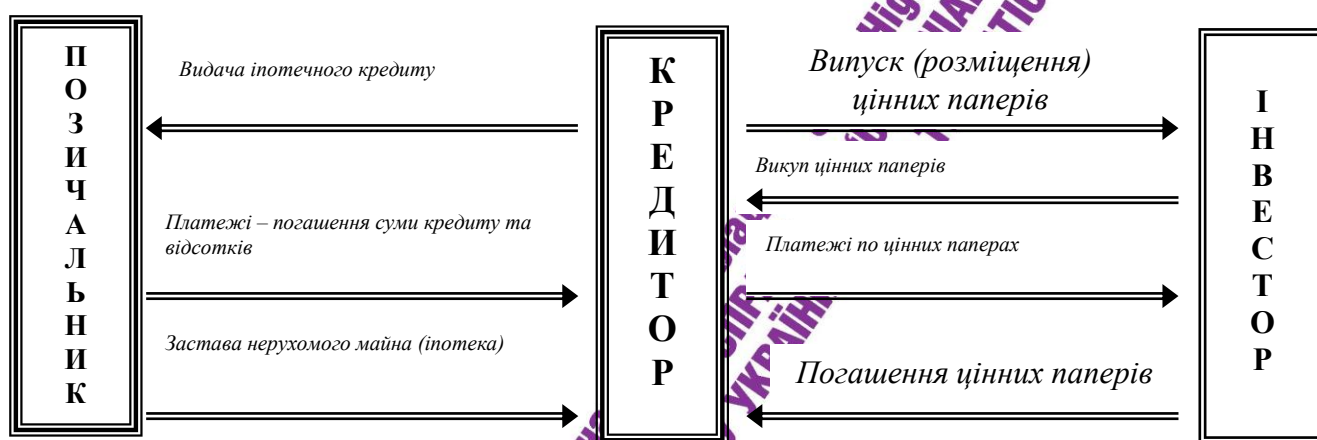

Рис. 3.2.2. Схема сек'юритизації іпотечних кредитів, виданих банком

Результатом обох операцій є мобілізація ресурсів. Однак, в першому випадку вона здійснюється за рахунок операцій продажу банком прав вимоги по кредиту, а при сек'юритизації – за рахунок випуску цінних паперів на основі іпотечного кредиту, при цьому останні залишаються на балансі банку. Останній зазначений факт вказує на принципову відмінність сек'юритизації від продажу іпотечного кредиту на вторинному ринку.

Розвиток іпотечного ринку в Україні звичайно потребує вироблення відповідної правової бази. Законодавчий інститут держави вивчає можливості винесення на розгляд та прийняття ряду Законів: “Про іпотеку”, “Про іпотеку та іпотечне кредитування”, “Про Державний земельний (іпотечний) банк”, “Про особливості створення та діяльності іпотечних установ в Україні”, “Про довірче управління майном” та ін.

Перші два законопроекти визначають засади правовідносин пов'язаних з іпотекою та вводять новий вид іпотечного інструменту – заставну, як різновид

боргового цінного паперу, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, а в разі невиконання основного зобов'язання - право звернути стягнення на предмет іпотеки. Заставна може оформлятися якщо її випуск прямо передбачений іпотечним договором і може передаватися її власником будь-якій особі шляхом вчинення індосаменту у відповідності до положень діючого законодавства. Після оформлення заставної виконання основного зобов'язання та звернення стягнення на предмет іпотеки може бути здійснено лише на підставі вимоги власника заставної.

Законопроект “Про Державний земельний (іпотечний) банк” визначає засади заснування та діяльності подібної установи створення якої передбачене Земельним кодексом України, виділяє її функції, основними серед яких є: іпотечне кредитування сільськогосподарських та інших пов'язаних з галуззю товаровиробників, емісія іпотечних сертифікатів.

Проект Закону “Про особливості створення та діяльності іпотечних установ в Україні” передбачає використання заставної, а також введення нового виду цінних паперів – іпотечної облигації, випуск яких прописаний за, так званою, європейською моделлю сек'юритизації. Зокрема, іпотечні установи (універсальні банки та інші фінансові установи) надають іпотечні кредити, які можуть трансформувати в іпотечні облигації, що, в свою чергу, можуть бути: іменними та на пред'явника; в документарній та бездокументарній формах.

Коли активи сек'юритизовані, тобто на їх основі випущені і розміщені цінні папери, власність на них і відповідні грошові потоки переходить до інвесторів. Платежі, отримані по іпотечних кредитах, спрямовуються інвесторам як платежі по цінних паперах. Володіючи такими цінними паперами, інвестор набуває цілісної участі в пулі іпотечних кредитів, що гарантує йому пропорційний грошовий дохід. Облігація, як різновид іпотечних цінних паперів – це форма підтвердження забезпеченого іпотечним кредитом боргового зобов'язання емітента. Дата погашення і виплати по такій облигації відомі наперед – відсотки виплачуються у визначені строки, а сума основного боргу повертається по

закінченню її строку обігу. Як правило, виплати по іпотечним облігаціях прямо не пов'язані з платежами по іпотечних кредитах, що їх забезпечують. Забезпечення і звідси генеровані грошові потоки належать емітенту цінного паперу, а самою облігацією володіє інвестор. Основне питання яке постає перед емітентом іпотечних цінних паперів – це забезпечення їх надійності. В промислово розвинутих країнах це вирішується, як правило, шляхом законодавчого обмеження кола операцій які можна здійснювати емітенти (в деяких країнах практикується ліцензування емітентів), вироблення єдиних стандартів випуску іпотечних цінних паперів і наданням державних гарантій по них. Вибір конкретних форм забезпечення надійності цінних паперів залежить від підходів до організації системи іпотечного кредитування в тій чи іншій країні (одно чи дворівневої).

Однак, навіть врегулювавши юридично організаційно-правові аспекти іпотеки та обігу її інструментів, для аграрного сектору ключовим буде залишатися питання фінансового забезпечення моделей – звідки залучати грошові кошти для іпотеки? Перше джерело – це кошти населення, в тому числі, і сільського. Сучасний селянин, зайнятий в агробізнесі чи навіть в інших місцевих виробничо-обслуговуючих процесах, в більшості випадків забезпечує паралельно, достатній для себе рівень благоустрою шляхом ведення особистого селянського господарства. Не зважаючи на існуючі різного роду труднощі, створюється певний капіталоресурс сім'ї чи окремо взятої особи, який неминуче буде повернутий у середньо та крупномасштабні придбання (будівельних матеріалів чи готових будівель; товарів побутового характеру чи засобів автотранспорту і т.д.). Таким чином, сформований за роки (із-за фінансової неграмотності та обмеження доступу до послуг фінансової інфраструктури) стереотип потреби в “живому” накопиченні з одного боку, стримує активізацію споживчого кредитування, а за іншого – утримує поза обігом певну частину фінансових ресурсів без їх реального “спрацювання” та рентного поповнення. Звісно, сьогодні ще не доводиться думати, що населення активно використовуватиме банківські установи для формування та примноження своїх грошових запасів. Станом на початок 2002

року лише третина загального обсягу коштів фізичних осіб була залучена в активний фінансово-кредитний обіг. Однак, тенденція останніх років вказує на необхідність пошуку та пропозиції прозорого, більш захищеного способу інвестування коштів населення (в т.ч. і сільського).

В рамках здійснюваної в країні аграрної реформи, передбачено створення державного Фонду цільового кредитування АПК при Міністерстві аграрної політики України, який забезпечуватиме акумулювання необхідних кредитних ресурсів шляхом створення конкурентного середовища і підвищення рівня зацікавленості у банківських структур в кредитуванні сільськогосподарського виробництва. Для додаткового залучення фінансових ресурсів в галузь передбачено створення Державного акціонерного селянського (земельного) іпотечного банку, одним із основних завдань якого виділено інвестиційне і кредитне обслуговування товаровиробників, в т. ч. іпотечне кредитування агропідприємств під заставу земельних ділянок та майна.

Реалізація інституту застави землі в Україні ставить додаткові питання, особливо важливими із яких будуть ті, що стосуються задоволення вимог заставодержателя (банка-кредитора) за рахунок землі яка є предметом іпотеки. Традиційно, у випадках не виконання позичальником кредитних зобов'язань, предмет застави реалізується шляхом продажу на публічних торгах (земельних аукціонах) або ж переходить у власність Державного земельного іпотечного банку (Казахстан, Молдова) і може бути переданий ним в оренду для ведення сільськогосподарського виробництва. В умовах обмеженості фінансово-ресурсної бази аграріїв другий варіант стає прийнятнішим, однак в такому випадку передача земельного фонду сільськогосподарського призначення у власність – це не перетворення землі в товар (предмет купівлі-продажу), а використання її як засобу залучення інвестицій і кредитних ресурсів через заставу (іпотеку).

В сфері виробничої економіки, до якої безумовно, віднесене і сільське господарство, інвестиції фінансуються переважно шляхом доповнення незначних вкладень власного капіталу запозиченими ресурсами, які створюються на ринку капіталів через довгострокові позики. Звичайно кредитори-інвестори вимагають

відповідних гарантій. В якості гарантії зазначених вище вкладень, в умовах ринкової економіки на ринку капіталу признається, виключно, нерухоме майно.

Головними причинами цього можна вважати наступні:

- земля (як головна складова ринку нерухомості) вже сама по собі є інвестицією, придбання якої повинне фінансуватися;
- рух інвестицій пов'язаний з нерухомістю, а відсутність останньої викликає значні втрати вартості. Тобто, навіть для короткострокового фінансування ефективнішою гарантією є застава нерухомого майна, адже застрахований при допомозі іпотеки кредит, в принципі дешевший, а ніж той, що гарантований рухомим майном.

Якщо не існує запозиченого капіталу, то це означає, що широко розповсюджені вкладення вітчизняного та іноземного матеріального складу не можуть бути мобілізовані для фінансування інвестицій. Розповсюджений в Україні варіант “умовної приватизації” (без потоку реальних грошових коштів) та формування статутних фондів суб'єктів господарської діяльності за рахунок, в подібний спосіб переданих майнових прав, став причиною зниження інвестиційної активності, що за дії жорстких законів ринку викликає ріст ціни на капітал через скорочення його пропозиції.

В сільському господарстві України на даному етапі господарювання придбання основних фондів має фінансуватися за рахунок земельного кредиту. Як вже зазначалося вище, земля, будучи, в значній мірі, компонентом виробничих основних засобів, сприяє фінансуванню придбання інших необхідних для господарювання елементів (техніки, будівель, споруд, технологічних комплексів та ін.) і водночас підвищує віддачу власної експлуатації, завдяки дотриманню технології її використання на належному рівні.

Звичайно, важливим для сільськогосподарських товаровиробників є і поточні (короткострокові) кредити. Необхідно мати можливість попереднього фінансування придбання насіння, добрив, засобів захисту рослин через кредит, який можна повернути після отримання продукції, що теж, в певній мірі, гарантується земельним фондом агро підприємця. В приватному секторі при

допомозі земельного кредиту відбувається трансформація земельного майна (наприклад, з метою придбання іншого нерухомого майна для сім'ї, дітей; автомобілів чи заснування власного бізнесу і т. п.).

Згідно положень ст. 201 Земельного кодексу України грошова оцінка землі в Україні визначається на рентній основі, причому у випадках здійснення громадсько-правових угод по земельних ділянках передбачена експертна форма її проведення. Дослідження й аналіз світового досвіду щодо визначення ціни на землю та методів прийняття рішень про доцільність інвестування в землю вказує на необхідність вивчення щонайменше трьох базових параметрів:

- ринкової ціни на час здійснення інвестиції (придбання землі інвестором);
- економічної ефективності земельної інвестиції для інвестора протягом визначеного ним періоду володіння засобом виробництва;
- фінансової можливості інвестиційного вкладання.

У США за даними Міністерства сільського господарства на середину 2002 року активи аграрного сектору становили 1247,3 млрд. дол., із них майже 79 % загальної вартості – ринкова вартість землі та іншої нерухомості фермерських господарств. Водночас, за період 1990 – 2001 рр., середня ціна сільськогосподарської землі зростає з 1686 доларів за 1 га площі до 2790 дол. Саме зростання ціни на землю зумовило близько 80 % приросту вартості активів аграрного сектору країни, а середньорічний процент капіталізації становив 4,27 % [61, с.122-123].

За статистичними даними в Україні протягом 2001 господарського року сільськогосподарськими підприємствами використовувалося 22 935 тис. га землі. Агросектор країни отримав 1 300 млн. грн. прибутку до оподаткування або 56, 68 (1300000000 грн. / 22935000 га) грн. на 1 га задіяної землі. По Сумській області розрахункове значення показника прибутковості земельного фонду склало лише близько 7,28 грн. (12441000 грн. / 1709000 га). Середня вартість 1 га за методикою економічної оцінки розробленої Державним комітетом із земельних ресурсів України, визначена на рівні 8,574 тис. грн.

Інвестиції в землю передбачають наявність мінімум двох видів майбутніх доходів:

- чистого доходу від використання землі (поточний дохід) – щорічний прибуток з 1 га земельної площі, в яку здійснюються інвестиції (див. вище 56, 68 грн. в середньому по Україні та 7, 28 грн. в Сумській обл.);
- доходу від володіння землею – маржі між поточною ринковою вартістю (що склалася залежно від рівня інфляції і попиту на землю) та первісною цінною (цінною придбання) земельної ділянки.

Моделлю капіталізації доходу передбачено, що справжня вартість землі визначається грошовим потоком, який інвестор очікує отримати у майбутньому в результаті володіння цим активом, а його величина коригується при допомозі ставки дисконтування, щоб урахувати зміни вартості грошей у часі та рівень впливу ризику. Звертаючись до класичної схеми оцінки економічної ефективності (привабливості) інвестиційних вкладень на основі розрахунку чистої (поточної) вартості, пропонуємо визначити базові умови прийнятності використання землі як предмету іпотеки банківською установою, в рамках передбачуваних можливих випадків переходу активу у власність кредитора.

Відсутність діючого, законодавчо врегульованого ринку землі, в такому випадку ставить банк в умови коли кредитор реалізуючи своє право власності на заставу залишається по суті із землею яка має “штучно визначену” ціну. Відтак, виникає ситуація коли, з одного боку, банк має важливий агро виробничий актив по досить низькій вартості, що забезпечує суму кредиту та обсяг відсотків по ньому, а з іншого цю земельну ділянку не в змозі купити агропідприємство без забезпечення зовнішніх фінансових ресурсів (як правило, теж кредитів).

Звертаючись до передового досвіду країн з ринковими системами господарювання та пропагандуючи і прискорюючи розвиток доступних і зручних з невисоким рівнем ризику механізмів акумуляції довгострокових грошових накопичень їх інвестування під порівняно низьку процентну ставку, зосереджуємо основну увагу на організаційно-фінансових засадах створення кооперативних банківських систем з пріоритетними вираженими іпотечними

схемами обслуговування сільськогосподарських товаровиробників. В сучасних умовах це означає появу нових реальних джерел для поповнення і модернізації основних виробничих фондів, покращення якісного стану земельних угідь через отримання відповідних цільових коштів (гарантування їх ефективного використання як реальним власним забезпеченням так і солідарною (колективною) підтримкою), здійснення житлового будівництва і, що є особливо важливим, прискорення затягнутих процесів реформування в аграрному секторі.

Саме такий підхід, з нашої точки зору, можливо реалізувати навіть в межах окремо взятого регіону, особливо, за умов, коли на його території не діє жодного місцевого банку та досить слабо забезпечується фінансово-кредитне обслуговування сільського населення.

Власні бачення, щодо основних аспектів формування місцевих кооперативних банків будуть розглянуті в розділі 3.3. даної роботи.

З урахуванням того, що за адміністративно-територіальним поділом Сумська область поділена на 18 районів, на території яких створено біля 600 колективних сільгоспформувань ринкового типу, діє до 800 фермерських господарств і близько 4 000 власників земельних і майнових паїв вирішили господарювати самостійно, не передаючи в оренду належні їм ділянки, пропонуємо сформувати спеціалізовану кооперативну (іпотечну) регіональну банківську мережу, по пріоритетному обслуговуванні сільського населення та сільськогосподарських товаровиробників-юридичних осіб.

Головною метою створення даної системи є не отримання максимально можливих прибутків, а забезпечення необхідного (переважно довгострокового іпотечного) кредитування сільгоспвиробників.

Місцеві кооперативні банки будуть мати статус юридичних осіб та спеціалізованих іпотечних банківських установ, тобто таких, де більше 50 відсотків активів яких будуть активи іпотечного характеру.

Зміст основних завдань центрального кооперативного банку буде полягати в наступному:

- вирівнювання грошового попиту серед місцевих кооперативних банків та забезпечення їм зв'язку з загальнодержавним ринком грошей та капіталів через відповідні системи рефінансування;

- формування систем технічного здійснення платіжних та інших банківських операцій місцевими банками;

- забезпечення додаткових ресурсно-вкладних грошових потоків через власні активно-пасивні операції з іншими банками та великими суб'єктами господарювання (в т.ч. і фінансового сектору);

- здійснення відповідних емісійних дій з іпотечними цінними паперами та депозитарно-клірингове обслуговування інвесторів-учасників первинного та вторинного ринків їх обігу;

- залучення та централізований цільовий розподіл державних кредитів та допомог, коштів недержавних та іноземних фондів серед кооперативних банків районних масштабів з метою фінансової підтримки агро виробників;

- втілення та сприяння втіленню факторингових, лізингових та інших нетрадиційних кредитних схем матеріально-фінансового забезпечення селян.

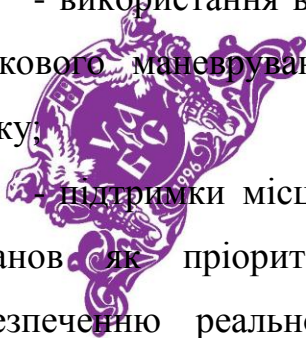
Конкурентоспроможність діяльності центрального кооперативного банку на фінансово-кредитному ринку буде забезпечуватися за рахунок:

- задоволення попиту підприємств агросектору в довгострокових іпотечних кредитах;

- створення (чи участі у створенні) спеціалізованих підрозділів (окремих установ) по оцінці нерухомості, реєстрації майна, управління майновими правами, правовому обслуговуванню перелічених послуг;

- використання всього спектру банківських операцій з метою забезпечення ринкового маневрування, утримання і поповнення економічного потенціалу банку;

- підтримки місцевих органів влади розвитку власної мережі банківських установ як пріоритетного ринкового фінансово-кредитного сектору по забезпеченню реального необхідними банківськими продуктами з метою

пожвавлення інтеграційних процесів в кредитній та аграрній сферах функціонування.

Перевага саме такого підходу до організації банківської діяльності буде також полягати в тому, що кожна запропонована послуга буде мати чітко визначений ринок збуту серед цільової групи клієнтів, тобто їм буде притаманний “ядровий” характер. Стійкість реалізації цих послуг забезпечуватиме необхідні умови для стандартизації банківських технологій, дозволить підвищити рівень їхньої ефективності й відповідної певної унікальності, створюватиме своєрідний внутрішній операційний конвеєр.

Виходячи із вище наведених теоретичних та практичних обґрунтувань, сутність нашого бачення перспективності реалізації поточних засад фінансового обслуговування сільськогосподарських підприємств та сільського населення через мережу кооперативних банківських установ регіону розкрита в наступній організаційно-методичній схемі (див. Додаток АГ).

Поруч з цим необхідно реалізувати зусилля по організації обслуговування клієнтів на більш вигідніших умовах в порівнянні з іншими банківськими установами, точному визначенні необхідних потреб в інвестиційних вкладеннях, пошуку й оптимізації залучення найдешевших фінансових ресурсів, ефективної цінової політики. Приділяти особливу увагу постійному розвитку економічної бази мережі, відпрацьованості банківських технологій, проведенню комплексних маркетингових досліджень, зростанню якості аналітичних продуктів, рівня фінансового консалтинг клієнтів, оптимізації організаційно-управлінської структури, створення ефективного інфраструктурного забезпечення банківської діяльності, іміджу, підвищення рівня професійної підготовки персоналу та ін.

Учасники кооперативного місцевого банку організують та ведуть роботу по його створенню, проводять відповідні установчі процедури та формують статутний (пайовий) фонд у відповідності з вимогами діючого банківського законодавства до процесу створення та реєстрації кооперативних банків в Україні. Умовами установчих документів доцільно передбачити положення про мінімальний розмір паю та зобов'язання учасника не забирати свою частку

пайового капіталу протягом певного періоду, але з можливістю продати (передати) її іншій особі яка має право бути учасником (пайовиком) банку. Після отримання ліцензії на банківську діяльність кооперативний місцевий банк розпочинає повноправне дієве функціонування як фінансово-кредитний інститут банківського типу другого рівня національної банківської системи.

Для наступного етапу найбільш характерною та актуальною є реалізація зусиль по залученню нових учасників та клієнтів (вкладників та позичальників) банку; впровадження технологій по наданню банківських послуг в рамках традиційних (згідно положень банківського законодавства про ліцензування діяльності) та додаткових (при наявності письмового дозволу НБУ) операцій. Водночас важливою умовою щодо реалізації комплексу активних операцій та послуг є організація фінансування клієнтів-аграріїв з урахуванням кругло сезонного потреб сільського населення та малих і середніх товаровиробників в додаткових фінансових ресурсах при врахуванні інших специфічних умов здійснення діяльності суб'єктів галузі. Кооперативний характер діяльності банку сприятиме виробленню та реалізації додаткових гарантій виконання зобов'язань позичальників - учасників банку та отриманню кредитів по нижчій, в порівнянні з середньо ринковою, ставці. У інших клієнтів-позичальників з'явиться можливість отримати кредит по доступній ціні із забезпеченням додаткових гарантійних умов його повернення у зв'язку із підтриманням депозитно-розрахункових відносин (чи їх майбутнім встановленням) та наданими гарантіями учасників фінансово-кредитної установи. Доступність банківських продуктів також має бути забезпечена шляхом створення районних філій та підпорядкованих їм безбалансових відділень; залучення до участі кредитних спілок та їх територіально відокремлених підрозділів. Можливості зниження вартості на банківські продукти (в першу чергу, кредитного характеру) на даному етапі також будуть пов'язані із реалізацією та наслідками зрушень в структурі національної економіки. Останні матимуть позитивний вплив на вартість отриманих грошових ресурсів у випадках: зменшення витрат держави на безпосередню підтримку виробництва, які є причиною послідуючого "викачування" нею грошей з

реального сектора; захищеності кредитора внаслідок поліпшення інституційних умов примусового повернення коштів; збільшення рівня заощаджень населення; детінізації економіки; пом'якшення чинника інфляційних очікувань та ін.

Однією із особливостей сучасного етапу формування земельного фонду агрогосподарств, як однієї із базових складових їх ресурсного потенціалу, є безоплатне набуття прав власності на землю селянами. Відповідно до певного часу фінансові операції банку, пов'язані із сприянням придобанню земельної ділянки, будуть залишатися неактуальними. Платними в умовах впровадження засад вітчизняної земельної є тільки технічні роботи щодо набуття та посвідчення прав власності на землю. Нині діє механізм їх фінансування, який поєднує держзамовлення (частково), оплату робіт потенційними орендарями та власниками землі, а також технічні кредити та технічну допомогу, що надається міжнародними фінансовими інституціями (зокрема, Світовим Банком, USAID, IFC, TACIS та ін.). Однак, вже зараз формується ряд організаційно-правових умов, які в недалекому майбутньому стануть передумовами обігу землі з визначенням її ринкової вартості та шляхів його фінансування. Як відомо, наявність права приватної власності на об'єкт передбачає здатність власника володіти, користуватися і розпоряджатися ним, а відтак автоматично з'являється у землевласника, законодавчо визначена, можливість передати земельну ділянку у спадщину, здати в оренду фізичній чи юридичній особі - агротоваровиробнику, продати (обміняти), внести в паєвий фонд, використати як заставу при забезпеченні своїх боргових зобов'язань. Місцеві кооперативні банки та їх територіально відокремлені підрозділи (філії, відділення) по обслуговуванню господарств агросектору та сільського населення можуть стати первинними осередками реалізації іпотечних механізмів фінансової підтримки селян через середньо та довгострокове кредитне їх забезпечення за наявності землі як предмету застави. У разі невиконання позичальником своїх зобов'язань, банківська установа через механізм стягнення та реалізації предмета застави недобросовісного боржника (учасника банку) організовує перерозподіл його земельного фонду в додаток до звернення (при необхідності) на його пайовий

внесок. Така особа втрачає об'єкт застави (земельну ділянку чи іншу нерухомість) та відповідну частку пайового внеску у випадку недостатності суми вирученої від реалізації нерухомості. В свою чергу, пасивний внесок чи його частка може бути викуплений самим банком чи проданий іншому (навіть, новому) учаснику. подібна схема стане початковою моделлю внутрішньогалузевого перерозподілу нерухомості селян через кредитний інститут кооперативного типу із застосуванням окремих елементів іпотечного кредиту. При цьому, ті ж таки кооперативні засади організації діяльності та фінансового забезпечення сприятимуть повній адаптації відповідних іпотечних схем по кредитуванню села з метою забезпечення револьверності (рефінансування) первинних ресурсів та їх примноження у довгостроковому періоді. Такий підхід також може стати альтернативним механізмом забезпечення ефективного використання земельного фонду через участь Державного земельного банку. Адже прерогативою діяльності кооперативних банківських установ має бути цільове кредитування сільськогосподарських товаровиробників, з практикуванням застави сільгоспугідь, які в разі неповернення коштів позичальниками вилучатимуться, але не для продажу, а для передачі іншим сільськогосподарським підприємствам, що працюють ефективно. Відповідно втілення системи юридичних заходів має запобігти порушенням прав землекористування, таким, як самовільне захоплення сільськогосподарських угідь та інших видів земель, зниження родючості, погіршення якості ґрунтів та ін.

3.3. Обґрунтування механізмів фінансування сільськогосподарських товаровиробників кооперативними банківськими установами

Зміст соціально-економічної сутності діяльності відповідного виду банків в значній мірі залежить від характеру встановлених господарських відносин в реальному секторі. Розвиток різноманітних форм аграрного бізнесу вимагає

утворення особливих типів інститутів у сфері фінансово-кредитного обслуговування сільгоспвиробників. Посилення впливу ринкових принципів господарювання на процес відродження села та популяризація його окремих виробничо-обслуговуючих компонентів (фермерських, особистих, підсобних господарств, кооперативів та обслуговуючих підприємств приватного характеру) природно обумовило намагання господарів на землі забезпечити себе, в першу чергу, додатковими грошовими надходженнями в необхідних обсягах і на прийнятних умовах. Поряд з цим аграрії зацікавлені в отриманні цілого ряду інших фінансових послуг (бажано “з одних рук” та на засадах прозорості і належної якості) вкладення вільних коштів з метою їх примноження на відкриті відповідні (поточні, ощадні, чекові та інші) рахунки.

На сучасному етапі формування дієвої агропромислової інфраструктурної надбудови в Україні одним із напрямків може стати утворення фінансово-кредитних установ банківського типу на кооперативних засадах функціонування.

Взагалі відродження кооперативної форми організації сільського господарювання в Україні невід’ємно пов’язане з ростом популяризації кооперативів практично в усіх високорозвинених країнах в яких через них проходить від 20 до 100 % виробленої сільськогосподарської продукції [23, с.11]. Кооперація дозволяє успішно захищати інтереси товаровиробників, а відтак значну вигоду отримують фермерські господарства, що прагнуть із-за своєї соціально-економічної природи до такої форми об’єднання. Роль держави при цьому полягає в тому щоб законодавчо закріпити умови та параметри функціонування кооперативного руху в різних сферах його прояву. Форми, які за радянських часів називалися, начебто, кооперативними, не були такими згідно із загально визначеними принципами кооперації. Було втрачено не лише кооперативну ідею, а й кооперативну обізнаність та поінформованість. Псевдо кооперативи, які масово організовувалися в період перебудови, ще більше дискредитували кооперативну ідею. Тому не дивно, що природа кооперативів, як неприбуткових

об'єднань, неадекватно сприймається не лише широким загалом, а й державними органами та законодавцями.

Аналіз практичних здобутків країн Західної Європи та Північної Америки, дозволяє оперувати твердженням про те, що одним із ефективних шляхів фінансової підтримки як дрібного так і середнього товаровиробника в сільському господарстві, з його сезонними коливаннями та вагомністю природних факторів, може вважатися створення вітчизняної системи банківських установ кооперативного типу. Головне їхнє завдання – об'єднання і акумуляція грошових ресурсів своїх учасників та їх фінансово-кредитне обслуговування на основі взаємності. Водночас, кооперативний банк – це беззаперечно бізнесова установа, а не благодійне товариство, що видає безоплатно субсидії та допомоги. Банківська кооперація по часовим міркам давня галузь аграрного кооперативного руху і за більш ніж півтора столітню еволюцію в ряді країн трансформувалася в істотний і впливовий сектор їхньої фінансово-кредитної системи, яка має розгалужену мережу своїх ощадно-кредитних і розрахунково-фінансових організацій – банків, кас, підрозділів місцевого, загальнодержавного та міжнародного рівнів, включаючи великомасштабні банки.

У багатьох країнах специфічні проблеми сільськогосподарського фінансування та обслуговування дрібної клієнтури вирішувалися шляхом створення спеціалізованих кредитних інститутів. Нині деякі кооперативні банки входять до числа найбільших за розміром власного капіталу та обсягом операцій. Це такі як Рабобанк (Rabobank) – банк нідерландської банківської системи, французький Креді Аґріколь (Credit Agricole), мережа німецьких Райфанзен-банків (Reiffeisen-banken), американська Система кредитування фермерів (Farm Credit System). Відмінною рисою цих банків є їхнє кооперативне походження: всі вони були створені на основі кредитних кооперативів, підтримуваних (Німеччина) чи ініційованих (США, Франція) державою.

Ринкові перетворення в країнах, так званого, постсоціалістичного табору стимулюють відродження (чи перетворення де вони збереглися) кредитних кооперативів як найбільш дієвого механізму фінансово-кредитного

обслуговування формувань аграрного сектору. Так, в Польщі через систему кооперативних банків видається до 90 % відсотків кредитів для виробництва, переробки і збуту сільськогосподарської продукції. Реформи банківського сектору країни започатковані в 1994 році сприяли утворенню польської трьохрівневої кооперативної системи, яка включає центральний банк кредитних спілок, біля 10 регіональних та близько 1200 місцевих кооперативних банків.

В Румунії на кінець 90-х рр. нараховувалося більше 840 кредитних кооперативів, питома вага позик яких становила біля 10 % портфеля сільських кредитів. Вагомими перешкодами популяризації та розвитку кооперативного банківського руху в країні є, в певній мірі, схожі з українськими перешкоди наступного характеру:

- відсутність адекватної сучасним вимогам законодавчої бази, а норми існуючої характеризуються жорсткими вимогами до кооперативів та кооперативних банків;

- негнучкий характер політики державних органів влади та центрального банку країни щодо адаптації банківського законодавства до особливостей кооперативного руху;

- організаційно-управлінські та кадрові труднощі і т.д.

Розвиток кооперативних банків в ряді пострадянських країнах відбувається при сприянні та підтримці зарубіжних та міжнародних фінансово-кредитних інститутів. Так, в Вірменії в 1998 році при допомозі банку “Креді Агріколь” був створений кооперативний банк, фінансові ресурси якого поповнюються із фондів Європейського союзу. В Грузії на початок 2000 року нараховувалось 180 кредитних кооперативів (спілок) різних видів, які об’єднували близько 12 тис. членів і поява практично всіх пов’язана із ініціативами зарубіжних учасників.

Однак, наприклад, в Болгарії створений єдиний кредитний кооператив діяльність якого не робить значного впливу на фінансування сільського господарства країни.

Відродження кооперативного руху нової формації в Україні було започатковано введенням в дію Указом Президента України від 20 вересня 1993

року Тимчасового положення про кредитні спілки в Україні, в якому були закладені основні нормативні засади створення і функціонування даного виду кредитних кооперативів [115]. На сьогоднішній день законодавча база регулювання кооперативного руху в фінансово-кредитному секторі характеризується двояким підходом. З одного боку діють норми Закону України “Про кредитні спілки” від 20.12.2001 р. №2908-III, що визначають організаційні, правові та економічні засади створення та діяльності кредитних спілок і відповідних об’єднань, права і обов’язки їх членів; а з іншого стаття 6 Закону України “Про банки і банківську діяльність” передбачає можливість створення в Україні банків в організаційно-правовій формі – кооперативний банк. Базові моменти існування такого зазначеного інституту закладені в статті 8 цього ж документу та мають бути врегульовані в рамках дії положень відповідних нормативно-правових актів НБУ. У відповідності з редакцією вище зазначеного Закону кооперативний банк в Україні – це банківська установа, що є юридичною особою, створюється за територіальним принципом при участі не менше 50 осіб і органами управління якого є загальні збори учасників (пайовиків), спостережна рада та правління банку. Система банківської кооперації передбачає дворівневий склад: другий (нижній) рівень – місцеві кооперативні банки, перший (верхній) рівень – центральні кооперативні банки, учасниками яких є відповідні місцеві кооперативні банки [111]. Такий підхід формування кооперативних банків першого рівня, в певній мірі, подібний з базовими засадами функціонування банківської корпорації, діяльність якої також передбачена і обумовлена в тому ж таки Законі та є формою об’єднання виключно комерційних банків, з метою концентрації капіталів банків-учасників, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їх діяльністю.

Однак, положеннями діючого законодавства встановлено обмеження щодо спектру клієнтів банківської корпорації до числа яких не можуть входити юридичні і фізичні особи, окрім банків та інших фінансово-кредитних установ.

На нашу думку, центральний кооперативний банк має бути сформований теж на засадах консолідації ресурсного потенціалу та наглядово-

координуючих повноважень, однак, природою його походження та функціонування має бути передбачено наступне:

- Центральний кооперативний банк формується на основі об'єднання визначеної паєвої частки місцевих кооперативних банків при допустимій участі регіональних органів державної влади визначеним обсягом цільових грошових коштів обласного бюджету, питома вага яких має становити менше половини статутного фонду банку, а установчі документи передбачати можливість викупу державної частки в ньому реальними чи новими місцевими кооперативними банками.

- Повноваження регулювання і контролю діяльності центрального кооперативного банку мають належати НБУ, прирівнюючи при цьому статус установи до банків регіонального характеру.

- Органами управління та внутрішнього контролю центрального кооперативного банку є:

➤ законодавчий орган (вищий орган управління) – Рада банку до складу якої входитимуть делеговані представники загальних зборів учасників (пайовиків) (наприклад, голови спостережної ради та правління місцевих кооперативних банків);

➤ виконавчий орган – Правління (Дирекція) банку, який здійснює управління поточною діяльністю установи та несе відповідальність за ефективність його роботи згідно з принципами та порядком, встановленими статутом, іншими відповідними внутрішніми документами банку та рішеннями Ради банку;

➤ контроль за фінансово-господарською діяльністю здійснює Ревізійна комісія центрального кооперативного банку, до складу якої входять представники установ-учасників;

➤ для забезпечення додаткових заходів з метою управління ризиками центрального кооперативного банку створюються постійно діючі комітети види, склад і повноваження яких визначені рішенням Ради банку.

- Центральні кооперативні банки можуть здійснювати діяльність в межах напрямків, що віднесені до сфери банківської діяльності без обмеження складу клієнтської бази.

- Центральні кооперативні банки можуть вступати у взаємовідносини з іншими банківськими установами другого рівня банківської системи України та міжнародного рівня на договірних умовах.

- Першочерговими цілями і визначеними напрямками діяльності центральних кооперативних банків мають бути обслуговування банків його учасників з метою вирівнювання грошового попиту серед них та забезпечення їм доступу до ринку грошей та капіталів в комплексі сприяння ефективного обслуговування агропромислового сектору регіону.

Засади діяльності місцевих кооперативних банків не повинні вступати в протиріччя з відповідними міжнародними кооперативними принципами, які схвалені Міжнародним кооперативним альянсом – міжнародною неурядовою організацією, яка в рамках діяльності ООН об'єднує національні кооперативні організації більше 120 країн і головними із яких є:

□ добровільність і відкритість членства у відповідних інститутах – формах організації кооперативного руху;

□ демократичні засади управління, що базуються на активній безпосередній участі членів кооперативу в проведенні кооперативної політики та прийнятті відповідних рішень;

□ безпосередня економічна участь членів кооперативу в його власності та доходності шляхом здійснення відповідних пайових внесків та розрахунку на винагороду, відповідно до змісту та обсягів їхніх операцій з кооперативом;

□ автономія та незалежність господарської діяльності кооперативних установ;

□ співробітництво між собою на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях і сприяння розвитку кооперативного руху в рамках ефективного задоволення потреб своїх членів та ін.

Фінансово-кредитні установи кооперативного типу сформовані на засадах територіального чи галузевого принципу і покликані сприяти формуванню ефективної системи банківського обслуговування сільськогосподарських товаровиробників різних організаційно-правових форм в рамках поповнення та структурування обсягів їх господарської діяльності, фінансових, матеріальних чи трудових ресурсів, відзначаються рядом характерних особливостей.

1. Кооперативний банк прийнято вважати неприбутковою установою, оскільки в режимі фінансово-кредитного обслуговування свої учасників з метою сприяння розвитку їхньої підприємницької діяльності та підвищення матеріального добробуту, сума коштів, отриманих як позитивний кінцевий економічний результат (в основному від членів (учасників) кооперативу) розподіляється (повертається) між ними або спрямовується на загальні цілі за їх спільним рішенням. Відтак одержання прибутку кооперативним банком не являється метою його діяльності, а є її результатом при наданні послуг навіть за собівартістю.

2. Неприбутковий характер діяльності кооперативних банківських установ викликає необхідність в установленні пільгового режиму оподаткування певних моментів їх діяльності. Таким чином можна досягти створення як привабливості для розвитку, так і умов для рефінансування агросектору шляхом самозабезпечення і самопідтримки підприємств галузі.

3. Кооперативна природа походження і функціонування банку, в певній мірі, є різновидом колективної організаційно-правової форми організації та участі в управлінні приватних осіб. Управлінський момент реалізується через рівномірний розподіл ступеня вагомості при прийнятті рішень загальними зборами (один учасник – один голос), на відміну від порядку визначення управлінської вагомості в акціонерних формуваннях та товариствах з обмеженою відповідальністю, де частка учасника залежить від його участі в статутному капіталі банку. Дивідендний дохід пайовиків зазначених товариств визначається на підставі, знов таки, врахування обсягів вкладених ресурсів та розмірів коштів з отриманого кінцевого прибутку спрямованих для цього. Надлишок отриманий в

результаті перевищення суми доходів над обсягом витрат кооперативного банку, якщо такий залишається після задоволення колективних потреб учасників та поповнення визначених відповідних фондів, розподіляється між ними пропорційно розміру участі агроформувань в отриманні установою цих коштів, тобто пропорційно розміру одержаних послуг.

4. Джерелами формування ресурсів кооперативного банку, як, в принципі, і будь-якого іншого, можуть бути власні, запозичені та залучені кошти. Але згідно положень Директиви Ради Європейського Співтовариства 93/6/ЕЕС від 15.03.1993 року “Про адекватність капіталу інвестиційних фірм і кредитних установ” мінімальний розмір капіталу для кооперативного банку повинен становити не менше 1 млн. євро. в той час як для інших комерційних банків – не менше 3 млн. євро.

5. Практична реалізація кооперативної форми банківського бізнесу, зокрема, в системі обслуговування сільгоспвиробників та обслуговуючих галузь підприємств, засвідчує тенденцію постійного руху числа його учасників (що відповідає одному із зазначених раніше принципів – свободи участі), а це робить розмір пайового капіталу непостійним. Тому відповідними положеннями вітчизняного законодавства мають бути урегульовані моменти: фіксації кількості членів (учасників) банку; порядок зміни та затвердження розміру статутного капіталу (з дотриманням звичайно меж мінімального); реєстрації та перереєстрації статутного капіталу у випадку змін останнього та ін. Мобільність власної ресурсної бази кооперативного банку має реалізовуватися в межах діючого законодавства, однак не присікатися адміністративно-регулюючими методами, що може призвести до втрати кооперативного характеру та перетворення установи на звичайний комерційний банк.

6. Кооперативні банки є вдалою формою цільової підтримки галузевого підприємництва з боку держави. Відповідні дотації з місцевих регіональних (цільових) фондів підтримки галузі спрямовуються на формування ресурсної бази фінансово-кредитної установи, забезпечуючи подолання сезонного розриву в оборотності реальних грошових надходжень від господарської діяльності

агроформувань, на засадах прозорості і рівноправ'я в доступності до подібних типів позик.

Поряд з вище зазначеним, кооперативні банки повинні мати право залучати ресурси інших третіх осіб, в т.ч. на основі сек'юритизації власних активних операцій та розміщення вивільнених грошових коштів в доходних державних та підприємницьких проектах як місцевого так і загальнодержавного масштабів.

Альтернативними джерелами надходження ресурсів від сторонніх суб'єктів кооперативним сільськогосподарським банкам можна також вважати комісійні доходи отримувані ними в процесі розрахунково-касового, інформаційного, консалтингового, трастового, андерайтингового обслуговування юридичних і фізичних осіб сільської місцевості як в режимі господарювання міні-агро-промислово-фінансових формувань, так і особистих селянських господарств чи окремих громадян.

Слід зазначити, що організаційно-правові форми установ, що здійснюють кооперативне обслуговування суб'єктів аграрної сфери господарювання, досить різноманітні. Тому розвиток кооперативних банківських установ повинен відбуватися еволюційно на основі аналізу необхідного осмислення досвіду створення і доцільності подібних інститутів в інших країнах.

Завданнями формування системи кооперативних банків, з метою забезпечення належної фінансово-кредитної підтримки аграрної галузі можна вважати:

- необхідність концентрації фінансових ресурсів та їх наступний перерозподіл з метою більш повного використання на потреби суб'єктів агропромислового комплексу взагалі та сільського господарства, зокрема;
- фінансування інвестиційних проектів, спрямованих на стимулювання розвитку регіональної економіки (в більшій мірі через центральні кооперативні банки);
- фінансово-кредитне обслуговування життєдіяльності населення сільських територій та сприяння інтеграції їхньої участі в фондових, кредитних, страхових, розрахункових процесах як в межах країни так і зовні;

- мобілізація фінансових ресурсів для формування місцевих та регіональних продовольчих фондів, підтримка прогресивних напрямків соціально-пенсійного забезпечення селян.

На нашу думку, поява нових організаційних форм банківських формувань обумовлена і необхідністю розширення сфери фінансових послуг на регіональних та галузевих фінансових ринках, забезпечення розвитку місцевого сільськогосподарської сфери господарювання.

Окремим важливим моментом сьогодні, враховуючи фінансово слабкий стан сільськогосподарського виробництва та занижений (відносно міського) рівень соціального, культурного, матеріального забезпечення сільського населення, є питання про створення належних економіко-правових умов для включення чи то трансформації кредитних спілок до кооперативної банківської системи. В таких умовах кредитна кооперація з фінансової точки зору, є найбільш досконалим інструментом розподілу грошових коштів в низових ланках агросектору. Значення кооперативного кредиту беззаперечно вище значення тієї допомоги, яка надається державними органами окремим господарюючим суб'єктам галузі. По мірі розвитку і укріплення кредитної кооперації вона неминуче вбирає в себе в якості вкладів (депозитів) всі вільні кошти сільського населення, доповнюючи їх державними коштами та капіталом, що отримується від банків. В підсумку кредит стане відносно дешевим і доступним сільському господарю, ввійде в його звичайний ужиток.

Відтак, до основних мотиваційних чинників формування сільськогосподарської кредитної (банківської) кооперації можна віднести:

- розвиток фермерських, особистих підсобних господарств, інших середніх та малих форм агробізнесу викликав гострий попит на кредитні та взагалі банківські послуги;

- сільський фінансово-кредитний кооператив має стати тією установою (юридичною особою), через яку можна об'єднати фінансові та інші ресурси членів кооперативів (та їх об'єднань), що приймають на себе зобов'язання по взаємній виручці;

- стає обнадійливою здатність кооперативних установ, як юридичних осіб (автономних суб'єктів господарювання) залучати кошти від широкого спектру джерел: фондів, спілок, державних і недержавних інститутів.

Виділені вище передумови, мотиви та врегульовані і неврегульовані (законодавчо) аспекти розвитку кооперативних фінансово-кредитних форм, на нашу думку, можуть знайти своє відображення в двох (трьох) рівневій регіональній мережі фінансового забезпечення підприємств сільського господарства. Така система фінансово-кредитного обслуговування суб'єктів господарювання та фізичних осіб сільської місцевості включає:

- суб'єкти третього рівня (при необхідності) – кредитні спілки та інші заклади фінансового спрямування на кооперативних засадах;
- другий рівень – місцеві кооперативні (при можливій фінансовій участі місцевих органів влади та управлінь сільського господарства);
- перший (верхній) рівень – центральний кооперативний банк.

Запропонована модель формування (із зазначенням учасників) кооперативного фінансово-кредитного сектору, взагалі, та банківської сфери, безпосередньо наведена в Додатку АД.

Мета такої системи сформувані черговість етапів створення її елементів шляхом організаційних заходів, економічних механізмів та законодавчих актів.

Узагальнений підхід до процесу формування мережі кооперативного банківського обслуговування сільськогосподарських товаровиробників наведено в Додатку АЕ.

При цьому слід звернути увагу на те, що діяльність взаємовідносин груп учасників базується як на основі фінансово-кредитного обслуговування так і паєвої участі в статутному капіталі. Водночас характер потенційних стосунків з фінансово-кредитними установами банківського і небанківського секторів, державними і недержавними фондами іншими особами носить договірний характер і відповідно передбачає взаємодію між кооперативними банками (обох рівнів) та цими установами стосовно надання-отримання відповідних фінансових послуг та банківських продуктів. При цьому місцеві кооперативні банки можуть

використовувати як кошти населення, колективних господарюючих та кооперативних кредитних суб'єктів для формування ресурсної бази, так і вкладення (депозити, кредити, інвестиції) інших інститутів (в т.ч. фінансово-кредитних установ) та некомерційних організацій (фондів, асоціацій підтримки фермерського та сільськогосподарського товаровиробника, взагалі).

На рівні центрального кооперативного банку фінансові відносини можуть бути встановлені з іншими банками, бюджетними установами регіонального масштабу, НБУ (його відповідними територіальними управліннями) стосовно операцій рефінансування та розміщення вільних коштів на відповідних банківських рахунках.

Для того щоб розвивалася фінансова кооперація на селі, а з нею і різні форми аграрного бізнесу, слід докорінно змінити підходи до аграрної політики. Вона повинна спрямовуватися не лише на формування певних макроекономічних показників, а й на сутність економічної моделі суспільства, де знайшлося б місце для підтримки аграрного підприємництва, як необхідної складової моделі розвитку. Водночас цього не можливо досягти, в першу чергу, через відсутність відповідного нормативно-правового поля. Поки що нормативна база, яка має гарантувати розвиток усіх форм господарювання, зокрема й фінансового, не враховує специфіки й особливостей розвитку аграрного сектора економіки.

В умовах постійної нестачі кредитних джерел для сільськогосподарських товаровиробників одним з пріоритетних завдань спеціалізованих банківських установ по обслуговуванню суб'єктів галузі є мобілізація її внутрішніх фінансових ресурсів. Основним джерелом таких нагромаджень є кошти сільськогосподарські підприємства та сільського населення, які знаходяться нині поза внутрішньою кредитною системою або в комерційних банках та використовуються ними, значною мірою, для кредитування комерційних чи то крупних корпоративних структур. А тому однією з головних ідей нашої роботи є наголошення на тому, що залучення коштів у кругообіг за участю сільгоспдприємств мають здійснювати якраз кредитні формування (спілки,

товариства) та кооперативні банки. Перші можуть залучати кошти населення та фермерів, а другі – юридичних та фізичних осіб (в т. ч. і першої групи суб'єктів).

Для ефективного глобального розвитку кооперативних банків в Україні потрібна державна підтримка наступного характеру:

- чітке визначення правового статусу банків у формі кооперативних товариств, що діють на сонові кооперативних принципів, власниками (учасниками) та клієнтами яких будуть сільськогосподарські товаровиробники, агропромислові обслуговуючі кооперативи та кооперативні фінансово-кредитні установи (кредитні товариства та спілки), які приймають участь в програмах фінансового обслуговування аграрного сектору (розробка та прийняття Закону України “Про систему кооперативних банків”);

- вирішення питання про реєстрацію та ліцензування діяльності кооперативних банків НБУ;

- створення нормативно-методичної та інформаційно-аналітичної бази для розвитку кооперативних банків в країні;

- створення системи страхування діяльності кооперативних банків та захисту коштів пайовиків (учасників), забезпечення гарантій щодо залучених коштів третіх осіб);

- спрямування через систему кооперативних банків державної допомоги аграрному сектору шляхом:

- внесення державних початкових пайових капіталів кооперативних банків з наступною переходом їх учасникам цієї кооперативної банківської системи;

- надання фінансової підтримки (пільгових кредитів) учасникам системи кооперативних банків та створення умов для концентрації в ній фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників;

- встановлення пільгового режиму оподаткування в зв'язку з неприбутковою кооперативною природою цих установ;

- створення умов для інтеграції окремих кредитних спілок (за їх бажанням) в кооперативну банківську систему;

- надання права кооперативним банкам здійснювати іпотечні операції після прийняття відповідного Закону, сприяючи таким чином створенню механізму, при якому сільськогосподарські товаровиробники будуть передавати в заставу землю самі собі, що зробить неможливим “обезземелення” селян і її концентрацію в руках несільськогосподарських суб’єктів;

- пропаганда кооперативного руху, проведення роз’яснювальних заходів серед населення та дрібних підприємців та підготовка відповідних кадрів для роботи в кооперативних банках у якості учасників та менеджерів та ін.

Висновки до розділу 3

Враховуючи вище висвітлені аспекти, що обумовлюють необхідність та передумови становлення реально діючої іпотечної системи банківського обслуговування сільськогосподарських товаровиробників в Україні, ситуацію можна означити наступними позиціями:

➤ в країні відсутнє організаційно-правове забезпечення реалізації іпотечних схем фінансування сільськогосподарської сфери через заставу землі та іншої нерухомості, що знаходиться у користування його господарюючих суб’єктів;

➤ сформована система забезпечення аграріїв додатковими фінансовими ресурсами побудована на загально реалізованій базі без врахування особливостей організаційних та технологічних умов господарювання;

➤ відсутність працюючих фондового та земельного ринків стримує можливість вироблення та реалізації механізмів середньо та довгострокового кредитування галузі інститутами фінансово-кредитного сектору та повернення в реальний сектор заощаджень населення;

➤ порушення технологічних схем обробітку ґрунтів та вирощування рослин, старіння і знос основних засобів виробництва, низький рівень їх оновлення, висока вартість мінеральних добрив та засобів захисту рослин,

недостатність насінневого фонду господарств та інші фактори поступово призводять до погіршення родючості земель, а відповідно зменшення рівня їх віддачі (доходності, рентабельності);

➤ акцентування уваги фінансово-кредитної інфраструктури на універсальних банках, відсутність спеціалізованих агроорієнтованих установ, які мали б забезпечувати виважені підходу до формування ефективних моделей зовнішнього фінансування та стати реальним посередником і гарантом вкладання інвестиційних ресурсів страхових компаній, інвестиційних, пенсійних фондів, громадян (в т.ч. сільського населення) в агропромисловий сектор економіки;

➤ відсутність стратегічних державних програм розвитку та сприяння активізації інвестиційним процесам в умовах реформування аграрної сфери господарювання;

➤ слабка регіональна активність при формуванні адаптованих до сучасних умов, науково обґрунтованих схем кооперування виробничих зусиль реального сектору та фінансових ресурсів інститутів місцевої фінансово-кредитної інфраструктури.

Передумовами розвитку “працюючого” ринку іпотеки в Україні можна вважати:

- створення системи обліку прав власності на об’єкти нерухомості, що потенційно можуть бути використані як застава кредитно-інвестиційних вкладень в галузь;

- формування системи страхування кредитних ризиків;

- законодавче та нормативно-правове врегулювання процедур продажу (обміну) іпотечних кредитів;

- врегулювання питань, пов’язаних із реалізацією заставного майна для виконання зобов’язань перед власниками придбаних цінних паперів (іпотечних);

- створення державної системи гарантій для інвесторів;

- адаптацію інфраструктури ринку для мінімізації трансакційних витрат;

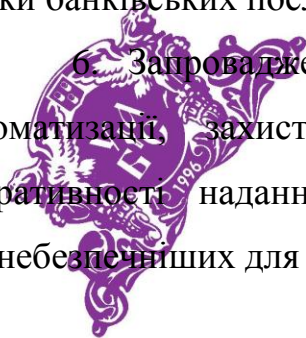
- запровадження схем приватного страхування інвесторів.

Важливою також вбачаємо стандартизацію процедур пов'язаних із наданням та обслуговуванням іпотечних продуктів, що включає: андеррайтинг позичальника (перевірку його легітимності та прийняття до використання предмета застави); оцінку майна, що передається у заставу; оцінку кредитного ризику (ймовірності дефолту позичальника та ризику застави) та формування системи моніторингу “кредитних історій” позичальників та кредитного рейтингу та ін.

В рамках формування комплексної системи та вироблення прийнятних механізмів фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників розглядається можливість створення в Україні кооперативних банків.

Основними напрямками створення місцевого кооперативного банку є:

1. Забезпечення накопичення та переміщення вільних обігових коштів для сільськогосподарських товаровиробників, сільського населення – учасників банку та залучення “сторонніх” коштів у систему кооперативного кредитування.
2. Вплив на величину відсотків по депозитах (вкладах) та вартості позик, забезпечення стабільності місцевого кредитного ринку за рахунок згладжування коливань попиту на кредит.
3. Сприяння створенню консолідованої та прозорої системи перерозподілу земельних ресурсів (чи інших майнових прав) у випадках не виконання боргових зобов'язань позичальниками банків..
4. Допомога у вирішенні проблем земельної реформи, інвестування власних і залучених грошових коштів в перспективні проекти.
5. Зростання впливу власних банків на місцеві і, взагалі, регіональний, ринки банківських послуг і операцій.
6. Запровадження сучасних банківських технологій, засобів автоматизації, захисту економічної інформації, принципів мобільності і оперативності надання банківських послуг для клієнтів у найзручніших, найнебезпечніших для них формах.

7. Формування інформаційно-консалтингової мережі ознайомлення, навчання та інформування існуючих та потенційних клієнтів в режимі впровадження маркетингових комунікаційних технологій.

Передумови втілення даної форми банківського руху, на нашу думку, полягають в наступному:

- яскраво виражена аграрна спеціалізація реального сектору господарювання (після промисловості) більшості регіонів України (15-25 % - частка галузі у ВВП; 20-25 % - частка працездатного населення зайнятого у сільському господарстві);

- відносно значне (наприклад, в межах Європи) територіально-демографічне охоплення сільськогосподарського напрямку життєздатності (близько 65 % питома вага загальній території країни земель, зайнятих під сільськогосподарське виробництво; 1/3 всього населення країни – сільське);

- безумовний історизм кооперативного руху взагалі та фінансово-кредитного його напрямку, зокрема (перші осередки на території сучасної України з'явилися в 70-80-х рр. XIX сторіччя);

- прийнятність колективних принципів побудови відносин між учасниками в умовах конкурентної боротьби: аграрного сектора з промисловим за паритетність ринкових позицій, з комерційними банками – за охоплення вигідних інвестиційно-кредитних клієнтських сегментів фінансового ринку; між самими сільгоспструктурами за отримання доступу до прийнятних джерел стороннього фінансування аграрного бізнесу;

- підтримка комерційного характеру господарських відносин на селі в умовах відносної обмеженості доступу сільського населення до продуктів фінансового ринку (кредитів, ведення рахунків, здійснення розрахунків, управління майном, страхового, пенсійного та інших видів соціального забезпечення);

- ефективне використання адаптованого до соціально-економічних умов життєдіяльності в Україні накопиченого в зарубіжних економічних системах (Німеччині, Франції, США, Польщі та ін.) досвіду формування, правового

обґрунтування та впровадження механізмів кооперативного банківського обслуговування клієнтів.

Окрім вище зазначених чинників до стимулюючих моментів розвитку кооперативних банків в Україні варто віднести також потребу у виробленні ефективних прозорих механізмів державної фінансової підтримки агросектору та сприяння інвестиційному пошукванню як з боку вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів через пристосовані до специфіки сільського господарства інститути фінансово-кредитного ринку України, взагалі, та окремо взятого регіону, зокрема.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться в розділі 3 дисертаційної роботи знайшли своє відображення в наступних публікаціях: Башлай С.В. Промислово-фінансові групи в умовах національної економічної реформи // Вісник УАБС.-1999.-№ 1.-С.85-87; Башлай С.В. Роль банків у формуванні аграрно-промисло-фінансових груп на сучасному етапі господарювання // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємств та організація виробництва (Вип.3 / 1999) / Міністерство освіти України, СДУ.- Суми: Вид-во Сум ДУ, 1999.-С.255-257; Башлай С.В. Іпотечна альтернатива кредитування аграрних формувань // Вісник УАБС.-2001.-№2.-С.44-47; Башлай С.В. Сек'юритизація активів в системі відносин іпотечного кредитування // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 6.-Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД, 2002.-С.157-163; Башлай С.В. Концептуальні засади формування системи кооперативного банківського обслуговування підприємств АПК в Україні // Вісник НБУ.-2003.-№5.-С.34-37.

ВИСНОВКИ

Ринкові умови господарювання сільськогосподарських товаровиробників в Україні створюють нові реалії розвитку механізмів забезпечення суб'єктів галузі різного роду необхідними для відтворювального процесу ресурсами. Діяльність суб'єктів підприємництва на селі тісно пов'язана із необхідністю співпрацювати з установами фінансово-кредитної інфраструктури. Будучи базовою галуззю агропромислового комплексу сільське господарство стало пріоритетним напрямком розвитку сировинних секторів народного господарства України.

У зв'язку з важливістю для економіки України функціонування галузі, яка історично визначала її виробничо-соціальний статус, актуальними сьогодні стає знову постають проблеми розширення та вдосконалення форм і механізмів фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. В свою чергу формування сильного економічного базису будь-якої країни з ринковими засадами ведення господарства не можливе без одночасної активізації зусиль по створенню ефективної інфраструктурної надбудови. Особливим елементом стає банківський сектор як найбільш універсальний і широкомасштабний комплекс фінансово-кредитної інфраструктури країни.

Проведене дисертаційне дослідження механізмів фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників банківськими установами дозволило зробити наступні висновки та сформувати відповідні пропозиції:

Головною метою вдосконалення фінансово-кредитних відносин є стимулювання процесів нагромадження та ефективного використання фінансових ресурсів відповідно до визначених пріоритетів економічного зростання. Тому важливою передумовою подальшого розвитку ринкових в Україні є створення відповідної банківської системи діяльність установ якої відповідала б вимогам та рівню розвинутих країн світу.

Здійснення банківської реформи в Україні на початку дев'яностих років на основі реорганізації банківського сектору СРСР та побудови дворівневої

банківської системи поки що не наблизило структуру кредитної систем до потреб ринкових відноси. Банківська реформа обумовлює необхідність доповнення мережі діючих банківських установ України (до складу якої входять центральний банк, комерційні банки та їх територіально відокремлені підрозділи) кооперативними банками та об'єднаннями за їх участю. Основною причиною такої ситуації є законодавча неврегульованість діяльності багатьох аспектів фінансово-кредитної діяльності і відповідно незаповненість деяких пріоритетних сегментів банківського ринку.

Інституційний розвиток банківського сектору стримується невідповідністю між розвитком діяльністю суб'єктів реального сектору економіки в регіонах України та кількісним і якісним складом банківських установ. Підвищення частки приватного та корпоративного секторів у багатьох регіонах України не супроводжується відповідними змінами в кількісній структурі банківського сектору. Банківські формування продовжують ініціювати процес односторонньої мобілізації фінансових ресурсів на регіональному рівні, продовжується відтік коштів з регіону до центру, а тому актуальним залишається питання збалансованого розвитку ринку банківських послуг, що дасть змогу переорієнтації спрямованості потоків фінансових ресурсів на регіональному рівні з метою фінансової підтримки реального сектору економіки та забезпечення стабілізації фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників.

Банки виступають важливим компонентом при формуванні економічного ладу з ознаками ринкового господарства. Однак, без розвитку підприємств реального сектору, як відомо, фінансова трансформація економіки втрачає фундаментальність цього процесу. Ланцюг відносин “заощадження – банківська система – кредити (інвестиції)”, що носить характер взаємопов'язаності учасників не реалізується за відсутності (чи відлучення) будь-якої із задіяних ланок.

Економічний потенціал сучасного банку – це узагальнюючий показник сукупності та здатності реалізувати спектр його фінансових, професійних і організаційно-технічних можливостей. Основними передумовами створення життєздатного банківського сектору України на різних етапах може бути:

створення сприятливого конкурентного інвестиційного клімату, універсалізації банківської діяльності, підвищення ролі територіальних банківських систем, розвитку модернізованих форм банківської кредитно-інвестиційної підтримки реального сектору економіки (спеціалізовані, іпотечні, кооперативні банки), впровадження нових банківських технологій, формування позитивного іміджу установ банківської системи, організації регулювання і контролю діяльності банків в економічному просторі відповідними інститутами державної влади.

Багатостороннє дослідження сутності та економічного змісту фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та напрямків формування і використання їх сільськогосподарськими виробниками дозволили зробити висновок про те, що фінансові ресурси сільськогосподарського товаровиробника включають усі грошові кошти, отримані в процесі формування та діяльності особи з певних джерел і на визначені цілі у відповідній формі з метою забезпечення безперервності процесу господарювання.

У ході дослідження вивчено сутність базових складових механізмів забезпечення сільськогосподарських товаровиробників необхідними фінансовими ресурсами. Зроблені висновки про стан та умови функціонування спеціалізованих та універсальних фінансово-кредитних інститутів в рамках обслуговування аграріїв, дають підстави зробити висновок про об'єктивну необхідність активізувати зусилля по створенню в Україні дієвих механізмів іпотечного кредитування та розвитку відповідних інфраструктурних елементів. Адже іпотечне кредитування, по-перше, розвиває фінансовий ринок, створюючи нові фінансові інструменти для діяльності на ньому; по-друге, стабілізує його оскільки ці інструменти ліквідні і надійні (забезпечені); по-третє, відбувається реальне фінансування конкретних суб'єктів та їх проектів.

Були розглянуті банківські механізми забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських товаровиробників в країнах світу. Зроблено припущення, що реалізація основних засад системи іпотечного кредитування є найближчою перспективою активної діяльності на ринку банківських, зокрема, та фінансових послуг, взагалі. Визначено, що саме земля стане тим об'єктивним активом, що

забезпечить вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам конкурентоспроможність їхніх позицій у зверненні до запозичених фінансових ресурсів.

Питання регіонального розвитку банківської системи України залишається одним із малодосліджених, але досить актуальним. В роботі було визначено положення Сумської області по рівню сформованого інфраструктурного банківського комплексу виходячи із результатів аналізу комплексних розрахунків ряду показників. З урахуванням загальної кількості регіонів (25) був визначений середній рівень умовного віднесення банківського сектору області до відповідної групи, що характеризується сильним, середнім та слабким розвитком банківської діяльності. В підсумку Сумська область віднесена до другої групи. Значення інтегрального показника склало 16,286 і воно значно наближене до 3-ї групи ($I_n =$ від 16,(6) до 26,0) і відповідно в меншій мірі до 1-ї групи ($I_n = 1$ до 8,(3)).

Аналіз в розрізі галузевих пропорцій забезпечення фінансовими ресурсами банківські установи регіону дозволяє зробити висновок про перевагу підприємств таких сфер діяльності як промисловість (всіх видів) – близько 30 % обсягу залишку коштів на рахунках, торгівлі і громадського харчування – 22,4 %, транспорту – 20 %.

Результати аналізу динаміки базових показників використання ресурсного потенціалу сільськогосподарськими товаровиробниками Сумської області дозволяють стверджувати той факт, що започатковані економічні механізми мають бути в більшій мірі спрямовані на забезпечення підвищення ефективності виробництва і стимулювання продуктивності праці. Адже, як свідчать значення розрахованих показників нинішній стан дозволяє досягти лише 35,9 % рівня віддачі земельних, матеріальних та трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Для визначення рівня впливу фактору фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників Сумської області, були взяті для розрахунків дані обсягів забезпечення фінансовими ресурсами підприємств, виробництва валової продукції, отриманих доходів за рік господарювання та

понесених затрат зважених на одиницю площі сільськогосподарських угідь. Побудувавши залежність перерахованих показників через функції рівнів доходності та витрат на одиницю площі сільськогосподарських угідь в рамках обсягів валового виробництва була отримана графічна модель екстраполяції фінансових результатів в залежності від рівня валового виробництва сільськогосподарських підприємств, показники якої вказують на існуючий в сільському господарстві потенціал для досягнення позитивного рівня господарювання за умови спрямування в галузь додаткових фінансових потоків. Першочерговим джерелом таких вкладень мають стати кредити банківських установ різних організаційно-правових форм функціонування. Відповідно задача банківських установ при цьому полягає у виробленні та доведенні до сільськогосподарських товаровиробників таких механізмів фінансового забезпечення, які б сприяли як поповненню поточних грошових накопичень так і створювали базу для покращення фінансово-виробничого стану підприємств в системі інтеграційних перетворень галузі на стійкий кредитно-привабливий сектор економіки. На нашу думку, виважена банківська політика щодо фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників має будуватися на ринкових засадах з урахуванням особливостей аграрної сфери господарювання та посилення регіональної складової процесу.

Передумовами розвитку ринку іпотеки в Україні можна вважати:

- створення системи обліку прав власності на об'єкти нерухомості, що потенційно можуть бути використані як застава кредитно-інвестиційних вкладень в галузь;
- формування системи страхування кредитних ризиків;
- законодавче та нормативно-правове врегулювання процедур продажу (обміну) іпотечних кредитів;
- врегулювання питань, пов'язаних із реалізацією заставного майна для виконання зобов'язань перед власниками придбаних цінних паперів (іпотечних);
- створення державної системи гарантій для інвесторів та ін.

Важливою також вбачаємо стандартизацію процедур пов'язаних із наданням та обслуговуванням іпотечних продуктів, що включає: андеррайтинг позичальника (перевірку його легітимності та прийняття до використання предмета застави); оцінку майна, що передається у заставу; оцінку кредитного ризику (ймовірності дефолту позичальника та ризику застави) та формування системи моніторингу “кредитних історій” позичальників та кредитного рейтингу та ін.

В рамках формування комплексної системи та вироблення прийнятних механізмів фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників розглядається можливість створення в Україні кооперативних банків.

Основними напрямками створення місцевого кооперативного банку є:

8. Забезпечення накопичення та переміщення вільних обігових коштів для сільськогосподарських товаровиробників, сільського населення – учасників банку та залучення “сторонніх” коштів у систему кооперативного кредитування.

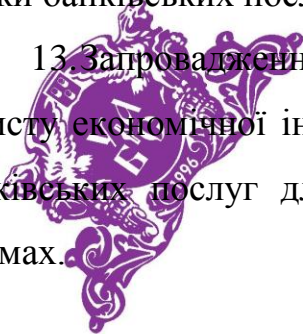
9. Вплив на величину відсотків по депозитах (вкладах) та вартості позик, забезпечення стабільності місцевого кредитного ринку за рахунок згладжування коливань попиту на кредит.

10. Сприяння створенню консолідованої та прозорої системи перерозподілу земельних ресурсів (чи інших майнових прав) у випадках не виконання боргових зобов'язань позичальниками банків..

11. Допомога у вирішенні проблем земельної реформи, інвестування власних і залучених грошових коштів в перспективні проекти.

12. Зростання впливу власних банків на місцеві і, взагалі, регіональний, ринки банківських послуг і операцій.

13. Запровадження сучасних банківських технологій, засобів автоматизації, захисту економічної інформації, принципів мобільності і оперативності надання банківських послуг для клієнтів у найзручніших, найнебезпечніших для них формах.

14. Формування інформаційно-консалтингової мережі ознайомлення, навчання та інформування існуючих та потенційних клієнтів в режимі впровадження маркетингових комунікаційних технологій.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється у обґрунтуванні нових підходів до формування фінансових ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками за допомогою відповідних організаційно-економічних форм функціонування банківських установ. За результатами дисертаційного дослідження зроблені наступні висновки:

1. Інститути банківської системи України формуються на засадах інтенсивного розвитку. Це обумовлено не тільки розширенням спектру видів і збільшенням масштабів банківських операцій, а й модернізацією технологічних комплексів банківських установ та підвищенням рівня професійних навичок персоналу як базових складових економічного потенціалу реалізації ефективних стратегій діяльності банків різних організаційно-правових форм господарювання.

2. Підтримці економічних процесів регіонів та підвищенню життєвого рівня населення сприятиме функціонування банків, для яких основна мета діяльності доповнюється прагненням стимулювати розвиток регіонального сектора економіки та пріоритетних його галузей.

3. Загальні особливості функціонування сільськогосподарських товаровиробників у сучасних умовах доповнюються цілою низкою додаткових, які носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Це, в свою чергу, ускладнює процес адаптації класичних механізмів забезпечення господарств фінансовими ресурсами із джерел кредитно-інвестиційного походження.

4. Результати аналізу структури джерел надходження фінансових ресурсів до сільськогосподарських товаровиробників Сумської області дають підстави стверджувати, що в останні роки простежується чітка тенденція до зниження питомої ваги власних джерел фінансування процесів відновлення та модернізації основних виробничих фондів господарств, відтак різко зростає необхідність авансування у виробництво середньо- і довгострокових кредитних коштів.

5. На основі дослідження визначених аспектів формування та розвитку ринків іпотечного кредитування у країнах із ринковою та перехідною економікою сформовано базові умови побудови національної системи іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників на засадах функціонування як універсальних, так і спеціалізованих банків.

6. У сільському господарстві України земля залишається пасивним балансовим активом, адже будучи елементом виробничих основних фондів, вона не використовується для забезпечення поповнення їх іншими компонентами і водночас знижує віддачу власної експлуатації через недотримання технологій використання, що беззаперечно вимагає вироблення правових засад та механізмів активізації визначених правом власності процесів володіння, користування, та розпорядження нею відповідними групами власників.

7. З метою практичного використання схем банківського кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу землі запропонована схема реалізації іпотечних механізмів забезпечення їх необхідними фінансовими ресурсами за участю кооперативних банківських установ регіонального та міжрегіонального масштабів.

8. Результати проведеного дослідження дозволили зробити висновок про необхідність реалізації засад вільного руху земельних ділянок сільськогосподарських товаровиробників з метою активізації земельного ринку та активізації зусиль банківських установ різних організаційно-правових форм по забезпеченню фінансовими ресурсами суб'єктів галузі, виконуючи при цьому функцію перерозподілу земельного фонду господарств.

Поява нових організаційних форм банківських установ та формувань за їх участю обумовлена об'єктивною необхідністю розширення сфери фінансових послуг на регіональних фінансово-кредитних ринках, забезпечення розвитку регіональної економіки та стимулювання кредитно-інвестиційних процесів на регіональному рівні, також розвитку і підтримки необхідного рівня забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських товаровиробників як базової галузі агропромислового комплексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агропромисловий комплекс України в 2001 році (в цифрах, графіках, діаграмах). – К.: МАУП, 2001. – 67 с.
2. Агропромисловий комплекс України. Стан, тенденції та перспективи розвитку // Інформаційно-аналітичний збірник. Вип.3 / Інститут аграрної економіки УААН. – К., 1999. – С. 270-276.
3. Алексійчук В.М. Напрямки реформування системи кредитного збереження в АПК // Економіка АПК. – 1998. – № 1. – С. 40-45.
4. Андреев А. Особливості становлення ринку банківських послуг в Україні // Банківська справа. – 1999. – № 4. – С. 35-37.
5. Аржевітін С. Етапи створення банківської системи України // Вісник НБУ. – 1997. – № 3. – С. 35-37.
6. Банківська система // Бюлетень НБУ. – 2002. – № 8. – С. 41-160.
7. Банківські операції: Підручник / А.М.Мороз, М.І.Савлук, М.Ф.Пуховкіна та ін.; За ред. А.М.Мороза. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
8. Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И.Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 576 с.
9. Башлай С.В. Концептуальні засади формування системи кооперативного банківського обслуговування підприємств АПК в Україні // Вісник НБУ. – 2003. – № 5. – С.34-37.
10. Безпалый Б.Ф. та ін. Довідник з фінансової діяльності агропромислових об'єднань / Б.Ф. Безпалый, Г.М. Германчук, А.С. Лисицький. – К.: Урожай, 1988. – 208 с.
11. Бицька Н. Кризові явища в банківській системі України та шляхи її подолання // Фінанси України. – 1996. – № 9. – С. 83-85.
12. Блинов А., Эрматова Н. Направления финансовой поддержки малого и среднего бизнеса // Российский экономический журнал. – 1994. – №1. – С. 46-53.

13. Бусыгин А.В. Предпринимательство. Основной курс: Учебник для вузов. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 608 с.
14. Бусыгин И. Как это делалось в Германии // Свободная мысль. – 1997. – № 3. – С. 120-122.
15. Бушуева І.В. Основні напрямки вдосконалення банківської системи і менеджменту комерційного банку // Финансовая консультация. – 2001. – № 15. – С. 78-85.
16. Винслав Ю. Российские ФПГ: пройденный путь и императивы роста // Российский экономический журнал. – 1996. – № 5-6. – С. 29-39.
17. Волков С., Шемшученко Г. Перспективи розвитку іпотечного кредитування в Україні // Вісник НБУ. – 2003. – № 6. – С. 49-55.
18. Волощук І. Шлях формування конкурентноспроможної банківської системи України // Вісник НБУ. – 2001. – № 6. – С. 19-22.
19. Воробьев Ю. Залоговое кредитование – зарубежный опыт и российская действительность // Вопросы экономики. – 1995. – № 11. – С. 135-146.
20. Галасюк В., Галасюк В. Практичні аспекти визначення обсягу кредиту, що надається під заставу // Вісник НБУ. – 2000. – № 8. – С. 43-46.
21. Гладій М. Реформи на селі буди неминучими // Урядовий кур'єр. – 2001. – 6 лютого. – С. 4-5.
22. Гладких Д. Економічні показники банківської системи України за 1999 рік // Вісник НБУ. – 2000. – № 3. – С. 40-43.
23. Голованова А.А. Сельская кредитная кооперация: проблемы становления // Деньги и кредит. – 2002. – № 1. – С. 11-14.
24. Гончаренко В.В. Концептуальні напрямки вирішення проблеми кредитування аграрного сектора // Регіональні перспективи. – 2000. – № 2-3. – С. 227-229.
25. Гончаренко В.В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика) – К.: Глобус, 1998. – 330 с.
26. Гончарук Т.І., Корогод В.І. Становлення і розвиток банківської системи на Сумщині // Фінанси України. – 1999. – № 10. – С. 112-117.

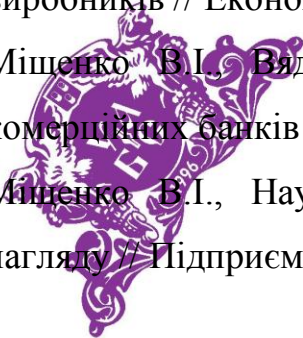
27. Горилей О. Кредитный урожай // Компаньон. – 2001. – № 7. – С. 40-43.
28. Горина С.А., Козьменко С.Н. Банковская система и экономика: реструктуризация на фоне глобализации: Монография. – М.: МАКС Пресс, 2001. – 324 с.
29. Гриджук Д.М., Олійник В.О. Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків. – К.: Істина, 2001. – 256 с.
30. Гриненко Е.А. Ипотечное кредитование в Украине: проблемы становления и функционирования // Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – № 2. – С. 3-5.
31. Гриценко А., Соболев В. Рыночная инфраструктура: сущность, функции, строение // Экономика Украины. – 1998. – № 4. – С. 35.
32. Грошово-кредитна та банківська статистика // Бюлетень НБУ. – 2000. – № 11. – С. 60-146.
33. Гуткин В.П. Социальное рыночное хозяйство. Опыт Германии // Общество и экономика. – 1997. – № 1-2. – С. 58-91.
34. Дадашев Б., Кравченко С. Роль банку в інвестиційній діяльності підприємств АПК (на прикладі Сумської області) // Банківська справа. – 1999. – № 4. – С. 24-27.
35. Данилов Ю.А. Создание и развитие инвестиционного банка в России. – М.: Дело, 1998. – 352 с.
36. Данкен М. Структура рынков сельскохозяйственных кредитов США // АПК: экономика, управление. – 1996. – № 5. – С. 52-55.
37. Дем'яненко М. Кредитна політика держави щодо аграрного сектора економіки в ринкових умовах // Економіка України. – 2001. – № 12. – С. 51-59.
38. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 448 с.
39. Державне регулювання економіки: Підручник / Львівський національний університет ім. І. Франка; Тернопільська академія народного господарства; Ред. Мехасюк І. – Львів: Українські технології, 1999. – 640 с.

40. Долгий Л. Форвардні операції як механізм забезпечення кредитними ресурсами агропромислового комплексу // Вісник НБУ. – 2002. – № 4. – С. 23-24.
41. Долинський В.П. Аналіз господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. – К.: Урожай, 1993. – 152 с.
42. Евтух О.Т. Доходная ипотека. – Луцк, 2000. – 207 с.
43. Евтух О. Аграрна іпотека – ринковий механізм ефективного використання ресурсів // Вісник НБУ. – 2000. – № 10. – С. 40-43.
44. Евтух О. Оцінка вартості іпотечної банківської позики // Вісник НБУ. – 2003. – № 3. – С. 48-50.
45. Егорова Н.Е., Смулов А.М. Потенциал российских банков – основной источник финансовых ресурсов для подъема реального сектора экономики // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 5. – С. 58-73.
46. Єпіфанов А. Основа ефективності банківської системи – кваліфіковані кадри // Банківська справа. – 1999. – № 4. – С. 14-16.
47. Єпіфанов А.О., Сало І.В. Регіональна економіка: Навчальний посібник. – К.: Наукова думка, 1999. – 340 с.
48. Єрофєєва Т., Пухтаєвич Г. Основні проблеми становлення системи комерційних банків Східної Європи // Вісник НБУ. – 1998. – № 11. – С. 45-48.
49. Загородній А.Г. та ін. Фінансовий словник / А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 3-є вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2000. – С. 404.
50. Засько В.Н. К вопросу банковского кредитования предприятий продовольственного комплекса // Экономист. – 1999. – № 4. – С. 24-25.
51. Заутер В. и др. Банковская система и рынки кредита / Заутер В., Усоскин В., Шваб Т. – Frankfurt am Main: Bank akademie-verlag, 1996. – 178 с. – (Банки в рыночной экономике).
52. Зельднер А. Государственное регулирование агропромышленного сектора экономики // Международный экономический журнал. – 1999. – №1. – С. 83-90.

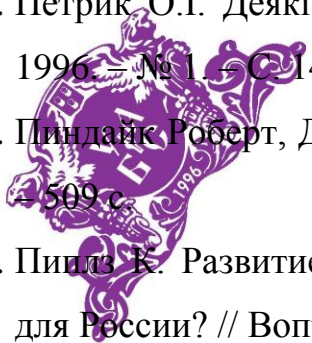
53. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // <http://www.rada.kiev.ua>.
54. Зенец Н. Возможности развития ипотечного кредитования // Экономист. – 1997. – № 4. – С. 93-95.
55. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. – К.: Логос, 1996. – 224 с.
56. Зінченко В. Підсумки діяльності комерційних банків за 1 квартал 2000 року // Вісник НБУ. – 2000. – № 6. – С. 44-46.
57. Зудилин А.П. Анализ хозяйственной деятельности предприятий развитых стран: Учеб. пособие. – М.: Издательство УДН, 1996. – 194 с.
58. Иванов В.В. Влияние характеристик устойчивости ресурсной базы банка на его финансовое состояние // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке. – 2001. – № 6. – С. 113-122.
59. История мировой экономики. Хозяйственные ресурсы 1920-1990 г.г.: Учебное пособие / А.И. Маркова, И.С. Кривцова, А.С. Квасов и др.; Под ред. проф. А.И. Марковой. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1995. – 192 с.
60. Иванух Р.А., Колобова Л.В. Фінансово-економічна політика держави та її вплив на розвиток аграрної економіки // Фінанси України. – 2000. – № 11. – С. 49-59.
61. Карасик О.М. Теоретичні засади формування ціни на землю // Фінанси України. – 2002. – № 9. – С. 122-133.
62. Каримов Б.Н. Проблемы участия банков в ипотечном кредитовании // Банковское дело. – 2000. – № 4. – С. 41-44.
63. Климанов В., Лузанов А. Особенности регионального развития банковской системы // Экономист. – 2002. – № 3. – С. 74-79.
64. Ковалев В.В. Модели анализа и прогнозирования источников финансирования // Бухгалтерский учет. – 1995. – № 7. – С. 26-30.
65. Коваленко В.В. Методологія оцінки фінансової стійкості комерційного банку: вітчизняний та зарубіжний досвід // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 8: Збірник наукових праць. – Суми: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2003. – С. 234-239.

66. Козьменко С. Особливості банківського менеджменту країн із перехідною економікою // Банківська справа. – 1999. – № 4. – С. 14-18.
67. Компанієць С. Місія українських банків – кредитувати економіку // Вісник НБУ. – 2000. – № 8. – С. 20-25.
68. Коповский А., Шмигельская О. Особенности отношений при ипотеке // Бизнес. Бухгалтерия. – 2000. – № 6. – С. 90-92.
69. Корепин А.П. Сельскохозяйственные предприятия в России в конце XIX – нач. XX в. – М.: Наука, 1988. – 262 с.
70. Корнеев В., Кузнецов Г. Инвестиционная политика в АПК // Экономист. – 1997. – № 1. – С. 83-88.
71. Коробов М.Я. Финансы промышленного предприятия. – К.: Либідь, 1995. – 160 с.
72. Красникова О.М. З історії іпотечного кредитування в Україні // Фінанси України. – 1998. – № 4. – С. 94-104.
73. Крашениникова А.И. Кооперация в современном мире. – М.: Экономика, 1987. – 247 с.
74. Кротюк В., Кіреєв О., Карчева Г. Фінансовий стан банків України у першому півріччі 2002 року та шляхи підвищення ефективності їхньої діяльності // Вісник НБУ. – 2002. – № 9. – С. 3-9.
75. Кротюк В., Кіреєв О., Карчева Г. Банківська система України в 2001 році: проблеми, тенденції, перспективи // Вісник НБУ. – 2002. – № 3. – С. 2-8.
76. Кручок С. Емісія іпотечних цінних паперів як засіб рефінансування // Вісник НБУ. – 2001. – № 3. – С. 38-40.
77. Лазепка В. До проблеми формування іпотечних банків // Економіка України. – 2000. – № 8. – С. 26-31.
78. Леломська Л., Науменко О. Резервування в кредитних операціях // Банківська справа. – 2000. – № 4. – С. 57-62.
79. Лисиненко И.Н. Поддержка коммерческими банками реального сектора: зарубежный опыт // Банковская деятельность: услуги. – 2000. – № 4. – С. 15-20.

80. Лишанский М.Л., Маслова И.Б. Финансы в сельском хозяйстве: Учеб. пособие для вузов. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 430 с.
81. Лобанова А. Проблемы формування ресурсної бази комерційних банків України // Економіка, фінанси, право. – 2001. – № 12. – С. 21-24.
82. Лортикян Э. “Великая депрессия” и “новый курс” Рузвельта // Бизнесинформ. – 1997. – № 2. – С. 54-58.
83. Лукінов І.І., Саблук П.Т. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України // Економіка АПК. – 2000. – № 8. – С. 3-36.
84. Майборода Т. Підсумки діяльності комерційних банків України за I півріччя 2001 року // Цінні папери України. – 2001. – № 31. – С. 10.
85. Майборода Т., Чупаков Н. “Гордіїв вузол” банківських проблем // Фінанси України. – 1996. – № 8. – С. 54-59.
86. Максименко Е.В. Шляхи активізації залучення іноземних інвестицій в Україну // Фінанси України. – 1998. – № 6. – С. 20-30.
87. Маркова О.М. та ін. Коммерческие банки и их операции: Учебное пособие / О.М.Маркова, Л.С. Сахаров, В.И. Сидоров. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 288 с.
88. Мартынов В.Д. Фермерская кооперация. – М.: Знание, 1990. – 56 с.
89. Маршалл Дж., Бансал В. К. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям: Учебник: Пер с англ.-М.:ИНФРА-М, 1998. – 784 с.
90. Межряков В. Банковская система России: текущая ситуация и проблемы развития // Вопросы экономики. – 1995. – № 11. – С. 111-117.
91. Місцеві фінанси в системі фінансового збереження сільськогосподарських виробників // Економіка АПК. – 2000. – № 10. – С. 67-71.
92. Міщенко В.І., Вядрова І.М. Проблеми реорганізації та реструктуризації комерційних банків // Банківська справа. – 2001. – № 1. – С. 3-8.
93. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Правові засади організації банківського нагляду // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 8. – С. 63-67.

94. Москаленко В.П., Шипунова О.В. Реструктуризация предприятий – основа улучшения использования их производственного потенциала // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1. – С. 61-64.
95. Назаренко В., Шмелев Г. Государственная политика в аграрной сфере // Вопросы экономики. – 1996. – № 9. – С. 47-56.
96. Науменкова С.В. Особенности влияния монетарных механизмов на обеспечение воспроизводственных процессов в экономике // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 1. – С. 13-20.
97. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: основні тенденції розвитку // Вісник НБУ. – 2000. – № 1. – С. 36-44.
98. Національна програма розвитку виробництва і соціального відродження села України на 1999-2010 року: Проект // Економіка АПК. – 1999. – № 6. – С. 3-47.
99. Общая теория денег и кредита: Учебник / Под ред. проф. Е.Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 304 с.
100. Опарін В. Фінансові ресурси та суспільний капітал // Вісник НБУ. – 2001. – № 7. – С. 26-28.
101. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 10-11.
102. Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави: суть, склад, структура // Фінанси України. – 1996. – № 2. – С. 16-24.
103. Петленко Ю.В. Оптимізація джерел фінансових ресурсів підприємств // Фінанси України. – 2000. – № 6. – С. 91-95.
104. Петрик О.І. Деякі аспекти банківської реформи в Україні // Вісник НБУ. – 1996. – № 1. – С. 14-17.
105. Пиндайк Роберт, Даниель Рубинфельд. Микроэкономика. – М.: Паимс, 1992. – 509 с.
106. Пиллз К. Развитие системы сельскохозяйственного кредита в США: уроки для России? // Вопросы экономики. – 1997. – № 8. – С. 147-160.

107. Підсумки діяльності комерційних банків України за 2000 рік // Вісник НБУ. – 2001. – № 3. – С. 2-19.
108. Плющ І.С. Основні напрямки удосконалення економічних відносин в аграрному секторі України // Економіка АПК. – 2001. – № 2. – С. 3-7.
109. Попов А.А. Об инвестировании АПК // Российский экономический журнал. – 1998. – № 4. – С. 76-83.
110. Приб К.А. Відновлення інвестиційного процесу в сільському господарстві району // Економіка АПК. – 1997. – № 8. – С. 45-48.
111. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 січня 2001 року // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 8. – С. 5-13.
112. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 року // Закони України. Т.2. – К., 1996. – С. 189-213.
113. Про заставу: Закон України від 2 жовтня 1992 року, із змін. і допов. // Закони України. Т.4. – К., 1996. – С. 55-70.
114. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 р. № 898-IV // <http://www.rada.kiev.ua>.
115. Про кредитні спілки в Україні: Закон України від 20 грудня 2002 р. № 2908-III // Орієнтир. – 2002. – 23 січня. – С. 1-8.
116. Про кредитування: Положення Національного банку України від 28 вересня 1995 року // Кредитування. Ч.1. Правове регулювання банківської діяльності та інвестиційної діяльності в Україні. – К., 1997. – С. 27-45.
117. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 року // Голос України. – 1999. – 22 червня. – С. 4-7.
118. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки. Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. // <http://www.rada.kiev.ua>.
119. Про підприємництво: Закон України від 7 лютого 1991 року // Закони України. Т.1. – К., 1996. – С. 191-200.
120. Про підприємства в Україні: Закон України від 27 березня 1991 року // Закони України. Т.1. – К., 1996. – С. 310-331.

121. Проскуракова Н.А. Земельне банки Российской империи. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭМ), 2002. – 520 с.
122. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років: Закон України від 18 січня 2001 року // Голос України. – 2001. – № 33. – С. 5.
123. Про часткову компенсацію ставки за кредитами комерційних банків, що надаються сільськогосподарським товаровиробникам та іншим підприємствам агропромислового комплексу у 2001 році: Положення Кабінету міністрів України від 27 січня 2001 року // Офіційний вісник нормативно-правових актів з митної справи, фінансів, податків та бухгалтерського обліку. – 2001. – № 6. – С. 6-7.
124. Прозоров Ю. Аналіз регіонального розподілу банківських лідерів Європи // Вісник НБУ. – 2001. – № 12. – С. 26-28.
125. Раєвський К.Є. Ринкове реформування банківської системи в Україні: концептуальні положення // Вісник НБУ. – 1996. – № 1. – С. 29-34.
126. Распутна Л. Формування кредитного портфеля комерційного банку з урахуванням ризику // Банківська справа. – 1999. – № 4. – С. 50-53.
127. Ревун В. Проблеми функціонування комерційних банків // Вісник НБУ. – 1997. – № 7. – С. 30-33.
128. Реформування та розвиток аграрного сектору економіки України. – К.; 2001. – 47 с.
129. Річний звіт Національного банку України за 2001 р. / Підготовлений економічним департаментом НБУ; Ред. колегія під голов. Шаповалова А.В. – Київ, 2002. – 159 с.
130. Роуз Питер С. Банковский менеджмент: Пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 768с.
131. Рябченко Л. Ипотечное кредитование: проблемы и перспективы развития // Деньги и кредит. – 1997. – №3. – С. 53-57.
132. Рябченко Л.И. Особенности организации ипотечного кредитования в мировой банковской практике // Аудитор. – 1999. – № 1-2. – С. 17-23.

133. Саблук П., Фесина А. На шляху до нової аграрної політики // Вісник аграрної науки. – 1999. – № 8. – С. 318-330.
134. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоєфективного агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2002. – № 7. – С. 3-13.
135. Савлук М. Роль банківської системи в реформуванні економіки України // Фінанси України. – 1996. – № 6. – С. 38-46.
136. Сагитдинов М.Ш., Марденов Р.Х., Кещегулова И.Р. О необходимости системного подхода к разработке концепции развития банковской системы России // Деньги и кредит. – 2001. – № 7. – С. 20-26.
137. Сажин А., Роханов А. К тенденциям развития системы коммерческих банков // Российский экономический журнал. – 1995. – № 8. – С. 31-38.
138. Сало І.В. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку. – К.: Наукова думка, 1995. – 176 с.
139. Семенова Е.В. Крестьянский поземельный банк // Деньги и кредит. – 1993. – № 7. – С. 77-79.
140. Серова Е.В. Аграрная экономика: Учебник для студентов экономических вузов, факультетов и специальностей. – М.: ГУ ВШЭ, 1999. – 480 с.
141. Сигаева В.А. Опыт работы коммерческого “Брянского народного банка” в области кредитования реального сектора экономики // Банковское дело. – 2001. – № 1. – С. 42-43.
142. Сидельников С.М. Аграрная реформа Столыпина. – М.: МГУ, 1973. – 355 с.
143. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках: Пер. с англ. – 4-е изд., перераб. – М.: Catallaxa, 1994. – 820 с.
144. Система ипотечного кредитования в Германии / Под ред. Штеккэра О.; Пер. с нем. – Дармштадт: Союз немецких ипотечных банков: Институт жилища и окружающей среды г. Дармштадта и Земли Гессен, 1997. – 52 с.
145. Сікачина О.В. Стан сільського господарства України в 1998 році // Економіка АПК. – 1999. – № 7. – С. 94-96.

146. Слав'юк Р.А. Кооперативні кредитні установи у фінансовому забезпеченні розвитку аграрного бізнесу // Фінанси України. – 2000. – №2. – С. 96-103.
147. Слав'янська Н.Г. Капіталізація комерційних банків в Україні: стан і перспективи // Банківська справа. – 2002. – № 4. – С. 45-48.
148. Солдатов В.П., Сьомченков О.А. Державна підтримка агробізнесу в США // Економіка АПК. – 1999. – № 11. – С. 89-93.
149. Сорокин А. Неуставной капитал // Компаньон. – 2002. – № 12. – С. 35-38.
150. Сохань П. Становлення банківської системи України (91-94 pp.) // Банківська справа. – 1996. – № 3. – С. 34-46.
151. Статистичний щорічник Сумської області за 2001 рік // Сумське обласне управління статистики Державного комітету статистики України; За ред. керівн. Л.Олехнович. – Суми, 2002. – 632 с.
152. Статистичний щорічник України за 2000 рік / Державний комітет статистики України; За ред. О.Г.Осауленко. – К.: Техніка, 2001. – 598 с.
153. Стельмах В. Доля гривні у банківській системі України // Вісник НБУ. – 2000. – № 4. – С. 57-62.
154. Строгова А.И. Частный сектор и иностранный капитал в экономике Восточной Европы // Мировая экономика и международные отношения. – 1993. – № 3. – С. 99-109.
155. Сучасні технології фінансово-банківської діяльності на Україні: Результати науково-дослідної роботи / Під кер. Коваленко В.В. – УАБС. – Суми. – 2003. – 112 с.
156. Тігіпко С. Сучасна Україна: шляхи, форми, проблеми реформування банківської системи // Вісник НБУ. – 2003. – № 4. – С. 2-6.
157. Тосунян Г., Викулин А. Деньги и власть. Теория разделения властей и проблемы банковской системы. – М.: Дело, 2000. – 224 с.
158. Третяк А. Земельний кадастр і реєстрація прав на нерухомість: їх сутність та відмінності // Голос України. – 2003. – 20 травня. – С. 13.
159. Уринсон Я. Перспективы инновационной активности // Экономист. – 1997. – № 2. – С. 3-9.

160. Фабоцин Ф.Дж. Управление инвестициями. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 340 с.
161. Федін В.Л. Кредитування сільського господарства України в 1920 роках // Вісник НБУ. – 2000. – № 2. – С. 54-55.
162. Федоренко А. Інвестиції в іпотечні цінні папери // Ринок цінних паперів України. – 2002. – № 5-6. – С. 45-49.
163. Фермерська кредитна система США (Farm Credit System-FCS) // Економіка АПК. – 2000. – № 10. – С. 89-93.
164. Финансовое положение предприятия (система, анализ, планирование): Научно-методическое издание / Под ред. А.В. Чуписа. – Сумы: Университетская книга, 1999. – 332 с.
165. Финансово-кредитный словарь. Т.2. / Гл. ред. В.Ф. Гарбузов. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 520 с.
166. Финансово-кредитный словарь. Т.3 / Под ред. Н.В. Гаретовского. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 512 с.
167. Финансовые ресурсы народного хозяйства (Проблемы формирования и использования) / Под ред. В.К. Сенчагова. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 349 с.
168. Финансы предприятий и отраслей народного хозяйства / Под ред. А.М. Бирмана – М.: Финансы, 1970. – 367 с.
169. Финанси підприємств. Підручник / За ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 1998. – 368 с.
170. Фінансування і кредитування сільськогосподарських підприємств / М.Я. Дем'яненко, П.П. Лойко, В.М. Жук та ін; За ред. М.Я. Дем'яненко. – К.: Урожай, 1995.– 208 с.
171. Фридиянов В., Марушкина М. Интеграция инновационной сферы // Экономист – 1997. – № 2. – С. 18-27.
172. Чапко І. Заборгованість сільськогосподарських підприємств України: структура, причини накопичення, варіанти погашення // Проект аграрної політики в Україні Університету штату Айова. – К., 2000.

173. Чапко І. Кредитування сільського господарства: проблеми України, досвід США // Пропозиція. – 2001. – № 2. – С. 22-25.
174. Шелудько Н.М. Роль банківської системи у стимулюванні економічного зростання // Фінанси України. – 2002. – № 3. – С. 120-128.
175. Шинкаренко Т.П. Структурні зрушення в економіці України // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 4. – С. 52-72.
176. Шиян Д. Грошова оцінка земель: методика і методологія // Економіка України. – 1998. – № 11. – С. 57-61.
177. Шлапак О., Пушкарьов В., Карчева Г. Фінансовий стан, тенденції та проблеми функціонування і розвитку банків у 2002 році // Вісник НБУ. – 2003. – № 3. – С. 2-10.
178. Шумкова О.В. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи в Україні // Вісник Української академії банківської справи. – 1997. – №2. – С. 3-5.
179. Шустов В.В. Конкуренція банків і ринок клієнтур // Деньги и кредит. – 2001. – № 7. – С. 52-56.
180. Юргелевич С. Основні принципи іпотеки та іпотечного кредитування // Вісник НБУ. – 2002. – № 1. – С. 33-34.
181. Ющенко В. Економічні тенденції та перспективи розвитку фінансового сектору в економіці України // Фінанси України. – 1997. – № 5. – С. 64-73.
182. DG Bank Within the Cooperative Financial System, the So-called "Finanzverbund". DG Bank, Verbund Cooperation Department. – Frankfurt am Main, 1996. – p. 15.
183. Europeans infiltrate ranks of world's biggest banks. Bank Atlas // Euromoney. – 2001. – № 6. – p. 140-170.
184. Glenn C. Hoyle, Mary Gillman. Infroduction to Credit Union. Third Edition. National Credit Union Institute, Kendall / Hunt Publishing Company, CVNA, USA, 1984, p. 39-40.

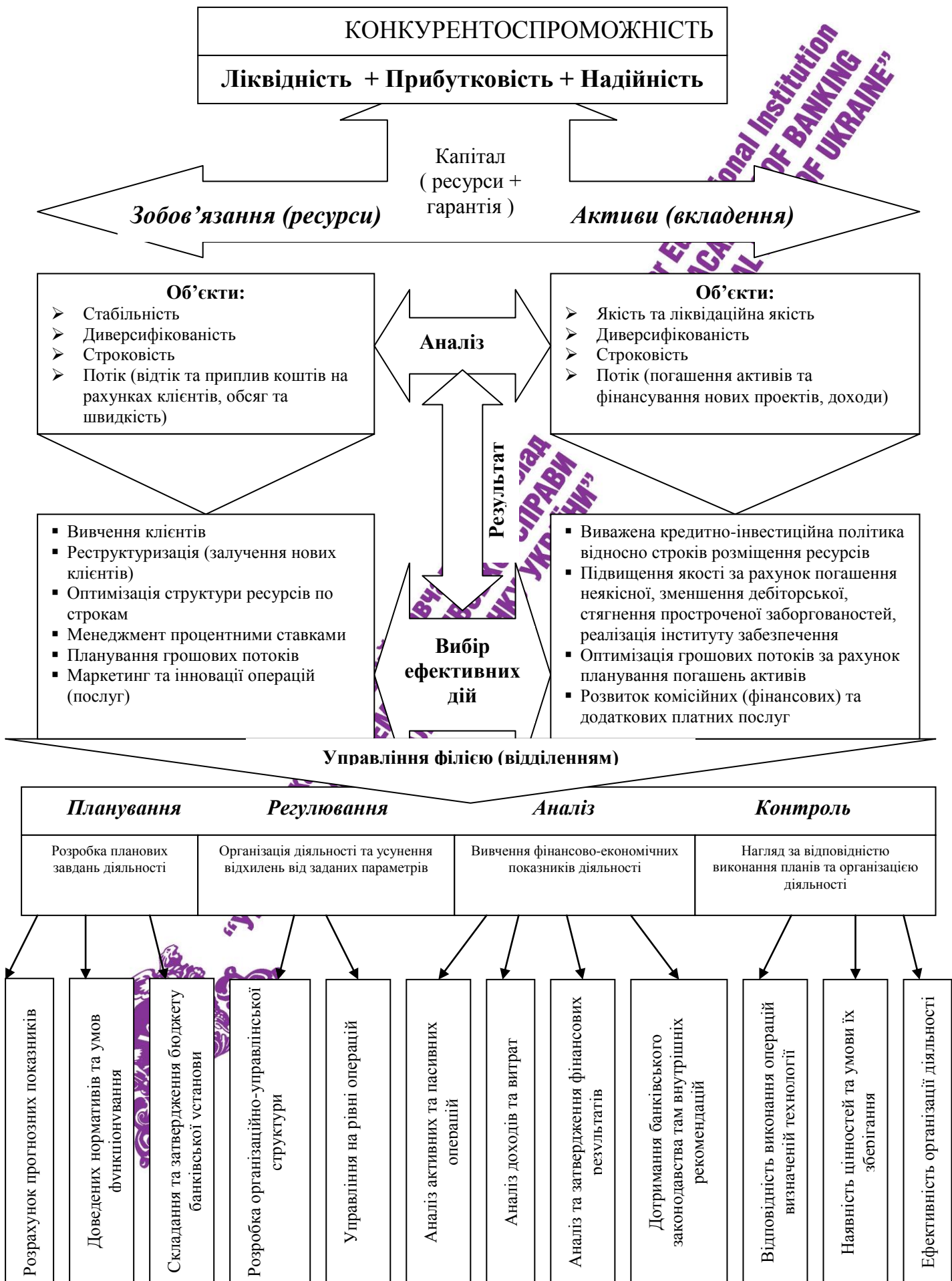
185. Hardt J., Manning D. European mortgage markets: structure, funding and future development European Mortgage Federation. OECD. 2000. June. P.11-12 // <http://www.hypo.opg>.
186. Miller R.B. Super Banking: Innovative Management strategies (that work), Dow-Jones Irwin, 1989, 207 p.
187. Stein Jurgen. Немецкая банковская система / Материалы семинара – Bank – Verlag GmbH, Kolh, 1995, p. 40-41.
188. The Pfandbrief The European Credit Benchmark. Facts and figures: Association of German of Mortgage Banks. Bonn, 2000 // <http://www.pfandbrief.org>.
189. The Role of Competition in Economic Transition and Integration. Workshop of European Economic Interaction and Integration // Marianeke Lazne CSFR. – 2000. – April.
190. Zahlen und Fakten der Genossenschaftlichen Banken, Waren-und Dienstleistungsgenossenschaften. – DGRV, Bonn, 1997, p. 27.

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

Функціонально-цільова схема організації діяльності банку та його територіально відокремлених підрозділів

Принципова схема формування кооперативного кредитного сектору
по обслуговуванню сільськогосподарських товаровиробників

Напрямки фінансово-кредитного обслуговування сільського господарства
на засадах функціонування банківського холдингу

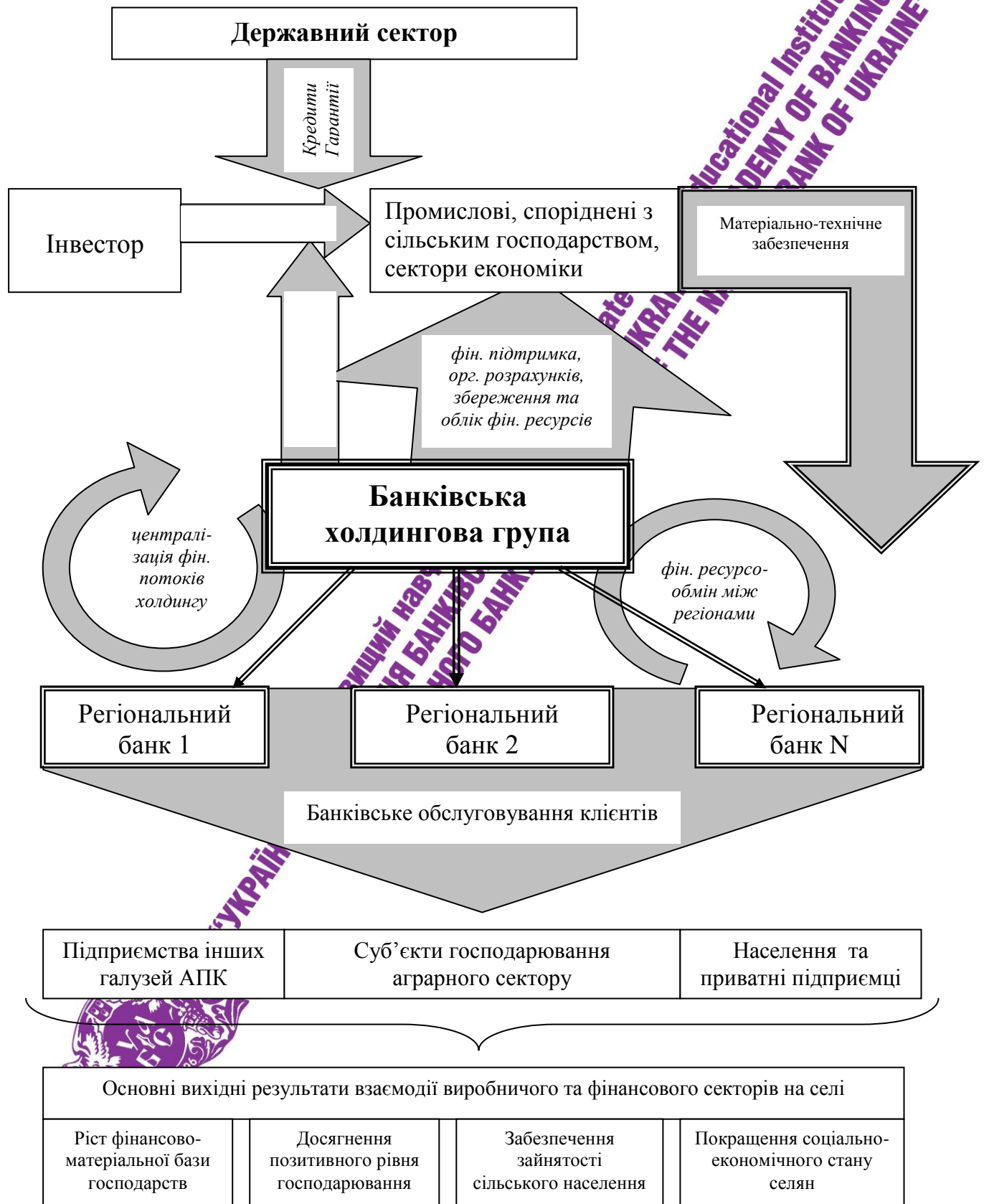

Схема визначення рис причинно-наслідкового зв'язку між процесами становлення та розвитку кооперативної банківської мережі і засадами загальнодержавної політики фінансової підтримки сільськогосподарських

Основні етапи становлення та розвитку кооперативної банківської мережі при пріоритетній участі сільськогосподарських товаровиробників

Формування "початкової" (організаційної, фінансово-матеріальної, кадрової) бази діяльності кооперативного банку

Реєстрація та ліцензування банківської установи. Початок активної діяльності

Діяльність банку по обслуговуванню його учасників та інших клієнтів у відповідності з умовами визначеними банківською ліцензією та письмовими дозволами

Формування регіональних мереж системи банку шляхом відкриття філій та безбалансових відділень, залучення кредитних спілок

Розробка (адаптація) та втілення первинних схем іпотечного кредитування селян. Практичне доведення потреби в функціонуванні ринку нерухомості (в т.ч. земель сільськогосподарського призначення)

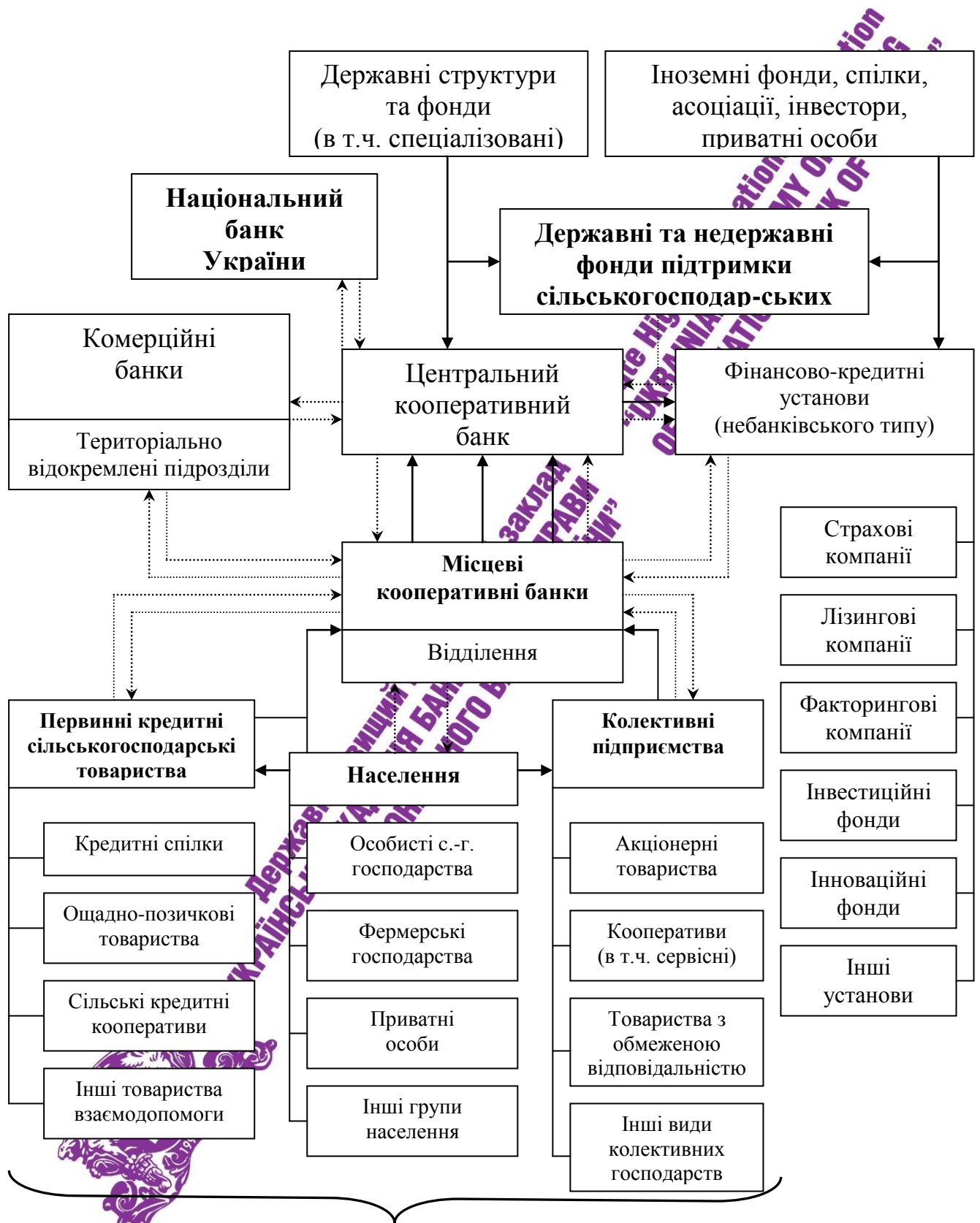
Створення центрального кооперативного банку з метою реалізації аспектів усестороннього сприяння процесам рефінансування ресурсної бази місцевих кооперативних банків (в т.ч. через сек'юритизацію сформованих однорідних активів та емісію боргових цінних паперів (забезпечених нерухомістю))

Додаткові передумови та мотиваційні аргументи доцільності реалізації засад кооперативного банківського обслуговування

- ✓ Доповнення та вдосконалення діючого законодавства з питань функціонування кооперативних банків в Україні.
- ✓ Вироблення та правове врегулювання практичних ефективних схем розвитку кооперативного банківського руху.
- ✓ Доведення банківських послуг до сільського споживача, стимулювання розвитку та залучення до співпраці кредитних спілок як осередків кооперативного фінансового руху на селі.

- Розвиток та цільова фінансова підтримка реформ в аграрному секторі та на селі шляхом повноцінної реалізації засад приватної власності.
- Подолання фінансових розривів в сільськогосподарському виробництві між відносинами володіння нерухомістю та можливістю реального інвестування в нього (з її використанням).
- Адаптація існуючих та вироблення нових механізмів фінансування селян із врахуванням особливостей функціонування галузі.
- Інтеграція в загальнодержавні ринки капіталів, нерухомості та цінних паперів на умовах повноправних інститутів ринкової інфраструктури.

Система кооперативного банківського обслуговування
сільськогосподарських товаровиробників

Сільськогосподарські підприємства та сільське населення